د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولګی

(د دري ژبو لپاره)

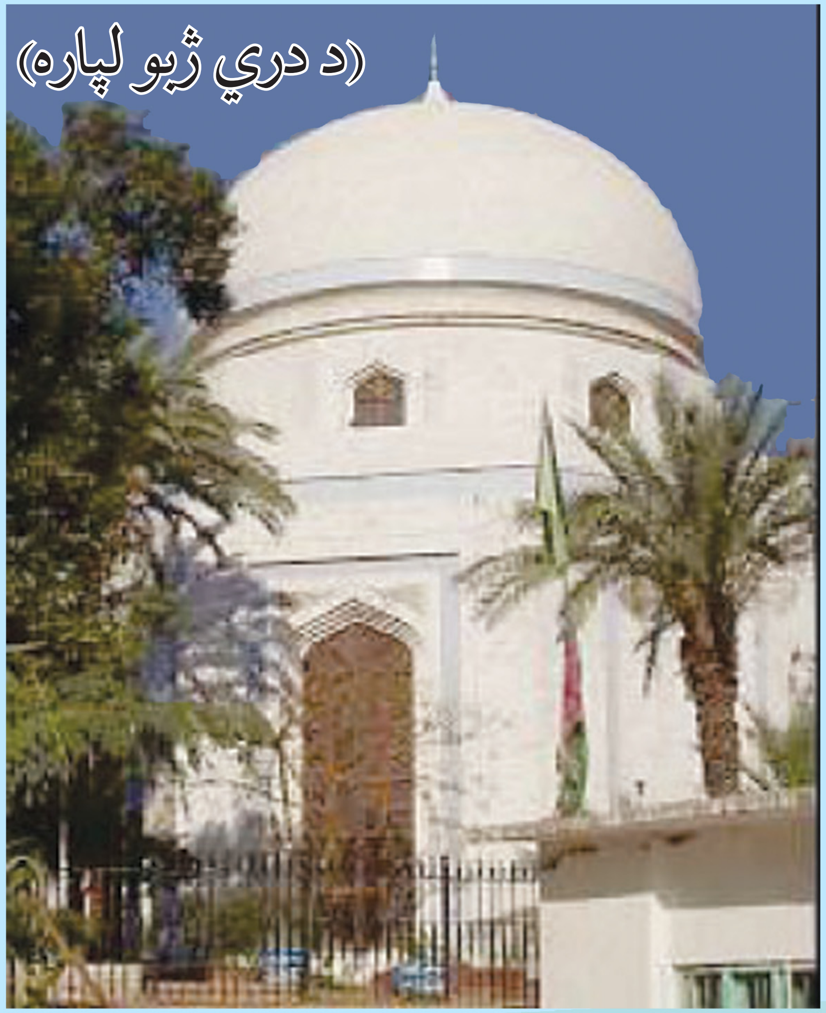

پښتو - اتم ټولګی (د دري ژبو لپاره)

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هېواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

اتم ټولګی

(د دري ژبو لپاره)

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډېټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډېټ دیپارتمنت غړي

ټولګی: اتم

د متن ژبه: پښتو (د دري ژبو لپاره)

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او بښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپیڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

فهرست

شميرې	سرليکونه	مخونه
لومړی لوست	حمد	۱
دو يم لوست	خيرالبشر	۵
دريم لوست	کار او ژوند	۹
څلورم لوست	نومځري (ضميرونه)	۱۳
پنځم لوست	کندهار	۱۹
شپږم لوست	د افغانستان لويې لارې	۲۵
اووم لوست	ليک نښې	۳۱

اتم لوست	د ناروغ پوښتنه	۳۵
نهم لوست	متلونه	۳۹
لسم لوست	ځیرك قاضي	۴۳
یوولسم لوست	د خپلواکی ورځ	۴۹
دولسم لوست	اخترونه	۵۵
دیار لسم لوست	د افغانستان میوې	۵۹
څوار لسم لوست	دعائیه شعر	۶۳
پنځلسم لوست	د سګرټو زیانونه	۶۷
شپاړسم لوست	پښتو غزل	۷۱
اووه لسم لوست	مېرمن عینو	۷۷
اتلسم لوست	جرګه	۸۱
نولسم لوست	چاپېریال پاك ساتل	۸۵
شلم لوست	اخیستونکی او پلورونکی	۸۹
یوویشتم لوست	ټوکي ټکالي	۹۳
دوه ویشتم لوست	د ماشومانو حقونه	۹۷
درویشتم لوست	سیمه ییزې لوبې	۱۰۳
څلور ویشتم لوست	لاسي صنایع	۱۰۹
پنځه ویشتم لوست	ثلوریزې	۱۱۳
شپږ ویشتم لوست	ګل پاچا الفت	۱۱۷
اوه ویشتم لوست	احمد شاه بابا	۱۲۳
اته ویشتم لوست	خبرې او اترې	۱۲۹
	وییپانګه	۱۳۳

حمد

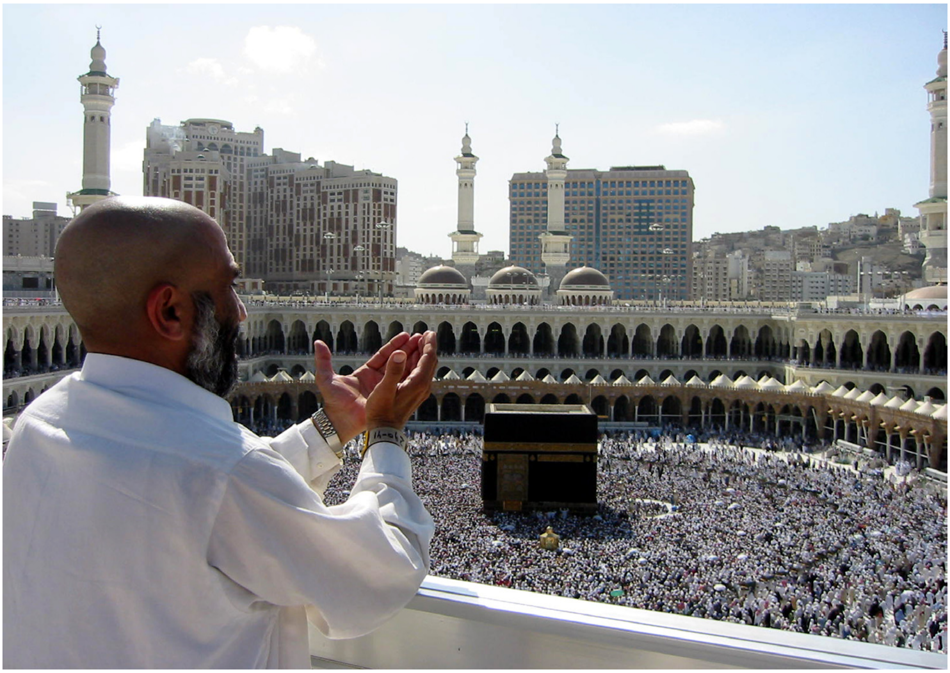

الله جَلَّ جَلَالُهُ د ټولې نړۍ خالق او څښتن دی. شریک او مرستندوی نه لري. زیان او زوال نه لري. تل تر تله دی او وي به. الله جَلَّ جَلَالُهُ خپل ټول مخلوقات پالي او روزي یې، ټول مخلوقات د الله جَلَّ جَلَالُهُ لویي بیانوي. ملایکې، انسانان، پېریان، حیوانات، مرغان، خزنده ګان، ونې او بوټې ټول الله جَلَّ جَلَالُهُ ستایي. حمد د الله جَلَّ جَلَالُهُ ټولې ستاینې رانغاړي.

- د حمد او نعت ترمنځ څه توپیر شته؟
- د حمد موضوع د څه په اړه وي؟

گوره هسې کردګار دی رب زما — چې صاحب د کل اختیار دی رب زما

همګي بزرګواران چې څوک یې وایي — تر همه وو بزرګوار دی رب زما

نه یې هیڅ حاجت په چا پورې موقوف دی — نه د هېچا منت بار دی رب زما

څه ماڼۍ چې د دنیا او د عقبٰی دي — د همه واړو معمار دی رب زما

شریک نه لري په خپله بادشاهۍ کې — بې شریکه شهریار دی رب زما

څه حاجت دی چې وېل خواته یې غواړم — په خپل کور کې همکنار دی رب زما

هېڅ تغییر او تبدیل نه لري رحمانه!
تل تر تله برقـــرار دی رب زمـا

د متن لنډيز:

الله ﷻ خالق او رازق دی. ټول مخلوقات او کاینات یې پیدا کړي دي. ټولو خوړونکو ته خواړه ورکوي. له هر زیان او نقصان څخه پاک دی. بې انتها واک او ځواک لري. شریک او مرستندوی نه لري او اړتیا هم ورته نه لري. ټول مخلوقات الله ﷻ ته اړ دي، خو هغه هېچا ته اړ نه دی. الله ﷻ هر ځای حاضر او لیدونکی دی. الله ﷻ تل و او تل به وي.

د شاعر پېژندګلوي:

عبدالرحمان بابا د پښتو ادبیاتو دمنځنۍ دورې ډېر مشهور شاعر دی. هغه په ۱۰۴۲هجري قمري کال د پېښور په بهادرکلي کې زېږېدلی دی. په ۱۱۲۸هجري قمري کې مړ دی. مزار يې د پېښور د هزار خانۍ په هديره کې دی. د رحمان بابا شعرونه له پند او نصيحت څخه ډک دي. شعري ژبه يې ډېره خوږه او روانه ده. له همدې امله په ولس کې تر ټولو زيات مشهور دی. د شعر دېوان يې په لس ګونو ځله په افغانستان، پښتونخوا او هند کې چاپ شوی دی.

عبدالرحمن بابا

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې حمد وروسته له ښوونکي څخه په لوړ اواز ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۲- زده کوونکي دې پوښتنو ته ځوابونه ور کړي:

- د مخلوقاتو خالق څوک دی؟
- د حمد موضوع څه وي؟
- رحمان بابا څه ډول شاعر دی؟
- رحمان بابا چېرته ژوند کاوه او چېرته یې قبر دی؟

۳- په حمد کې درې عام نومونه پیدا او په جملو کې یې استعمال کړئ.

٤- د لومړي کتار د لغتونو معناوې په دویم کتار کې پیدا او په جملو کې یې استعمال کړئ:

زوال	استوګنځی
مکان	جوړوونکی، ختګر
نقصان	ځوړتیا
معمار	تاوان

۵- ښوونکی دې د لوست لنډیز د املا په توګه زده کوونکو ته ووایي او بیا دې د زده کوونکو د لیکنې نیمګړتیاوې سمې کړي.

کورنۍ دنده

د دې حمد د منځپانګې په اړه اووه کرښې مطلب ولیکئ.

په تاسو کې غوره او بهتر مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان د هغه د لاس او ژبې له ضرر څخه په امن کې وي.
((حدیث شریف))

خير البشر

حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ پیغمبر او د الله ﷻ بنده دی. هغه تر ټولو مخلوقاتو غوره دی. هغه د الله ﷻ له لوري د ټول عالم لپاره رحمت رالیږل شوی دی. د هغه هره وينا زموږ د ژوند لارښونه ده. هر عمل يې زموږ د برياليتوب لپاره دی. ټول مسلمانان لا څه چې نامسلمانان هم هغه ستايي. په دې لوست کې د نامتو فرانسوي ليکوال ((هوګو)) يوه ليکنه لولو. هوګو دا ليکنه د محمد ﷺ د ژوندانه د وروستيو شيبو په اړه کړې ده.

د حضرت محمد ﷺ د ژوندانه د وروستيو شيبو په اړه مو څه اورېدلي دي؟

نامسلمانو ولې د حضرت محمد ﷺ ستاينه کړې ده؟

حضرت محمد د خدای ﷻ بنده او د هغه پېغمبر و چې د بشریت د لارښوونې لپاره رالېږل شوی و او ټول عمر یې انسانانو ته د سمې لارې د خپلولو تبلیغ وکړ. حضرت محمد ﷺ به تل په فکر کې ډوب و، په هېڅ‌ چا به یې پړه نه اچوله چې په لاره به روان و، له هرې خوا به پرې سلامونه ویل کېده. ده به هم هر چاته په مهربانۍ ځواب وایه. په ږیره کې یې شل وېښتان سپین نه لیدل کېده؛ خو زهیرتیا یې ورځ په ورځ زیاتېده. کله به چې اوښانو اوبه څښلې، دی به ورته ودرېد او هغه ورځې به یې په زړه راګرځېدې چې ده به د خپل تره اوښان څړول. هر وخت به د خدای ﷻ په درګاه کې په راز او نیاز مشغول و. خوراک، څښاک یې بېخي لږ و، ډېر ځله به یې په نس پورې تیږې تړلې وې. په خپل لاس به یې خپلې مېږې لوشلې چې جامې به یې خیرې شوې؛ په څمکه به کښېناست او خپلې جامې به یې ګنډلې. د ځوانۍ قوت یې نه و پاتې، ډېرو روژو دده بدن کمزوری کړی و. د دري شپېتو کالو و چې ناڅاپه پرې تبه راغله، هغه قران چې د خدای ﷻ له لوري پرې نازل شوی و، ټول یې ولوست. د اسلام توغ یې سعید ته په لاس کې ورکړ او ورته وېې ویل: دا زما د ژوند وروستۍ ورځ ده. ته په دې پوه شه چې بې له یوه خدایه بل خدای ﷻ نشته. ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه.

په حضرت علي (رض) یې تکیه کړې وه. په دغې ورځې هم لکه: د تل په څېر د لمانځه لپاره جومات ته لاړ. مؤمنان یې تر شا روان وو، مخې ته یې د اسلام سپېڅلی توغ رېږده. چې جومات ته ورسېد، رنګ یې الوتی و خلکو ته یې وویل:

اوس زما وروستی ساعت رارسېدلی دی، د آسمان پرښتې زما په اړه مجلس لري. غوږ کېږدئ او واورئ! که ما تاسې کوم یوه ته کله کومه بده خبره کړې وي، هغه دې پاڅېږي، پخوا له دې نه چې زه له دې دنیا نه لاړشم، ماته دې یې بېرته راوګرځوي. هماغه څه دې راته بېرته ووایي. که مې څوک وهلي وي ومې دې وهي. که مې له چا نه څه اخیستي وي، بېرته دې یې رانه واخلي. له دې سره یې هغه امسا حاضرینو ته ور وړاندې کړه چې په لاس کې یې وه. بیا یې وویل:

ای خلکو! په خدای ﷻ ایمان لرئ او د هغه حضور ته په درناوي سرونه ټیټوئ. د مېلمنو پالنه کوئ، پرهېزګار اوسئ او عدالت چلوئ. په دې وخت کې لږ غوندې غلی او په فکر کې

شو، بیا یې ورو ورو ګامونه واخیستل او ویې ویل: ژوندیو خلکو! زه تاسو ټولو ته وایم چې زما د تللو وخت دی، ژر کوئ پخوا تر دې چې زه د اجل پیاله وڅښم، هغه ګناه چې ما کړې وي، را په یاد کړئ او هر بد مې چې له تاسو هر یوه سره کړي وي، له مانه غچ واخلئ. خلک له ده څخه غلي او نیولي په ځنګ تېرېدل. ده د ابوالفدا له کوهي نه اوبه راوغوښتلې، مخ او لاس یې ومینځل. یوه سرې ترې درې درهمه وغوښتل، ده سمدلاسه ورکړل او ویې ویل: ((د حساب فیصله دلته ښه ده، نه په قبر کې)) چې کور ته ستون شو؛ نو دی کور ته ننووت او ډېرو اصحابو بهر شپه رڼا کړه. سپېدې وچاودې ده وویل: ابوبکره! زه نور د پاڅېدلو توان نه لرم،پاڅېږه ماته قرآن ولوله. عایشه رضي الله عنها یې تر شا ولاړه وه. ده ایتونو ته غوږ نیولی و، ټولو ژړل، هېچا خپله ژړا نه شوه ټینګولای. نژدې ماښام و چې عزرائیل د کاله په دروازه کې راښکاره شو، د ننوتو اجازه یې وغوښتله. د خدایﷻ استازي وویل: پرېږدئ چې دننه راشي. ټولو یې د ولادت د ورځې په څېر یو عجیبه ځلېدونکې برېښنا یو ځل بیا په سترګو کې ولیدله. عزرائیل ده ته وویل: د الله رسوله ! الله ﷻ خپل حضور ته بللی یې. ده وویل: ((زه دحق بلنې ته لبیک وایم)) له دې وینا سره دی ورېږدېد، د یوه آرام نفس په وتلو دده شونډې بېرته پاتې شوې او حق ته یې ځان وسپاره.

د الفت ژباړه: له ((لوړ خیالونو او ژور فکرونو)) څخه

د متن لنډیز:

رسول اللهﷺ د ټول عالم لپاره رحمت و. هغه له هېچا سره کینه نه کوله. د هغه مینه یوازې د اللهﷻ د مخلوق لپاره وه. هغه د عمر تر پایه هېچا ته بده خبره ونه کړه. د هېچا حق یې ونه خوړ او تر رحلت پورې یې د امت ښېګڼې بریالیتوب وغوښت. د ژوندانه تر وروستۍ شېبې پورې یې د اللهﷻ وحدانیت، عبادت، ښېګڼې، پرهېزګارۍ او عدالت ته خلک رابلل. دهغه لارښوونې او د اللهﷻ احکام منل زموږ د دنیوي او اخروي بریالیتوب لامل دی؛ نو باید عمل پرې وکړو.

فعاليتونه

- زده کوونکي دې په وار سره متن ولولي، نور دې ورته غوږ ونيسي او ښوونکی دې لوستل وڅاري.
- هر زده کوونکی دې د رسول اللهﷺ د سيرت (کړو وړو) په اړه خبرې وکړي.
- د پورتني لوست مفهوم په لنډ ډول ووایاست.

((حضرت محمدﷺ به تل په فکر کې ډوب و، په هېڅ‌چا به يې پړه نه اچوله، کله به چې په لاره روان و، له هرې خوا به پرې سلامونه ويل کېدل. ده به هم هر چاته په مهربانۍ ځواب وايه. په ړيره کې يې شل ويښتان سپين نه ليدل کېدل؛ خو زهيرتيا يې ورځ په ورځ زياتېده. کله به چې اوښانو اوبه څښلې، دی به ورته ودرېد او هغه ورځې به يې په زړه راګرځېدې چې ده به د خپل تره اوښان څرول))

- په پورتني متن کې صفتونه ومومئ، په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او په جملو کې يې وکاروئ.
- د لاندېنيو لغتونو متضاد پيدا کړئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ:

ورورستی	ښکاره	دنياوي	بريالیتوب	کينه
ښه	ژړا	درناوی	لږ	

- لاندېني لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړئ:

زهير　کوهی　سپېدې　توغ　درناوی　پالنه

کورنۍ دنده

- له خلکو سره د رسول اللهﷺ د ښه چلند په اړه يوه مقاله وليکئ چې تر لسو کرښو کمه نه وي.

انسان د هوسا او خوښ ژوندانه لپاره كار او زيار ته اړ دى. كار او زيار د انسان ژوند نېكمرغه كوي. څوك چې زيات زيار ګالي او كار كوي، ژوند يې نېكمرغه وي. زياركښ چاته اړ نه وي او چاته د سوال لاس نه اوږدوي. څوك چې كار كوي ژوند به يې سرلوړى او وياړمن وي.

- كاركول او زيار ايستل څه ګټې لري؟
- ستاسې پلار او مشر ورور څه كار كوي؟

د انساني ژوند ارزښت په کار او زيار کې نغښتی دی. د نړۍ ټول وګړي د ژوندانه د وسيلو د ترلاسه کولو او برياليتوب هيلې لري. هغه څوک ښه پرمختګ کولای شي چې کار کوي او زيار ګالي. هغه څوک چې کار نه کوي او زيار نه ګالي، بې وزله کېږي. دغسې کسان نورو ته اړ او بدن يې کمزوری کېږي.کار بدني ځواک زياتوي او انسان پياوړی کوي. هغه څوک بريالی دی چې ځواکمن بدن لري.

بېکاري تر ټولو ستره بلا ده. که څوک هر څومره بډای هم وي، بايد له کار او زيار څخه لاس وانخلي. کوم انسان چې وزګار ژوند تېروي، له ژوندانه څخه خوند نشي اخيستلای. کوم ملتونه چې ډېر کار کوي او ډېر زيار باسي، هېوادونه يې هم ډېر پرمختللي وي. د پرمختللو هېوادونو د وګړو ژوند آرام او هوسا وي.

وايي چې يو مېږی او چرچرۍ سره ګاونډيان وو. پسرلی، اوړی او منی د کار او زيار لپاره ښه موسمونه وي. مېږي په دغو موسمونو کې پرله پسې کار کاوه او زيار يې ګاله. مېږي ځان ته د ژمي توښه برابره کړه. چرچري به ټوله ورځ د ونو او بوټو پر ښاخونو ګرځېده راګرځېده، سندرې به يې ويلې او ساعت به يې تېراوه. د تنګلاسۍ د وخت فکر ورسره نه و. شپې ورځې تېرېدې، ژمی رانلږده، خواړه کمېده او اړتيا ورته ډېرېده. ژمی راورسېد، ساړه او اورښتونه زيات او خواړه کم شول، غرونه او سمې واورو وپوښلې. ټول حشرات خپلو سوړو ته ننوتل. چرچري چې کار نه وکړی او د ژمي توښه يې نه درلوده، ژوند يې تريخ شو. څو ورځې يې ګوزاره وکړه؛ خو بيا اړ شو چې مېږي ته ورشي او په پور ترې خواړه وغواړي. مېږي ته ورغی، خواړه يې څنې پور وغوښتل. مېږي ورته وويل:

د کار او زيار په وخت کې دې سندرې ويلې او بې غمه دې شپې ورځې تېرولې؛ که کار دې کړی وای او ځان ته دې توښه برابره کړې وای؛ نو اوس به دې هېچا ته اړتيا نه وه. چرچري ددې ځواب په اورېدو ډېره خبرجه (خجالت) شو او له ځان سره يې هوډ وکړ چې بيا به هېڅکله وزګار او بې ځايه وخت نه تېروي. کار به کوي، زيار به ګالي او د راتلونکې لپاره به سپما کوي.

بې زحمته راحت نشته زما وروره!
که راحت غواړې زحمت درلره بويه

د اسلام سپېڅلي دين هم په کار کولو، زيار گاللو او حلالې پانگې گټلو ټينگار کړی دی. حلال رزق گټل يې عبادت گڼلی دی؛ نو مسلمان بايد له لټۍ او تنبلۍ څخه ځان وژغوري، لارې ونه شکوي، بډې وانخلي، حرام ونه خوري او د کار او زيار له لارې ځان ته حلال رزق پيدا کړي.

د متن لنډيز:

موږ بايد د خپل ځان، کورنۍ او د هېوادوالو د هوساينې، نېکمرغۍ او خوښۍ لپاره تل کار وکړو. ځان د ټولنې پر اوږو پېټی نه کړو، له بل چا څخه تمه ونه لرو او پر خپل ځان ويسا پيدا کړو. خپل ځان او کورنۍ ته حلال رزق پيدا کړو او چاته د درويزگرۍ لاس اوږد نه کړو. هغو هېوادونو ډېر پرمختگ کړی چې وگړي يې زيارگالونکي او لوستي دي. موږ بايد د علم په رڼا کې پرمختگ وکړو او د نړۍ په روان بهير کې د ورگډېدو هوډ وکړو، ځکه؛ هوډ د بري لومړی شرط دی.

فعاليتونه

- زده کوونکي دې متن په وار سره په لوړ آواز ولولي او د لوست په مفهوم دې خبرې وکړي.
- ښوونکی دې لاندې جملې ولولي، زده کوونکي دې جملې په غور سره واوري او بيا دې پوښتنوته ځوابونه ووايي:

ژمی راورسېد، ساړه او اورښتونه زيات او خواړه کم شول، غرونه او سمې واورو وپوښلې. ټول حشرات خپلو سوړو ته ننوتل. چرچري چې کار نه وکړی او د ژمي توښه يې نه درلوده، ژوند يې تريخ شو. څو ورځې يې گوزاره وکړه؛ خو بيا اړ شو چې مېږي ته ورشي او يو څه خواړه ځنې پور وغواړي.

- چې ژمی راورسېږ څه وشول؟
- چرچرې له مېږي څخه څه وغوښتل ؟
- د ژمي له رارسېدو سره حشراتو څه وکړل؟
- کار کول کومې ګټې لري؟
- وزګارتیا کومې ستونزې رامنځته کوي؟
- په پورتني متن کې پنځه عام نومونه ومومئ او په جملو کې يې استعمال کړئ.
- لاندې لغتونه معنا او په جملو کې يې استعمال کړئ:

ساړه پور خواک اوربښت ګوزاره هوسا

سپما توښه واورې حشرات هوډ

ـ لاندېنی بیت په نثر واړوئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

بې زحمته راحت نشته زما وروره!

که راحت غواړې زحمت درلره بويه

کورنۍ دنده

ـ پورتنی درس ته ورته یوه کیسه د کورنۍ له غړو زده کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې يې ټولګیوالو ته واوروئ.

احتیاط

یو لېونی له یوه بل سړي سره د سیند پر غاړه ناست و. هره شپه وروسته به يې سر یوې او بلې خوا ته کړاوه او یوه سترګه به يې هم ورسره پټوله.

هغه بل سړي ترې پوښتنه وکړه چې یاره! دا څه دربانديې شوي دي؟ خيريت خو به وي؟ څنګه هره شېبه سر ها خوا دې خوا کړوې او سترګه هم ورسره پټوې؟

ځواب يې ورکړ:

د سیند پورې غاړه د یوه سړي په لاس کې ستن ده، خپل شلېدلی کمیس ګنډي؛ نو زه ځکه سر هاخوا دې خوا کړوم چې په ناپامۍ کې زما سترګه ژوبله نه کړي.

نومځري (ضميرونه)

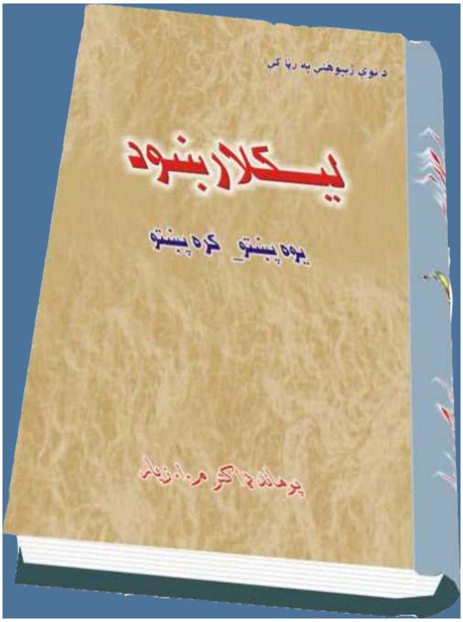

نومځرى هغه کلمه ده چې د نوم پرځاى استعمالېږي .د نومځري کارول د نوم د پرله پسې تکرار مخه نيسي. په وينا او ليکنه کې چې يو شى ډېر تکرار شي انسان زړه تنګوي، له همدې امله په ټولو ژبو کې د نامه د پرله پسې تکرار د مخنيوي او لنډون په موخه، نومځري کارېږي. په دې لوست کې به نومځري در وپېژنو.

- که احمد را روان وي او مور وروايو چې هغه را روان دى، په دې جملې کې هغه د چا پر ځاى وکارېده؟
- که زرغونه ښوونکې نه وي راغلې او حميده ښوونکې ووايي چې د هغې پر ځاى زه درس درکوم، دلته د (هغې) کلمه د چا پر ځاى کارېدلې ده؟

په پښتو کې نومځرى د جنس، عدد، حالت او شخص له مخې ګردانېږي.

د نومځرو ډولونه:

۱ــ شخصي ضميرونه

۲ــ ملکي يا اضافي نومځري

۳ــ اشاري نومځري

٤ــ استفهامي نومځري

٥ــ پلوي (سمتي) نومځري

٦ــ مبهم نومځري

۷ــ اشتراکي نومځري

دلته تاسو ته د نومځرو (ضميرونو) څو اساسي ډولونه درپېژنو:

۱ــ شخصي نومځري: شخصي نومځري د کسانو يا اشخاصو د نومونو پرځای استعمالېږي او په دوه ډوله دي:

غښتلي نومځري او کمزوري نومځري.

الف ــ غښتلي نومځري يا منفصل ضميرونه:

په يوازې توګه استعمالېږي، له بلې کلمې سره پيوست نه راځي او په خپلواکه توګه معنا ورکوي.

اشخاص	مفرد			جمع
لومړی شخص	اصلي حالت		اوښتی حالت	اصلي حالت
	زه		ما	موږ
دويم شخص	ته		تا	تاسې (تاسو)
دريم شخص	نرينه	دی	ده	دوی
		هغه	هغه	هغوی
	ښځينه	دا	دې	دوی
		هغه	هغې	هغوی

ب ـ کمزوري نومځري (متصل ضميرونه):

دا نومځري په خپلواکه توګه معنا نه لري، له نامه سره چې استعمال شي خپله معنا ښکاره وي.

شخص	مفرد	جمع
لومړی شخص	مې	مو
دویم شخص	دې	مو
دریم شخص	یې	یې

لکه: کتاب مې راکړه، کتاب دې واخله، کتاب یې واخیست، کتابونه مو واخیستل، کتابونه مو واخلئ، کتابونه یې واخیستل.

۲ ـ ملکي یا اضافي نومځري:

یو څيز په څه یا چا پورې مربوط بولي یا په بله وینا یو شی د څه یا چاګڼي.

اشخاص	مفرد		جمع
لومړی شخص	زما		زموږ
دویم شخص	ستا		ستاسې
دریم شخص	نارینه	د ده	د دوی
	ښځینه	د دې	د دوی

لکه:

زما کتاب راکړه.

زموږ کتابونه یوسه.

ستا کتاب یې راکړ.

ستاسې کتابونه کوم دي؟

د ده کتاب څه شو؟

د دې کتاب چېرته دی؟

د دوی کتابونه څه شول؟

۳ـ اشاري نومځري:

هغه نومځري دي چې اشخاصو او شيزونو ته اشاره کوي او د هغو پر ځای استعمالېږي.

گڼه	واټن	جنس	اصلي حالت	اوښتی حالت	اصلي حالت	اوښتی حالت
		مفرد			جمع	
۱	لنډ	نرينه	دغه	دغه	دغه	دغو
		ښځينه	دغه	دغې	دغه	دغو
۲	لېرې	نرينه	هغه	هغه	هغه	هغو
		ښځينه	هغه	هغې	هغه	هغو
۳	ډېر لېرې	نرينه	هوغه	هوغه	هوغه	هوغو
		ښځينه	هوغه	هوغې	هوغه	هوغو

٤ـ استفهامي نومځري:

د پوښتنې لپاره کارول کېږي. د شخص، وخت، ځای خرنگوالي اوخومره الي له مخې لاندې ډولونه لري:

څوک: د شخص لپاره استعمالېږي، لکه: څوک راغی؟

چا: د څوک اوښتی شکل دی او د شخص لپاره استعمالېږي، لکه: چا وژړل؟

ولې: د يوه عمل او پېښې لامل پوښتي، لکه: ولې راغلې؟ ولې درس نه لولې؟ ولې جومات ته نه ځې؟

فعالیتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

۱ـ ځانګړي نومځري په څو ډوله دي؟ هر ډول یې په مثالونو کې څرګند کړئ.

۲ـ څو ډوله نومځري پېژنئ؟ نومونه یې واخلئ.

۳ـ لاندې نومځري مشخص کړئ اوځپل ټاکلي نومونه ورته ولیکئ:

زه.......... ته............ ستا................ هغه................

٤ـ په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړئ او نومونه یې ووایاست:

ـ زه هره ورځ ښوونځي ته ځم.

ـ د ده کتاب له ماسره دی.

ـ څوک به راغلی وي؟

٥ـ زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او یو له بل څخه دې د نومځرو پوښتنې وکړي. ښوونکی دې د پوښتنو ځوابونه وڅاري.

٦ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې نومځري په نښه کړي:

ـ څوک راغی؟

ـ له چا سره دې ولیدل؟

ـ آیا دا کتاب ستا دی؟

ـ هغه کله راځي؟

۷ـ د لاندې ضمیرونو څنګ ته په پنسل ولیکئ چې کوم ډول ضمیرونه دي او د کوم شخص لپاره راځي.

څوک:

مو: ....

ستا: ....

ته: ....

دغه: ....

دوی: ....

۸ـ زده کوونکي دې په خپله خوښه یو پراګراف ولیکي او په هغه کې دې استفهامي ضمیرونه وکاروي.

۹ـ زده کوونکي دې په درېیا څلورو جملو کې کمزوري ضمیرونه وکاروي او د خپلو ټولګیوالو په وړاندې دې ولولي او ښوونکی دې د دوی تېروتنې سمې کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له کوره تر ښوونځي او له ښوونځي څخه تر کوره د خپل تګ او راتګ حال ولیکي او په هغو کې دې نومځري په نښه کړي چې کوم نومځري یې کارولي دي.

کندهار

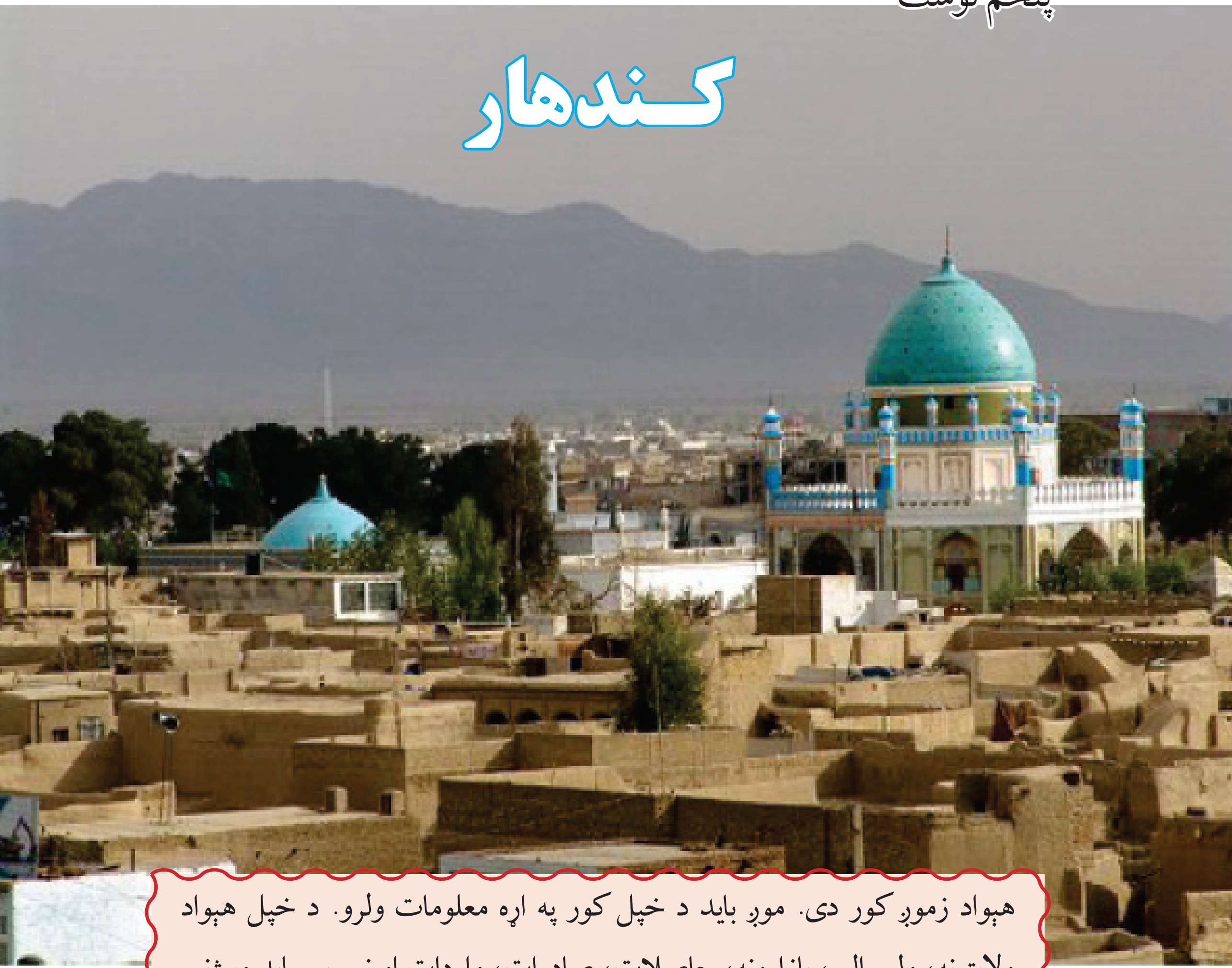

هېواد زموږ کور دی. موږ باید د خپل کور په اړه معلومات ولرو. د خپل هېواد ولایتونه، ولسوالۍ، بازارونه، حاصلات، صادرات، واردات او نور يې باید وپېژنو. په دې لوست کې به د خپل هېواد د یوه ولایت او پخوانۍ پلازمېنې (کندهار) په اړه معلومات تر لاسه کړو.

- د چا په پاچاهۍ کې د کندهار پر ځای کابل پلازمېنه وټاکل شوه؟
- خرقه شریفه د افغانستان په کوم ښار کې ده؟

کندهار د هېواد په سوېل لوېدیځ کې پروت دی. کندهار د افغانستان له سترو تاریخي ښارونو څخه شمېرل کېږي.

په (۱۷٤۷) مېلادي کال کې دافغانستان نومیالي امپراتور احمدشاه بابا کندهار خپل مرکز وټاکه. احمدشاه بابا په کندهار کې د احمد شاهي ښار بنسټ کېښود. د تېمور شاه په وخت کې د کندهار پر ځای کابل پلازمېنه وټاکل شوه.

د کندهار ختیځ او سوېل لور ته بلوچستان پروت دی. لوېدیځ لور ته یې هلمند. شمال ته یې ارزګان او شمال ختیځ ته یې زابل پروت دی. کندهار اووه لس ولسوالۍ لري. د کندهار اړوندې ولسوالۍ دا دي:

خاکرېز، ارغنداو، رېګستان، ښوراوک، میوند، سپین بولدک، معروف، دامان، ژړۍ (ژېړۍ)، غورک، میانشین، ډنډ، نېښ، پنجوایي، شاه ولي کوټ، شګه او ارغسان.

کندهار نیمه صحرایي اقلیم لري. هوا یې په مختلفو سیمو کې توپیر کوي. د اورښت کچه یې ډېره ټیټه ده. په زیاترو سیمو کې یې د اورښت اندازه په یو کال کې له سلو څخه تر څلورو سوو ملي مترو پورې رسېږي.

د ارغنداو، ترنک او وچ مانده بهاندو سیندونو د کندهار کرنیزې ځمکې خړوبې کړې دي. هلمند سیند هم له کندهار ولایت څخه تېرېږي؛ خو په کرنه کې ترې ګټه نه ده اخیستل شوې. غنم، جوار، شولې او وربشې یې مهمې غلې دانې دي. انګور، انار، هندوانې، خټکي او نورې یې مهمې مېوې دي.

د کندهار انار، انګور او شکر پاره ځانګړې شهرت لري او د افغانستان د صادراتو لویه برخه جوړوي.

په کندهار کې ډول، ډول سبزیانې، لکه: پالک، ګندنه، کاهو، کرم، ګلپي، کدو، ټېپر، دنیا، پیاز، مولۍ، بادرنګ، بینډۍ، تورۍ، مرچ او نور هم په زیاته اندازه کرل کېږي.

په وچو مېوو کې یې وشکې (ممیز) د ځانګړې یادونې وړدي. دغه وشکې څو ډولونه لري او دافغانستان د صادراتو لویه برخه جوړوي.

په لاسي صنایعو کې یې غاړې جوړونه (سکوی) او خولۍ جوړونه په سیمه کې خاص

شهرت لري.

د کندهار د وېش بندر له لارې ډېر توکي افغانستان ته راځي او له افغانستان څخه بهرنيو هېوادونو ته لېږدول کېږي.

غواوې، اوښان، مېږې، پسونه، اسونه او خره يې مهم څاروي دي.

کندهار ولايت ډېرې تاريخي سيمې او ودانۍ لري. د منديگک غونډۍ، پنجوايي، شمشېرغار، چهل زينې، لکي غر يا سرپوزه، کوجولا غار، نارنج مانۍ، حسين شاهي ارگ، خرقه مبارکه او نور يې لرغوني او تاريخي ځايونه دي.

مبارکه خرقه د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال کندهار ته راوړل شوه. مبارکې خرقې ته په کندهار کې يوه ښکلې ودانۍ جوړه شوې ده. دغې ودانۍ ته گڼ خلک د مبارکې خرقې د ليدو په موخه ورځي.

په (۱۱۲۱) هجري قمري کې ملي مشر ميرويس خان په کندهار کې ملي حکومت جوړ کړ. په (۱۱٦۱) هجري قمري کې احمد شاه بابا د افغاني امپراتورۍ بنسټ کېښود. د دغې امپراتورۍ پلازمېنه د کندهار ښار و.

د کندهار ښار په پخوانيو وختونو کې د سياسي مرکز ترڅنگه ادبي مرکز هم پاتې شوی دی. لکه د هوتکيانو په وخت کې او بيا په راوروسته کې د احمد شاه بابا د پاچاهۍ په وخت کې. په دغه مرکز کې د پښتو ژبې د ودې او پراختيا لپاره ډېر کارونه شوي وو، د دې ترڅنګه د پښتو ژبې نامتو شاعران هم په دغه مرکز کې پالل کېدل او په ادبي کارونو بوخت وو.

پښتو ژبې ځينې مشهور کتابونه، لکه: پټه خزانه او معرفت الافغاني په دغه وختونو کې ليکل شوي دي.

د متن لنډیز:

د افغانستان د لویو او مشهورو ښارونو څخه یو هم کندهار دی چې د هېواد په جنوب لویدیځ کې پروت دی او د تاریخي اهمیت له مخې د یادولو او پېژندلو وړ دی. کندهار اوولس ولسوالۍ لري او اقلیم یې نیمه صحرایي دی. د اوربښت اندازه یې په کال کې له سلو نه تر څلور سوو ملي مترو پورې وي. د کندهار ولایت ډول ډول غلې دانې او راز، راز مېوې لري چې مشهورې مېوې یې انار او انګور دي. کندهار د ډول ډول څارویو د روزنې له پلوه هم د یادونې وړ دی. مبارکه خرقه د احمد شاه بابا په وخت کې له فیض آباد نه کندهار ته راوړل شوه او یوه ښکلې ودانۍ ورته جوړه شوه چې تراوسه پورې هلته ساتل شوې ده او زیات شمېر خلک یې لیدو ته ورځي. د میرویس نیکه په وخت کې د افغانستان پلازمېنه د کندهار ښار و. احمد شاه بابا هم د کندهار ښار د پلازمېنې په توګه وساته او د یوې لویې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود.

فعالیتونه

۱ـ لاندېنیو پوښتنو ته شفاهي ځوابونه ووایاست:

ـ کندهار څو ولسوالۍ لري؟ د پنځو نومونه یې ووایاست.

ـ د افغانستان دویم لوی ښار کوم دی؟

ـ د کندهار لرغوني او تاریخي سیمې کومې دي؟

ـ د کندهار مهم حاصلات کوم دي؟

ـ د احمد شاه بابا مزار چېرته دی؟

۲ـ په لاندې مېوو کې کومه یوه په کندهار کې ده، له نوم څخه یې په پنسل کرښه تاو کړئ:

الف: توتان　　ب: غوزان　　ج: انار　　د: خټکې

۳ـ په لاندې بندرونو کې کوم یو په کندهار کې دی نوم یې پخپلو کتابچو کې ولیکئ؟

الف: د تورخم بندر　　ب: د شېرخان بندر

ج: د تور غونډۍ بندر　　د: د وېش بندر

٤ـ لاندېني لغتونه په کتابچو کې ولیکئ لومړی یې معنا او بیا یې په جملو کې استعمال کړئ:

پلازمېنه　　سوېل　　اوربشت

تیټه　　خړوب　　کرنه

سکوی　　سمڅ　　ماڼۍ

٥ـ د لاندېنیو لغتونو متضادې معناوې پیدا او په شفاهي ډول یې په جملو کې استعمال کړئ:

تیټ　　خړوب　　ډېر

ویجاړ　　خاص　　مشر

٦ـ د لاندېنیو نومځرو نومونه ووایاست او په جملو کې یې استعمال کړئ:

دې　　یې　　دغې　　هغې

۷ـ ښوونکی دې لاندېنی متن زده کوونکو ته د املا په توګه ووايي او بيا دې د دوی د ليکنو نيمګړتياوې سمې کړي:

((مبارکه خرقه د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال له فيض آباد څخه کندهار ته راوړل شوه. مبارکې خرقې ته په کندهار کې يوه ښکلې ودانۍ جوړه شوې ده. دغې ودانۍ ته ګڼ شمېر خلك د مبارکې خرقې د ليدو په موخه راځي.

په (۱۱۲۱) هجري قمري کې ملي مشر ميرويس خان نيکه په کندهار کې ملي حکومت جوړ کړ. په (۱۱۶۱) هـجري قمري کې احمد شاه بابا د افغاني امپراتورۍ بنسټ کېښود چې پلازمېنه يې د کندهار ښار و))

لاندينو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه ووایاست.

- په کوم قمري کال کې کندهار د افغاني امپراتورۍ پلازمېنه شوه؟
- مبارکه خرقه له کوم ځای څخه راوړل شوه؟
- مبارکه خرقه د چا د واکمنۍ پر مهال کندهار ته راوړل شوه؟
- ملي مشر ميرويس خان چېرته ملي حکومت جوړ کړ؟

۸ـ د کندهار ښار د کومو پښتنو پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې د ودې او پراختيا مرکز و او د دغه مرکز د کومو مهمو اثارو نومونه يادولای شئ.

کورنۍ دنده

- ګرانو زده کوونکو! تاسو هر يو د پورتني لوست په څېر؛ خو په ډېر لنډ ډول خپل ولايت معرفي کړئ.

د افغانستان لويې لارې
(محاوره)

خبرې اترې د دوو يا ډېرو کسانو ترمنځ کېږي. په خبرو اترو کې معمولاً د يوې موضوع پر بېلابېلو اړخونو خبرې کېږي. د خبرو اترو اوږدوالی او لنډوالی په موضوع پورې اړه لري، يعني کله اوږدې او کله لنډې وي. همدارنګه خبرې اترې بېلابېلې موضوعګانې رانغاړي، خبرې اترې د دويمې ژبې په زده کړه کې ډېر اغېز لري. د همدغو خبرو اترو په لړ کې سړی کولای شي يوه بله ژبه ښه زده کړي.

- خبرې اترې د دويمې ژبې په زده کړه کې څه اغېز لري؟
- تاسې کله په دويمه ژبه کې له چا سره خبرې اترې کړې دي او ګټه يې څه وه؟

اسحاق د اتم او عمران د شپږم ټولګي زده کوونکي دي. دواړه په یوه ښوونځي کې درس وایي. اسحق په جغرافیه کې ښه معلومات لري. عمران ډېر لېوال دی چې د خپل هېواد په اړه هراړخیز معلومات تر لاسه کړي. عمران د هېواد د لویو لارو په اړه له اسحق څخه پوښتنې کوي او هغه معلومات ورکوي.

- عمران: اسحاقه! دافغانستان لویې سوداګریزې لارې کومې دي؟

- اسحق: عمرانه! زما پلار د وچو مېوو سوداګر دی، زه ورسره هم کله کله په رخصتیو کې ورسره کار کوم، ځینې مهمې لارې ما لیدلې اوځینې مې لوستي دي، په ترتیب سره یې درته وایم.

یوه لویه لاره له کابله ختیځ لورته غځېدلې ده. دا لاره دکابل تورخم په نامه یادېږي. په دې لاره د افغانستان سوداګریز توکي پاکستان، هند، بنګله دېش او نورو هېوادونو ته د کراچۍ بندر له لارې لېږدول کېږي. همدارنګه له دغو هېوادو او نورې نړۍ څخه سوداګریز توکي په همدغې لارې افغانستان ته رالېږدول کېږي.

- اسحاقه! دکابل - تورخم پر لویه لاره د افغانستان کوم ښارونه، ښارګوټي او بازارونه پراته دي؟

- عمران: پردې لویه لاره د سروبي، درونټې، مارکو او پخپله د تورخم بازارونه پراته دي. د کابل - سروبي ترمنځ د (ماهیپر) پیچومی پروت دی چې په ژمي کې مسافر له ډېرو ستونزو سره مخامخوي. د جلال آباد ښار هم پر دې لاره پروت دی. دا لویه لاره له کابل څخه تر تورخم پورې غځېدلې ده او له تورخمه بیا پېښور ته رسېږي.

- عمران: ښه نو بله لویه لاره کومه ده؟

- اسحق:عمرانه! بېړه مه کوه، ټولې درته وار په وار وایم.

بله لویه او تر ټولو اوږده لاره د کابل تور غونډۍ لار ده. دا لاره له کابله پیلېږي، له میدان وردګ، غزني او زابله تېرېږي او دکندهار ښار ته رسېږي. په دې لار کې د سیدآباد، مقر او شاجوی بازارونه د غزني ښار او کلات ښارګوټي پراته دي.

همدغه لاره له کندهاره مخ پر شمال د هرات ښار ته غځېدلې ده. دا لاره له هلمند،

نیمروز او فراه څخه تېرېږي او د هرات ښار ته رسېږي. پر دې لاره د کشک نخود،گرشک، دلارام، فراه رود، ادرسکن او شینډنډ بازارونه پراته دي. له هرات ښار څخه بیا تورغونډۍ بندر ته لاره غځېدلې ده. د ((تورغونډۍ)) بندر له لارې افغانستان له ترکمنستان او د اسلام کلا له لارې له ایران سره نښلوي.

- عمران: اسحاقه! موږ لوستي دي چې د حیرتانو په نامه بندر هم لرو، هغه چېرته دی؟

- اسحاق: گوره عمرانه! یوه بله لاره هم شته چې کابل له حیرتانو بندر سره نښلوي. دا لاره له پروان څخه تېرېږي، په سالنگ وراوړي او د بغلان په پلخمري کې کیڼ لاس ته په سمنگانو ورگرځي. دا لاره له سمنگانو تېرېږي او تر بلخ ولایت پورې غځېږي. د مزار شریف ښار ته نارسېدلې ښي لاس ته گرځي او د (حیرتانو) بندر ته رسي. ددې بندر له لارې افغانستان له ازبکستان سره نښلي.

- اسحاقه! شېر خان بندر چېرته دی؟

- گوره عمرانه! د همدې کابل حیرتانو په لارې د بغلان د پلخمري په ښار کې ښي لاس ته یو عمومي سړك کندز ته غځېدلی دی. د کندز له ښاره مخ په شمال یوه بله لاره (شېرخان) بندر ته غځېدلې ده. د شېر خان بندر له لارې افغانستان له تاجکستان سره نښلوي.

- اسحاقه! تا د افغانستان کوم ښارونه لیدلي دي؟

ما کابل، جلال آباد، خوست،گردېز، کندز او مزارشریف ښارونه لیدلي دي.

- عمران: اسحاقه ! نو تا د غزني، کندهار او هرات مهم او تاریخي ښارونه نه دي لیدلي؟

- اسحاق: نه! ما دغه درې واړه ښارونه نه دي لیدلي؛ خو که خدای ﷻ وکړل سږکال مې له پلار سره هرات ته ځم؛ نو انشاءالله دغه ښارونه به هم ووینم.

ډېره مننه وروره! ستا دې کور ودان وي، ډېر معلومات دې راکړل.

د متن لنډیز:

د هر هېواد وګړي له خپل هېواد سره مینه لري؛ موږ هم باید له خپل هېواد سره مینه ولرو او په اړه یې معلومات ترلاسه کړو. موږ باید د هېواد لویې لارې وپېژنو او په اهمیت یې پوه شو. د هېواد د بېلا بېلو ښارونو، پوهنتونونو، کارخانو، زراعتي او صنعتي سیمو پېژندل زموږ ملي دنده ده.

فعالیتونه

- هر زده کوونکی دې له خپل کلي یا ښار څخه تر کابله پورې پر غځېدلې لارې خبرې وکړي.
- د افغانستان د مشهورو بندرونو نومونه وواياست.
- د حیرتانو بندر چېرته پروت دی؟
- له ایران سره په پوله د افغانستان کوم بندر پروت دی؟

تورخم بندر د کومو سیمو ترمنځ او په کوم ولایت کې پروت دی؟ سم ځواب په نښه کړئ!

الف: د مزارشریف - تهران ترمنځ او په بلخ ولایت کې

ب :د کندهار - کویټې ترمنځ او په پکتیا ولایت کې

ج: د کابل - اسلام آباد ترمنځ او په کونړ ولایت کې

د: د جلال آباد- پېښور ترمنځ او په ننګرهار ولایت کې

د افغانستان مهم سوداګریز بندرونه کوم دي؟ سم ځواب په نښه کړئ.

الف: ارنوی بندر، بلخ بندر، بست کلا بندر، پامیر بندر

ب: واخان بندر، ای خانم بندر، کراچی بندر، شینډنډ بندر، کلات بندر

ج: تورخم بندر، حیرتانو بندر، شېرخان بندر، تور غونډۍ بندر

لاندېني لغتونه په کتابچو کې ولیکئ، لومړی یې معنا او بیا یې په جملو کې استعمال کړئ:

هر اړخیز	څېړی
توکي	کنګل
لېږدول	نښتل
رالېږدول	مننه
پېچومی	واوره

د لاندېنیو لغتونو متضادې معناوې په دویم کتار کې پیدا او په شفاهي ډول یې په جملو کې استعمال کړئ:

اوږده	نارسېدلي
کیڼ لاس	لانده
رسېدلي	ښي لاس
وچ	لنډ

یو زده کوونکی دې لاندېنی متن ولولي، نور دې په ځیر سره واوري او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- اسحاق: عمرانه! نورې لویې لارې هم شته. ځینې یې لا تردې لارو ډېرې اوږدې هم دي. بله لویه او تر ټولو اوږده لاره د کابل تور غونډۍ ده. دا لاره له کابله پیلېږي، له میدان وردګ، غزني او زابله تېرېږي او د کندهار ښار ته رسېږي. په دې لار کې د سید آباد، مقر او شاجوی بازارونه د غزني او کلات ښارونه پراته دي.

- د کابل - کندهار پر لویه لاره کوم بازارونه پراته دي؟
- د غزني ښار پر کومه لویه لاره پروت دی؟
- په پورتني لوست کې ځینې خاص او ځینې عام نومونه پیدا کړئ.
- زده کوونکي دې نظر ورکړي چې بندرونه د یوه هېواد لپاره کومې ګټې لري؟

کورنۍ دنده

ګرانو زده کوونکو! تاسو هر یو د لوستل شوي لوست په څېر، خو په ډېر لنډ ډول د خپل ولایت لارې ورو پېژنئ.

کر د ګلو کړه چې سیمه دې ګلزار شي   اغزي مه کره په پښو کې به دې خار شي
کوهی مه کنه د بل سرې پـــــه لار کې   چیرې ستـا به د کوهي په غاړه لار شي
(رحمان بابا)

اووم لوست

لیک نښې

لیک نښې لیکونکی او لوستونکی له تېروتنو څخه ژغوري. د دغو نښو په زده کولو او مراعاتولو انسان د سمو لیکلو او سمو لوستلو جوګه کېږي؛ نو د لیک نښو زده کول د هر چا لپاره ضروري ګڼل کېږي.

که لیک نښې په لیکلو کې په پام کې ونه نیول شي، نو لیکنه او لوستنه به د تېروتنو له امله نیمګړې وي.

موږ دغه لیک نښې لولو او زده کوو یې چې په لیک لوست کې د نیمګړتیاوو او تېروتنو مخه ونیسو او د سمو لیکلو او لوستلو جوګه شو.

- تاسو د لیک نښو په اړه څه معلومات لرئ؟
- د لیک نښو مراعاتول لیکونکي او لوستونکي ته څه ګټه لري؟

له تورو پرته ځینې نښې هم شته چې له لوستونکو سره په سمو لوستلو کې مرسته کوي. دغه نښې ډېرې مهمې او ارزښتناکې دي، ځکه چې لوستونکی له تېروتنو څخه ژغوري. که دغه نښې په پام کې ونیول شي، نو لوستونکي کولای شي په دې پوه شي چې په کوم ځای کې تم شي، سا واخلي او یا کومه کلمه په بلې پورې وتړي.

د لیکنې یو شمېر کیفیتونه، لکه: پوښتنه، خطاب، حیرانتیا، تمسخر یا ملنډې وهل، ندا او داسې نور د همدغو نښو په واسطه ښکاره کېږي. له دې امله هغه نښې دلته راوړو چې ډېرې اړینې دي.

۱ـ کامه (،):

دا نښه په لوستلو کې د لږ ځنډ لپاره راځي، لکه: څه چې کرې، هغه به رېبې. څه چې دې راکړل، بېرته مې درکړل.

د څو نومونو د بېلولو لپاره هم راځي، لکه: د افغانستان مشهور ولایتونه دادي: کابل، کندهار، ننګرهار، مزار، هرات، کندوز او نور.

۲ـ ټکی یا نقطه (.):

دا نښه د یوې بشپړې جملې په پای کې ایښودل کېږي، لکه: د ننګرهار ولایت مرکز د جلال اباد ښار دی.

ـ وری یا حمل د کال لومړنی میاشت ده.

۳ـ دوه سر په سر ټکي یا شارحه (:):

کله چې یوه جمله یا کلمه تشریح کوو، نو دا نښه راوړو، لکه: که په دې لاندې لارښوونو عمل وکړئ، نه ناروغه کېږئ:

۱ـ د شپې له خوا وختي ویده کېدل.

۲ـ لږه ډوډۍ خوړل.

۳ـ سهار له وخته پاڅېدل.

او یا دا چې: رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي: ((هر کبرجن، بد خویه او بخیل دوزخي دی.))

٤ـ پوښتنیزه یا سوالیه نښه (؟):

دا نښه د پوښتنیزو جملو په پای کې راځي، لکه:

ـ سید جمال الدین افغان چېرته وفات شوی و؟

ـ ستا کور چېرته دی؟

٥ـ د حیرانتیا یا ندا نښه (!):

دا نښه په لاندې وختونو کې کارېږي:

۱_ د خطاب لپاره، لکه:

ښاغلو! ورونو! زده کړه وکړئ، وخت خوشې مه تېروئ!

۲_ د غږ کولو لپاره، لکه:

_ زلمیه!

_ یا خدایه!

۳_ د امر پر وخت، لکه:

چوپ شه!، دلته کښېنه!، هلته لاړشه!

٤_ د هیلې ښرګندونې پر وخت، لکه:

کاشکې زه هم درسره وای!

٥_ د حیرانتیا پر وخت لکه: توبه، توبه، دومره ټګي!

٦_ د ستاینې او آفرین پر وخت لکه: آفرین ستا په مېړانه!

۷_ د افسوس او ارمان په وخت: دریغه، دریغه! _ کاشکې! چې ما هم زده کړه کړې وای.

۸_ د خوشحالۍ په وخت کې: واه، واه ښومره ښه!

٦_ ښنګ په ښنګ ټکي یا د تېرېدنې نښه (...):

کله چې د یوې کلمې یا نوم له ښرګندولو نه تېرېږو؛ نو همدغه علامه ایښودل کېږي، لکه: زما په کتابتون کې د تاریخ، ریاضي، صرف، نحو او ... کتابونه شته.

غوره ده چې د لنډیز لپاره یوازې درې ټکي وکارول شي.

۷_ غبرګې لیندۍ (( )):

که د بل چا خبرې او یا د کوم کتاب عبارت په لیکنه کې راوړل شي، نو د غبرګو لیندیو په منځ کې لیکل کېږي، لکه:

رسول اکرم ﷺ فرمایلي دي: ((پاکوالی د ایمان جز دی.))

د متن لنډیز:

ډېر خلک د لیک په لیکلو او لوستلو کې لیک نښې په پام کې نه نیسي، حال دا چې د لیکلو او لوستلو ضروري او لازمي برخه ده. باید لیک نښو ته کلکه پاملرنه وشي. د لیک نښو په مراعاتولو سره انسان له تېروتنو ژغورل کېږي او د سمو لیکلو او لوستلو جوګه کېږي.

که څوک د ادب په نورو برخو کې معلومات ولري او په دې برخه کې لاسبری ونه لري، لوستل او لیکل به یې کمزوري وي، نو اړینه ده چې دې برخې ته هم په کلکه پاملرنه وکړي.

فعالیتونه

زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

۱_ په لیکلو او لوستلو کې د لیک نښو کارول څه گټه لري؟

۲_ ټکی یا نقطه څه وخت کارول کېږي؟

۳_ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه پیدا کړي:

_ زما واسکټ تور دی.

_ د احمد موټر سپین دی.

_ دا دېوال پلن دی.

_ محمود ځیرک هلک دی.

٤_ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې اړوندې لیک نښې ولیکي.

_ دا څوک دی؟

_ دلته راشه.

_ نخود وخکې، منې او انگور مې واخیستل.

۵_ زده کوونکي دې په لاندې متن کې لازمې لیک نښې پر ځای کړي:

د لیکنې یو شمېر کیفیتونه، لکه: پوښتنه ( ) خطاب ( ) کامه ( ) تمسخر ( ) پای ( ) شارحه ( ) او نور ددغو لیک نښو په واسطه څرگندېږي.

٦_ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

۱_ کیفیت ۲_ څرگند ۳_ هیله ٤_ ملنډې

۷_ یو زده کوونکی دې پر تخته یوه جمله ولیکي او بل دې ورته اړونده نښه ولیکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د لاندې لیک نښو لپاره جملې جوړې کړي،راتلونکي ساعت ته دې ټولگي ته راوړي او نورو ملگرو ته دې ولولي. (؟)، (...)، (،)، (!).

اتم لوست

د ناروغ پوښتنه

(محاوره)

ټولنیز ژوند ډېرې ښېګڼې لري. یوه ښېګڼه یې یو له بل سره مرسته او همکاري ده. یو له بل سره له مرستې پرته ژوند نیمګړی وي.

په ټولنه کې ګډ ژوند دا غوښتنه کوي چې یو له بل سره راشه درشه ولرو، د یو بل په حال ځان خبر کړو. په تېره بیا د ستونزو او اړتیا په وخت کې یو بل ته ورشو. له دغو کارونو څخه یو یې د ناروغ پوښتنه ده. د دغه کار یوه ګټه دا ده چې ناروغ خوښېږي، روحیات یې تقویه کېږي او د روغتیا احساس کوي. د ناروغ پوښتنه کول سنت دي.

- کله چې یو څوک ناروغېږي باید څه وکړي؟
- د ناروغ پوښتنه څه ګټې لري؟

شریف: اکبره وروره! خبر شوم چې ناروغ یې، نو سمدلاسه را روان شوم چې پوښتنه دې وکړم.

اکبر: هو! شریف جانه! لږ ناروغ وم، خو اوس یو څه ښه یم.

شریف: څه ډول ناروغي درته پیدا شوې وه اکبره وروره!

اکبر: اول زکام وم، بیا مې سینه خرابه شوه او وریسې تبې ونیولم.

ـ ما ته خو زکام دومره خطرناکه ناروغي نه ښکاري.

ـ ما هم همداسې فکر کاوه، خو کله چې مې تکلیف زیات شو، نو پوه شوم چې زکام هم ډېره ناوړه ناروغي ده.

ـ اوس څنګه یې اکبر جانه؟

ـ اوس یو څه ښه یم. که یې روغتون ته نه وای رسولای، نو الله ﷻ خبر چې څه به کېدل؟

ـ ښه وروره! څو ورځې په روغتون کې وې؟

ـ درې ورځې.

ـ کور ته کله راغلې؟

ـ پرون کورته راغلم.

ـ د ناروغۍ دې پنځمه ورځ ده، خو زه همدا نن خبر شوم چې ګیله رانه ونه کړې!

ـ ولې به ګیله کوم. زه پوهېږم چې دربانديې ګران یم او ته هم پرما ګران یې.

ـ همداسې ده. له یو زړه نه بل ته لار وي.

ـ وروره! زما د دوا خوړلو وخت دی. که اجازه وي زه به دوا وخورم.

ـ ډېره ښه ده، د څو ورځو دوا یې درکړې ده؟

ـ د شپږو ورځو لپاره یې دوا راکړې ده.

ـ چې دا پای ته ورسېږي، بیا خو به نورې دوا ته اړتیا نه وي؟

ـ نه پوهېږم وروره! چې ډاکټر څه راته وایي همغسې به کوم.

ـ ستا خبره سمه ده. د ډاکټرانو له لارښوونو سره سم چلند پکار دی.

ـ هو وروره! د ډاکټر لارښوونو ته پام نه کول، ستونزې پېښوي.

ـ رښتيا! ودې نه ويل چې د خوراک، څښاک او پرهېز په اړه يې درته څه ويلي که نه؟

ـ ولې نه! د يخو، تروو او ډېرو غوړو څېزونو له خوړلو څخه يې پرهېز کړی يم.

ـ رښتيا هم دا ټول هغه شيان دي چې د سينې تکليف نور هم زياتوي.

ـ ته بايد کلک پرهېز وکړې او ځان تود وساتې.

ـ ولې نه! هرومرو به يې کوم.

ـ اورېدلي دې نه دي چې وايي: پرهېز نيم علاج دی.

ـ هو وروره! که مې پرهېز نه وای کړی، نو دومره ژر نه ښه کېدم.

ـ ښه وروره! ښه شوه چې الله ﷻ روغ کړې. زه به درځنې لاړشم.

وروره! زموږ سره پاتې شه، ساعت به مو تېر شي.

ژوندی اوسې وروره، روغتيا دې په برخه شه، مېلمانه لرم.

ـ ښه نو سمه ده، ورځه.

ـ د خدای په امان، خپلې روغتيا ته پام کوه!

ـ ولې نه! په مخه دې ښه الله ﷻ دې مل شه!

روغتيا لويه شتمني ده

وقايه بهتره تر معالجې ده

فعالیتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره له ښوونکي څخه وروسته لوست په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي دې ورته په غور سره غوږ ونیسي.

۲ـ دوه زده کوونکي دې د مرکې په څېر یو د بل حال وپوښتي.

۳ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په نښه کړي.

ـ د کوهي اوبه په دوبي کې یخې او په ژمي کې تودې وي.

ـ د ګلاب ګل سور او د نارنج ګل سپین رنګ لري.

٤ـ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ.

ـ نیمګړی: ـ ټولنه:

ـ ټولنیز: ـ روغتون:

٥ـ د لاندې جملو تش ځایونه ډک کړئ:

ـ زکام هم یوه ( ) ناروغي کیدای شي.

ـ په ټولنیز ژوند کې یو د بل ( ) ته اړ یو.

٦ـ کوم ځواب سم دی؟

ـ اکبر په نس ناستي اخته و.

ـ اکبر په نري رنځ اخته و.

ـ د اکبر پښتورګو درد کاوه.

ـ اکبر په زکام اخته شوی و.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې لس، لس کرښې یوه محاوره ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

متلونه

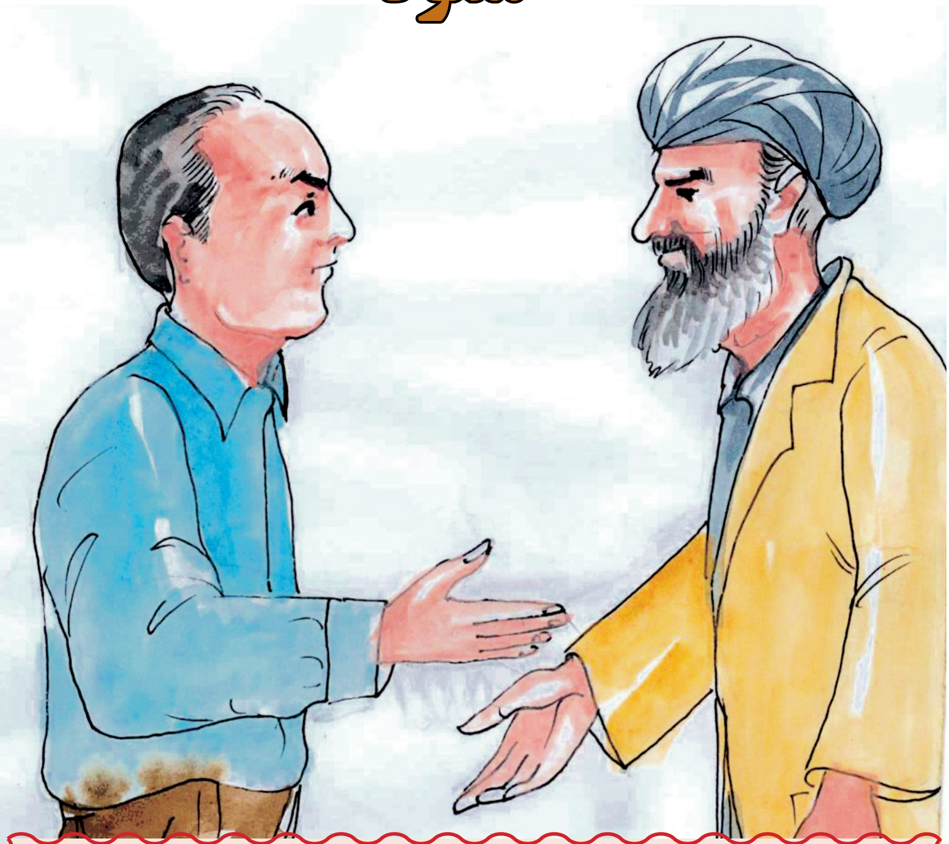

هره ژبه خپل ځانګړی ولسي ادب لري. متلونه هم د ولسي ادب یوه برخه ده. متلونه تقریباً د نړۍ په زیاترو ژبو کې شته. پښتو ژبه د شفاهي ادبیاتو له پلوه ډېره شتمنه ده. پښتو ژبه ډېر زیات متلونه لري؛ خو تر اوسه لا په بشپړ ډول نه دي راټول شوي.

- د متل په اړه مو څه زده دي؟
- د زرو قدر په زرګر وي، ویلای شئ چې دا څه ډول وینا ده؟

متل د ولسي ادب یوه مهمه څانګه ده چې د هر ولس په ګړني (شفاهي) ادب کې ځانګړی مقام لري.

متل هغه لنډه جمله ده چې د معنا له مخې بشپړه وي؛ خو له لنډوالي سره سره پکې د کتاب هومره معنا نغښتې وي. متل د استعارې او کنايې په ډول وي. د متل مفهوم ساده او د ټولو د پوهېدنې وړ وي. متل تل د یوې مدعا د پخلي (تایید) لپاره کارېږي. متل تر لوستو، نالوستو مشرانو ته ډېر یاد وي او نالوستي مشران او سپین ږیري يې ډېر کاروي. متل د پښتو لنډیو په څېر معلوم ویونکي نه لري. متل معمولاً د یوه هوښیار او حکیم عاقلانه وینا ((مقوله)) وي چې د یوه مقصد لپاره يې له خولې وتلې وي. دغه وینا بیا د لفظي ښکلا، مناسبت او معنوي افادې او ارزښت له امله د ولس پر ژبه جاري شوې او خوندي شوې وي.

متلونه دوه ډوله وي: منثور او منظوم. ځینې متلونه ځانته یوه کیسه هم لري، دا دی دلته يې څو بېلګې راوړو:

١ـ پوره! ورک دې کړل دوه کوره!

٢ـ د زورورو اوبه مخ پورته ځي.

٣ـ خپل عیب د ولیو منځ، د بل عیب د کلیو منځ.

٤ـ له غرونو لوېدلی ښه دی، نه له زړونو.

٥ـ آسمان چې څومره غورېږي، هغومره نه ورېږي.

٦ـ له بارانه تښتېدم، ناوې ته کښېناستم.

٧ـ د تورې زخم جوړېږي، خو د ژبې زخم نه جوړېږي.

٨ـ مېړونه مري، خو نومونه يې پاتې کېږي.

٩ـ د لمدو ختو لرې اوبه دارو دي.

١٠ـ ورور دې وي، په لاهور دې وي.

١١ـ د مور زړه په اولاد؛ د اولاد زړه په کاڼي.

۱۲_ مه کوه په چا چې وبه شي په تا.

۱۳_ کوهی مه کنه د بل سرې په لار کې، چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

۱٤_ اوبه په ډانګ نه بېلېږي.

د متن لنډيز:

متلونه د شفاهي ادبياتو يوه ځانګړې او مهمه برخه ده.متلونه د هر ولس په ولسي ادب کې مهم ځای لري او د همغه ولس د کلتور ښکارندويي کوي.

متلونه هغه له مطلبه ډکې لنډې او ګټورې خبرې دي چې لوی مفهوم پکې نغښتی وي. متلونه د موضوع د راسپړلو لپاره ويل کېږي، بحث ته لاره هواروي. په جرګو او مرکو کې د متل اهميت تر بل هر ځای زيات وي.

متلونه د دې لپاره ويل کېږي چې ويونکی د مخامخ لوري قناعت حاصل کړي او خپله خبره پرې ومني.

ځرګندونې

کنايه: هغه کلمه ده چې معنا يې څه قدرې پټه وي او پر حقيقي معنا سربېره غير حقيقي معنا هم ولري، لکه: سپېره: په خاورو ککړ او همدارنګه سپېره بد بخت او بد نصيب ته هم وايي.

استعاره: پټه خبره، ناڅرګنده خبره، پور کړی شوې کلمه، له بلې ژبې نه راغلې کلمه.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په لوړ غږ ولولي او بيا دې يې مفهوم په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي.

۱ـ متل څه ته وايي؟

۲ـ متلونه د ادب په کومې برخې پورې اړه لري؟

۳ـ آیا منظوم متلونه هم شته؟

٤ـ زده کوونکي دې په وار یو یو متل او د هغه مقصد دې پخپلو خبرو کې ووايي.

٥ـ زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او د سيالۍ په توګه دې يو بل ته له ځانه متلونه ووايي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

اولاد   ځانګړی   مرکه   جوګه   ارزښت

۷ـ زده کوونکي دې د لاندې متل په اړه په وار سره خبرې وکړي:

(مه کوه په چا چې وبه شي په تا)

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو او يا هم له نورو مشرانو څخه پنځه، پنځه نور متلونه زده کړي او هغه دې سبا ته ټولګيوالو ته ووايي.

ځیرک قاضي

د نړۍ پر مخ ډېرې داسې رښتینې او جوړې شوې کیسې شته چې لوستل او اورېدل یې ډېر لوړ پیغام او ګټه لري. ډېرې روزنیزې کیسې شته چې زموږ د ژوندانه، اخلاقو، کړو وړو او عادتونو په سمون کې له موږ سره ډېره مرسته کوي.

- داسې کیسه مو اورېدلې چې د خپل ژوندانه د سمون لپاره مو ترې څه زده کړې وي؟
- تاسو د ځیرکتیا په اړه کومه کیسه اورېدلې ده؟

یوه زلمي یوه بوډا ته سل روپۍ ورکړې او په مسافرۍ لاړ. کله چې بېرته راستون شو، نو خپلې روپۍ یې ترې وغوښتې. بوډا منکر شو او ویې ویل چې تا خو ماته نه دي راکړې. آخر هغه زلمی قاضي ته لاړ او عرض یې وکړ.
قاضي بوډا راوغوښت او پوښتنه یې ترې وکړه چې تا ته دې زلمي روپۍ درکړې دي؟
هغه وویل:
قاضي صاحب خدایږو چې نه یې دي راکړې.
بیا قاضي زلمي ته وویل:
ستا په دې خبره کې څوک شاهد شته؟
هغه وویل چې هېڅوک شاهد نشته.
قاضي بوډا ته وویل:
ته قسم خورې چې تا ترې روپۍ نه دي اخیستې؟
په دې خبره زلمی په ژړا شو او ویې ویل:
- قاضي صاحبه ! دی قسم خوړلو ته هم تیار دی.
بیا قاضي وویل چې تا روپۍ په کوم ځای کې ورکړې؟
هغه وویل چې تر یوې ونې لاندې.
قاضي وویل: نو بیا ولې وایې چې شاهد نشته. هغه ونه ستا شاهده ده. هغې ونې ته لاړ شه او ورته ووایه چې قاضي غوښتې یې.
زلمي وویل:
قاضي صاحب زه وایم چې ګنې ونه به ستا په حکم را نشي.
قاضي وویل: زما مُهر یوسه او ونې ته ووایه چې دا د قاضي مُهر دی، نو بیا به هرو مرو راشي.
لنډه دا چې زلمي مُهر یوړ او لاړ. لږ ساعت وروسته قاضي له بوډا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي؟

هغه وويل چې نه.

زلمی چې ونې ته ورسېد، نو د قاضي مهر يې وروښود او ورته يې وويل چې ته قاضي غوښتې يې. ډېرې چغې يې ورته ووهلې، خو ونې ځواب ورنه کړ. آخر هغه زهير او نهيلی راغی او قاضي ته يې وويل:

قاضي صاحب ما ستا مُهر ونې ته وښود؛ خو هغې څه ځواب را نه کړ.

قاضي وويل چې هغه ونه دلته راغلې وه، شاهدي يې ورکړه او لاړه.

بوډا وويل:

قاضي صاحب دا څنګه چل دی؟ دلته، خو ونه نه ده راغلې!

قاضي وويل:

هو! ونه، خو نه ده راغلې؛ خو چې ما له تا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي که نه؟ نو تا وويل چې نه، که چېرې تا تر هغې ونې لاندې روپۍ اخيستې نه وای، نو داسې دې ولې ونه ويل چې کومه ونه؟ ما، خو نه ده ليدلې، له دې نه معلومه شوه چې زلمی رښتيا وايي.

بوډا په دې خبره قانع شو او زلمي ته يې خپلې روپۍ ورکړې.

د متن لنډيز:

انسان بايد تل رښتينی او صادق واوسي او په امانت کې خيانت ونه کړي.انسان بايد د چا حق ونه خوري او په هر حال کې له الله ﷻ څخه ووېرېږي. خپلمنځي ستونزې او شخړې بايد د خبرو اترو له لارې حل کړي. قاضي او حاکم هم بايد پوه او ځيرک وي. قاضي بايد په بېلابېلو لارو چارو سره پلټنه وکړي او حقايق ومومي.

زده کوونکي دې دغسې کيسې ولولي. له کيسو نه دې عبرت واخلي. ښې کړنې دې خپلې کړي او له بدو کړنو نه دې ځانونه وساتي. د کيسو لوستل يوازې تفريح او ساعتيري نه ده، بلکې موږ ته په عملي ژوند کې د ښو کړنو لارښوونه هم کوي.

فعالیتونه

زده کوونکي دې په وار سره کیسه په لوړ غږ ولولي او بیا دې د کیسې لنډ مفهوم په خپلو خبرو کې بیان کړي.

د لاندې لغتونو د لومړي کتار معناوې په دویم کتار کې پیدا کړئ او په خپلو کتابچو کې یې د کرښې په واسطه ونښلوئ!

نهیلی	سپین ږیری
هرومرو	نا امید
تپوس	پوښتنه
بوډا	خامخا

_ د لاندې لغتونو ضد پیدا کړئ او په کتابچو کې یې ولیکئ:

۱. شخړې
۲. صادق
۳. زلمی
٤. هېڅوک
۵. امانت

په متن کې راغلي لاندې لغتونه د ګرامر له مخې څه نومېږي؟ تعریف یې کړئ:

زلمی _ بوډا _ ونه _ چېرې _ ولې – څوک – ستا – زما

- لاندېني لغتونه لومړی معنا او بیا یې په جملو کې استعمال کړئ:

ستونزه _ شخړه _ پلټنه _ ملاتړ.

- ښوونکی دې لاندېنی متن په لوړ غږ په دمه- دمه ولولي او زده کوونکي دې د املا په ډول په خپلو کتابچو کې ولیکي.

قاضي صاحبه! دی قسم خوړلو ته هم تیار دی.

بیا قاضي وویل چې تا پیسې په کوم ځای کې ورکړې؟

هغه وویل چې تر یوې ونې لاندې.

قاضي وویل: نو بیا ولې وایې چې شاهد نشته! هغه ونه ستا شاهده ده. هغې ونې ته لاړ شه او ورته ووایه چې قاضي غوښتې یې.

زلمي وویل:

قاضي صاحب زه وایم چې ګنې ونه به ستا په حکم را نشي.

قاضي وویل: زما مُهر یوسه او ونې ته ووایه چې دا د قاضي مهر دی، نو بیا به هرو مرو راشي.

لنډه دا چې زلمي مُهر یووړ، لږ ساعت وروسته قاضي له بوډا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي؟

- که پورتنۍ کیسې ته ورته کومه کیسه د زده کوونکو زده وي، ټولګیوالو ته دې یې ووایي.

ـ په لاندې متن کې نومونه، صفتونه او ضمیرونه په نښه کړئ.

زلمی چې ونې ته ورسېد، نو د قاضي مُهر یې وروښود او ورته یې وویل چې ته قاضي غوښتې یې. ډېرې چغې یې ورته ووهلې، خو ونې ځواب ورنه کړ. آخر هغه زهیر او نهیلی راغی او قاضي ته یې وویل:

قاضي صاحب ما ستا مُهر ونې ته وښود؛ خو هغې څه ځواب را نه کړ.

قاضي وویل چې هغه ونه دلته راغلې وه، شاهدي یې ورکړه او لاړه.

بوډا وویل:

قاضي صاحب دا څنګه چل دی؟ دلته خو ونه نه ده راغلې!

ـ که د کوم زده کوونکي دې ته ورته کیسه زده وي د ټولګیوالو په وړاندې دې ووایي او نور زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

ـ یو زده کوونکی دې د ټولګي په استازیتوب لاندې پراګراف د املاء په توګه ولولي او نور زده کوونکي دې ولیکي.

هو! ونه خو نه ده راغلې؛ خو چې ما له تا نه تپوس وکړ چې هغه زلمی به ونې ته رسېدلی وي که نه؟ نو تا وویل چې نه، که چېرې تا تر هغې ونې لاندې روپۍ اخیستې نه وای، نو داسې دې ولې ونه ویل چې کومه ونه؟ ما خو نه ده لیدلې، له دې نه معلومه شوه چې زلمی رښتیا وایي.
بوډا په دې خبره قانع شو او زلمي ته یې خپلې روپۍ ورکړې.

ـ زده کوونکي دې د کیسو د لوستلو او اورېدلو په اړه خپل نظر ولیکي او د ټولګي په وړاندې دې په وار سره ولولي.

کورنۍ دنده

د پورتني لوست لنډ مفهوم په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالو ته واوروئ.

د خپلواکۍ ورځ

خپلواکي د الله جل جلاله ډېر لوی نعمت دی، د ژوندانه ستره نېکمرغي ده. انسان آزاد پيدا شوی، نو ځکه له خپلواکۍ سره مينه لري. انسان ته خپلواک ژوند تر هر څه غوره ښکاري. آزادي په توره اخيستل کېږي؛ خو په پوهې او تدبير سره ساتل کېږي. باتدبيره او پوه ملتونه هېڅکله د مريیتوب په دام کې نه ښکېلېږي. له مريیتوب څخه د ځان ژغورنې يوازينۍ لاره پوهه او علم دی.

- افغانانو څنګه له انګريزانو څخه خپلواکي ترلاسه کړه؟
- کله او د کوم پاچا په وخت کې د افغانستان خپلواکي اعلان شوه؟

افغانستان په آسیاکې لومړنی هېواد و چې د نړۍ د هغه وخت له ستر ځواک یا انګرېزانو څخه یې خپلواکي تر لاسه کړه. افغان ولس په اسیاکې د ازادۍ د اتل په توګه وپېژندل شو. نورو ولسونو ترې هم د ازادۍ الهام واخیست.

انګرېزانو درې ځله پر افغانستان یرغل کړی دی؛ خو افغانستان یې په بشپړ ډول اشغال نه کړای شو. د هغو له یرغل سره سم افغانانو د خپلواکۍ لپاره مبارزې پیل کړې. له انګرېزانو سره یې درې لویې جګړې وکړې؛ خو هیڅکله ښکېلاک ته تسلیم نه شول. پرله پسې سختو جنګونو دانګرېزانو پوځونه ښه وځپل. په ۱۲۹۸ هـ. ش. کال کې چې افغانانو د غازي امان الله خان په مشرۍ خپله سیاسي خپلواکي اعلان کړه؛ نو د زمري په (۲۸مه) نېټه انګرېزانو د افغانستان خپلواکي په رسمیت وپېژندله.

اوس هر کال د زمري اته ویشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ د افغانستان په ټولو اداري واحدونو کې جشنونه جوړېږي. په ځانګړي ډول په پلازمېنه کې د لوی جشن ترتیبات نیول کېږي. په دې جشن کې دګڼو نندارچیانو په وړاندې پوځي پرېټونه ترسره کېږي. پر پوځ او پولیسو سربېره د ټولنې نورې پوړۍ، لکه: زده کوونکي، محصلین، لوبغاړي، اتڼچیان، بزګران او نور هم په خپل وار خپل هنر نندارچیانو ته وړاندې کوي. دوی ټول د لوژ له مخې په ځانګړو مراسمو سره تېرېږي او خپلو هېوادوالو ته د درناوي مراتب وړاندې کوي.

د بلواکۍ پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغږل شوې ده. له هېواد سره مینه، د خپلواکۍ او د آزاد ژوند احساس د افغان ولس ستره ځانګړنه ده. فضل احمد خان غر افغان وایي:

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له اسمـــانه چې اواز راځي د څـه دی! ؟
د ازاد ژوند یو ســـــاعت په حقیقت کې
د غــــــلام د همېشه ژوندون نه ښه دی

نومیالی لیکوال، سیاستوال او شاعر شهید موسیٰ شفیق بیا وایي:

عشق د خپلواکۍ مې په سینه کې په هاها وي تل
پاک مې احســـاسات دي ازادي مې تمنا وي تل
خـیر د بشر غـــوارم امنیت مې تـقاضا وي تل
مـاسره چې نښـــلي بدبختي د هغه چا وي تل

سید شمس الدین مجروح بیا بلوسګر ګواښي او خپل غرور داسې څرګندوي:

ټیټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه
زه په دې افتادګـــــۍ کې لوی ګړنګ یم

د متن لنډیز:

خپلواکي او آزادي د الله ﷻ لوی نعمت دی. د ژوندانه یوه ستره نېکمرغي ده. هر ژوی او هر شی د آزادۍ حق لري؛ انسان لا څه چې مرغان او حیوانات هم د آزادۍ حق لري. افغانانو د خپلواکۍ د بېرته اخیستلو په مبارزه کې له انګرېزانو سره درې لویې جګړې وکړې. په ۱۲۹۸ هـ. ش. کې یې د زمري په اته ویشتمه د غازي امان الله خان د واکمنۍ په دوره کې خپله سیاسي خپلواکي بېرته تر لاسه کړه.

ځرګندوني

شهید محمد موسی شفیق:

محمد موسی شفیق د مولوي محمد ابراهیم زوی، د ۱۳۰۸ لمریز کال د غبرګولي په پنځمه نېټه په کابل ښار کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په کامې ولسوالۍ او کابل ښار کې کړې دي. وروسته د جلال آباد د هډې په نجم المدارس کې شامل شو او له هغه ځایه بیا د کابل عربي دارالعلوم ته لاړ. تر فراغت وروسته لومړی ځل په شاهي دارالتحریر کې مامور شو. تر څه مودې ماموریت وروسته د پوهنې وزارت له خوا د لوړو زده کړو

لپاره مصر ته ولېږل شو. په مصر کې یې د لسانس او ماسټرۍ زده کړې ترسره کړې، بیا په پرتلیزو حقوقو کې د ماسټرۍ اخیستو لپاره امریکا ته لاړ. کله چې بېرته راستون شو د کابل پوهنتون په حقوقو پوهنځي کې د استادۍ په سپېڅلې دندې بوخت شو. شهید موسی شفیق په دولت کې بېلابېلې دندې ترسره کړې دي چې ځینې مهمې یې دادي: سفارتونه، د بهرنیو چارو د وزارت مشاوریت، د بهرنیو چارو وزارت، د عدلیې په وزارت کې بېلابېلې دندې او د عدلیې وزارت تر معینیت وروسته د هېواد صدر اعظم وټاکل شو. په ۱۳۵۷ لمریز کال کې له نورو لوړ پوړو چارواکو سره یو ځای ونیول شو او په شهادت ورسول شو.

آثار یې دادي:

عبقریان (د کیسو ټولگه)، پیغام (شعري ټولگه)، د ننگرهار شاعران ادبي تذکره.

سید شمس الدین مجروح:

سید شمس الدین مجروح د سید حضرت شاه زوی په ۱۲۸۹ ل کال د کونړ د ولایت د شینکوړک په کلي کې زېږېدلی. تحصیلات یې په دیني علومو او فارسي ژبه کې په خصوصي توگه پای ته رسولي.

په دولتي چارو کې د نورو دندو تر څنگ تر وزارت پورې رسېدلی دی، زیات شمېر آثار ترې پاتې دي. شعري مجموعې یې (منتخب شعرونه) او (یاد فریاد) خپرې شوي دي.

فضل احمد خان غر:

ابو سعد فضل احمد خان د حضرت عبدالله زوی، په ۱۷۹۹م کال د پېښور د مردان د سرډېر په کلي کې زېږېدلی دی. نوموړی یو تکړه شاعر او د کلاسیک سبک پیرو ښکاري، شعرونه یې وطني، اصلاحي او انتقادي رنگ لري. قومي ترانه او (د غره گل) یې غوره لیکنې دي. د شعرونو مجموعه یې د (غره گلونه) په نامه چاپ شوې ده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې تر ښوونکي وروسته متن وار په وار ولولي او د آزادۍ کیسې پر مفهوم دې ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې د راغلو شعرونو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې یې واوروي.

۳ـ زده کوونکي دې د (الف) کتار د لغتونو مترادف په (ب) کتار کې پیدا او د کرښې په واسطه دې په کتابچو کې تر لیکنې وروسته ونښلوي:

(الف)	(ب)
خپلواکي	غلام
آبادي	آزادي
بلواکي	غلامي
قرباني	سرښندنه
مریی	رغاونه

٤ـ افغانانو ولې درې ځلې له انګریزانو سره جګړې وکړې؟

۵ـ په متن کې ستاینومونه (صفتونه) په نښه کړئ.

لاندینی متن ولولئ:

اوس هر کال د زمري اته ویشتمه د خپلواکۍ د ورځې په توګه د جشن په ډول لمانځل کېږي. په دې ورځ د افغانستان په ټولو ادارو کې جشنونه جوړېږي. په ځانګړي ډول په پلازمېنه کې د لوی جشن ترتیبات نیول کېږي. په دې جشن کې د ګڼو نندارچیانو په وړاندې پوځي

پرېښونه ترسره کېږي. پر پوځ او پولیسو سربېره د ټولنې نور وګړي، لکه: زده کوونکي، محصلین، لوبغاړي، اتڼچیان، بزګران او نور هم په خپل وار خپل هنر نندارچیانو ته وړاندې کوي. دوی ټول د لوړ له مخې په ځانګړو مراسمو سره تېرېږي او خپلو هېوادوالو ته د درناوي مراتب وړاندې کوي.

٦ـ په پورتني متن کې شپږ عام نومونه پیدا او په کتابچو کې یې په جملو کې وکاروئ.

۷ـ زده کوونکي دې په لاندې شعر خبرې وکړي او د شعر پیغام دې په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

واورئ ای په مخ د ځمکې اوسېدونکو
له اسمـــانه چې اواز راځـي د څـه دی!؟
د ازاد ژوند یو ســــــاعت په حقیقت کې
د غــــــلام د همېشه ژوندون نه ښه دی

کورنۍ دنده

د خپلواکۍ د جګړې په اړه یولنډ مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې واوروئ.

اخترونه

هر ملت د خپلې عقیدې له مخې د خوشحالۍ ځینې ځانګړې ورځې لري. زموږ هېوادوال او ټول مسلمانان په کال کې دوه مذهبي خوشحالۍ لري چې اخترونه ورته وايي. اختر د خوښۍ او نېکمرغۍ د ښکارندولو په معنا دی. په اخترونو کې خلك یو بل ته د ورورۍ او خوشحالۍ غېږې ورکوي.

- مسلمانان څو اخترونه لري؟
- دغه اخترونه په کومو میاشتو کې وي؟

مسلمانان دوه مذهبي خوشحالۍ لري چې اخترونه يې بولي. لومړی ته کوچنی اختر او دويم ته لوی اختر وايي. کوچنی اختر د روژې د مبارکې مياشتې تر تېرېدو وروسته د شوال په لومړۍ نېټه وي. د روژې مياشت ۲۹ يا ۳۰ ورځې وي.

مسلمانان د شوال په لومړۍ ورځ د کوچني اختر ورځ لمانځي. د اختر د لمانځه تر اداکولو دمخه د (صدقة الفطر) ورکول واجب دي. هر مسلمان چې وس ولري، هرو مرو به د فطر صدقه ورکوي. دا د مسکينانو او بېوزلو مسلمانانو حق دی. په چا چې (صدقة الفطر) ورکول واجب وي، هغه دغه صدقه نشي اخيستلای.

که څوک توان ولري؛ نو د اختر لپاره ترتيبات نيسي. خلک په اخترونو کې نوې جامې کوي او نوي بوټان يا څپلۍ پېري. کېک، کولچې، وچه مېوه او نور د کوچني اختر خوراکي توکي دي. د اختر په ورځ نوې جامې اغوستل، د عطرو کارول، سترګې تورول او ځان سينګارول سنت دي.

د اختر په ورځ غسل يا ځان مينځل واجب دي. د اختر په ورځ په امام پسې دوه رکعته لمونځ اداکول او د خطبې اورېدل هم واجب دي.

د اختر په ورځ ټول مسلمانان خاښت مهال جومات يا عيدګاه ته ځي او د اختر لمونځ په امام پسې اداکوي. د خطبې تر اورېدو وروسته بيا يو د بل کورونو ته ځي. مسلمانان په دې ورځ يو بل ته ور تر غاړېوځي او د اختر مبارکي ورکوي. مسلمانان په دې ورځو کې په ځانګړو الفاظو يو بل ته د عبادتونو د قبلېدو دعاکوي. مېلمانه په هر کور کې هرومرو څه خواږه خوري.

په مسلمانانو او په ځانګړي ډول په افغانانو کې دا دود دی چې د اخترونو په ورځ ډېر مرور کسان سره پخلا کېږي او يو بل ته ببښنه کوي.

د کوچني اختر خوښۍ زموږ په هېواد کې په رواجي ډول درې ورځې لمانځل کېږي. د دې خوښيو لپاره خلک له لېرې لېرې ځايونو آن له نورو هېوادونو څخه کورونو ته راځي. مسلمانان هڅه کوي چې له خپلې کورنۍ او خپلوانو سره يو ځای د اختر خوښۍ تېرې کړي.

د اختر په ورځو کې د افغانستان په ډېرو سيمو کې مېلې جوړېږي. په دغو مېلو کې ډول، ډول لوبې او سيالۍ تر سره کېږي. ځينې هنرمندان د نندارچيانو په وړاندې خپل هنري فعاليتونه ترسره کوي او خلک خوښ ساتي.

په کوچني اختر کې هر څوک له خپل توان سره سم د ځان او مېلمنو د خوراک لپاره وچه

مېوه، لکه: بادام، پسته، چارمغز، توتان، ممیز، نخود، همدارنګه کیک، کولچې، متیایان، جلبۍ، چاکلېټ، پتاسې او داسې نور خواړه اخلي.

تر کوچنۍ اختره دوې میاشتې او نهه ورځې وروسته د ذوالحجې دمیاشتې په لسمه د لوی اختر ورځ وي. د لوی اختر لپاره هم خلک نوې جامې او د اختر د خوښیو نمانځلو لپاره تیارۍ کوي. که څوک توان ولري د قربانۍ لپاره څاروی اخلي. څوک چې توان لري په لوی اختر کې پرې قرباني کول واجب دي.

کله چې څاښت مهال د اختر لمونځ ادا او خطبه واورېدل شي؛ نو د قربانۍ لپاره تیار کړي څاروي حلالېږي. د قربانۍ غوښې درې برخې کېږي، یوه برخه د خپلوانو، دویمه برخه د مسکینانو او درېمه یې په خپله اخلي. په دې اختر کې هم افغانان یو د بل کره ورځي او یو بل ته مبارکۍ ورکوي.

په لوی اختر کې هم د کوچنۍ اختر په څېر مېلې جوړېږي. په مېلو کې لوبې او سیالۍ تر سره کېږي، ټالونه اچول کېږي او کوچنیان پکې زانګي. د دې اختر خوښۍ او نمانځنې هم درې ورځې وي.

د متن لنډیز:

کوچنی او لوی اختر د مسلمانانو د خوشحالۍ ورځې دي. اسلام هم د دغو ورځو د لمانځلو امر کړی دی. موږ باید دغه مبارکې ورځې په ډېر ښه شان سره ولمانځو، لکه چې په اخترونو کې تربګنۍ او خپګانونه هېروو. باید همدغسې یې په ټول عمر کې هېر کړو. موږ افغانان باید یو بل ته د ورورۍ لاسونه ورکړو. موږ باید یو له بل سره مرسته وکړو او د سولې او ورورولۍ په فضا کې ژوند تېر کړو.

څرګندونې

صدقة الفطر: په پښتو کې ورته سرسایه وایي.

فعالیتونه

لاندېنيو پوښتنو ته لنډ ځوابونه ووایاست:

۱_ مسلمانان په کال کې څو اخترونه لري؟ او نومونه یې کوم دي؟

۲_ کوچنی اختر په کومه میاشت کې وي؟

۳_ لوی اختر په کومه میاشت کې وي؟

٤_ کوچنی او لوی اختر څه توپیر لري؟

۵_ هره لاندېنۍ کلمه په خپلو کتابچو کې په یوه، یوه جمله کې استعمال کړئ:

هغه دغه چا ځوک ته

٦_ لاندې پوښتنه ولولئ او سم ځواب په نښه کړئ:

(صدقة الفطر) په کوم وخت کې ورکول کېږي؟

الف: په لوی اختر کې تر لمانځه وروسته

ب: په لوی اختر کې تر لمانځه دمخه

ج: په کوچني اختر کې تر لمانځه دمخه

۷_ لاندېني لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړئ!

خاښت، ځنګل، تال، سیالی، پخلا.

کورنۍ دنده

ستاسو په کلي کې اختر څنګه لمانځل کېږي؟ په دې اړه لس، لس کرښې ولیکئ، په سبا یې ټولګي ته راوړئ. ښوونکی دې په انتخابي ډول سبا ته د پنځو تنو لیکنې نورو زده کوونکو ته ورکړي او هغوی دې د ټولګي په وړاندې ولولي.

د افغانستان مېوې

زموږ د گران هېواد افغانستان په بېلابېلو سیمو کې ډول، ډول مېوې پیداکېږي. دا مېوې ځانته بېلا بېل رنگونه او خوندونه لري.

افغانستان د مېوو له امله مشهور دی. ځینې مېوې یې په بهرنیو هېوادونو کې هم ځانگړې شهرت لري. هر کال یوه اندازه بېلا بېلې مېوې بهرنیو هېوادونو ته استول کېږي. د دغو مېوو صادرات د هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا کې مهمه ونډه لري.

دا دی دلته تاسو ته د هېواد مشهورې مېوې درپېژنو.

- کومې مېوې هم وچې او هم تازه خوړل کېږي؟
- هغه کومې مېوې دي چې تاسو یې نومونه اورېدلي، خو خوړلي او لیدلي مو نه دي؟

زموږ ګران هېواد افغانستان پر نورو بې شمېره مېوو سربېره یو شمېر داسې مېوې لري چې ساری یې په نړۍ کې نشته. دغه مېوې دومره خوږې او خوندورې دي چې سیمه ییز او نړیوال شهرت لري. په هېواد کې دننه او له هېواد نه بهر بې کچه خوښوونکي او پېرودونکي لري. له همدې امله یوه اندازه مېوې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږدول کېږي چې پر اقتصادي پیاوړتیا سربېره زموږ د هېواد په نړیوال شهرت کې هم ونډه لري.

له دغو مېوو څخه انار، انګور، منې، بادام، زردالو، پسته، شفتالو، ناک، توتان، غوزان، بهي، الوبالو، ګیلاس، الوچې، خټکي او هندوانې د یادونې وړ دي.

یو ډول نورې مېوې هم شته چې زموږ هېواد په خاصو سیمو کې په منې او ژمي کې پیدا کېږي. له دغو مېوو څخه مالټې، نارنج، ترنج، لوکاټ، امروت، تور املوک، زېړ املوک په ننګرهار او خوست کې پیدا کېږي.

د افغانستان یو شمېر تازه مېوې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږل کېږي. په دغو مېوو کې خټکي، هندوانې، انګور، انار، چارمغز، بادام او پستې د یادونې وړ دي.

په وچو مېوو کې بادام، چارمغز، کشمش، پستې او جلغوزي یادولای شو، دغه مېوې د افغانستان شاوخوا هېوادو، امریکا، اروپا او زیاته برخه یې د خلیج هېوادونو ته لېږل کېږي.

پسته: پسته ډېر ډولونه لري چې د هرات، بادغیس، بغلان، کندوز، تخار او یو شمېر نورو سیمو په غرونو کې موندل کېږي.

بادام: بادام د افغانستان په شمالي ولایتونو کې، لکه: بغلان، کندوز، سمنګان، تخار، بلخ، شبرغان، فاریاب او نورو کې پیداکېږي او زیات ډولونه لري چې کاغذي پکې ډېر شهرت لري او د بیې له پلوه هم تر نورو بادامو لوړه بیه لري.

انار: انار تقریباً د هېواد په ټولو سیمو کې شته، خو د پام وړ سیمې یې کندهار، تګاب او تاشقرغان دي. د دغو سیمو انار د نورو سیمو تر انارو زیات شهرت لري.

انګور: انګور هم د هېواد په ډېرو برخو کې شته، خو په کندهار، هرات، پروان او کندوز کې د یادونې وړ ډولونه لري.

منې: منې هم زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې خه ناخه شته، خو تر ټولو ښې او غوره یې دمیدان وردګ، د کابل د شاوخوا او لوګر منې دي چې بېروتي یا وکیل خاني، مارلنګ،

ګولډن او نازک بدن یې خورا غوره ډولونه دي.

جلغوزي: جلغوزې په پکتیا او پکتیکا کې شته او لوی، لوی څنګلونه لري. د کورنیو جګړو په اوږدو کې یې زیانونه لیدلي. ونې یې پرې شوي او په حاصلاتوکې یې کموالی راغلی.

ختکي: ختکي د افغانستان په ډېرو برخو کې شته، خو د هېواد په شمالي سیمو کې یې تر ټولو غوره او ښه ډولونه کرل کېږي. زیات او ښه ډولونه یې په کندوز، بلخ، سمنګان، بغلان او تخار کې پیدا کېږي.

د ختکیو ډولونه په هره سیمه کې څه ناڅه توپیر لري. یوازې په کندوز کې یې تر پنځه ویشتو زیات ډولونه شته چې تر ټولو ښه، خواږه او مشهور یې عسقلاني، غازیخاني او قندك دي. د ختکیو په ډولونو کې یو ډول ځانګړی نسل چې (ارکاني) ورته وایي، تر نورو ختکیو زیات عمر لري، ځکه چې پوستکی یې پربړ او کلك دی او ان تر دې چې د کال تر پایه پورې هم ساتل کېږي.

هندوانې هم زموږ د هېواد په ختیځو، جنوبي او شمالي ولایتونو کې زیاتې دي او ښه ډولونه یې پیدا کېږي. د بغلان ولایت د کیله ګي، هلمند او د کندوز د امام صاحب او چار درې هندوانې تر نورو غوره او لویې دي.

غوزان: دا مېوه هم د هېواد په اکثرو سیمو کې پیداکېږي او مختلف ډولونه لري. ښه ډول یې کاغذي غوزان بولي چې په کونړ، نورستان، بدخشان او د افغانستان په نورو سیمو کې هم موندل کېږي چې بهرنیو هېوادونو ته هم لېږل کېږي.

د متن لنډیز:

که څه هم افغانستان یو غرنی هېواد دی، خو د حاصلاتو له پلوه ډېر زیات بډای او شتمن دی. هر ډول حاصلات لري چې ډولونه یې سلګونو ته رسېږي. دغه حاصلات نه یوازې دا چې زموږ د خلکو د اړتیا وړ توکي برابروي، بلکې یوه برخه یې د صادراتو په توګه بهر ته هم لېږل کېږي. له دغو حاصلاتو څخه یو هم مېوې دي چې زښت زیات ډولونه لري. دغه مېوې تازه او وچې خوړل کېږي او زموږ د هېواد په پانګه او پېژندګلوۍ کې لویه ونډه لري.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لوست په وار سره په لوړ آواز ولولي او نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي.

۲ــ زده کوونکي دې په وار سره د يوې، يوې مېوې نوم واخلي.

۳ــ زده کوونکي دې د هغو مېوو نومونه واخلي چې بهر ته لېږل کېږي.

٤ــ يو شمېر زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه دوه، دوه صفتونه په ګوته کړي او يو شمېر نور دې دوه دوه خاص نومونه او دوه، دوه عام نومونه ووايي.

٥ــ لاندې تش ځايونه ډک کړئ؟

ــ د هېواد مشهور انار په (   ) کې پيدا کېږي.

ــ زموږ د هېواد يو شمېر مېوې، لکه (   ) بهر ته هم لېږل کېږي.

٦ــ سم ځواب په نښه کړئ:

جلغوزي:

الف: په کندهار کې پيداکېږي. ب: په بغلان کې پيداکېږي.

ج: په لوګر کې پيداکېږي. د: په پکتيا او پکتيکا کې پيدا کېږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد د مشهورو مېوو نومونه او ځايونه په کتابچو کې وليکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولګيوالو ته واوروي.

دعائیه شعر

په ټولیزه توګه کلام یا خبرې کول په دوه ډوله دي: نثر او نظم. نظم هغه سنجول شوی کلام دی چې وزن او قافیه ولري. نظم د مختلفو واقعاتو په اړه ویل کیږي او ډول، ډول واقعات پکې راتلای شي. نظم او نثر دواړه د یوه ولس د ادب مهمې برخې دي او د همغه ولس د هویت څرګندونه کوي. په کومه ژبه چې خلك خبرې کوي نثر يې بولي خو شاعران د نظم په ژبه غږیږي. دا دی دلته د عبدالحمید مومند ماشوخیل هغه شعر راوړو چې هغه پکې له لوی الله ﷻ نه غوښتي دي چې سمې لارې ته يې لارښوونه وکړي، صبر، زغم، قناعت او سکون ورېه برخه کړي.

- تاسو د عبدالحمیدمومند نوم اوریدلی او په اړه يې څه معلومات لرئ؟
- عبدالحمید مومند څه ډول شاعر او د کومو آثارو خاوند دی؟

قناعت راته عطا کړې زما ربه
ورک زما حرص و هوا کړې زما ربه

دا سرکښ نس مې سرکوزی کړې په صبر
راته ایله دا بلا کړې زما ربه

چې دې نوم په غوږ و، واورم سره لمبه شم
هسې سوز راکې پیدا کړې زما ربه

چې مې نشي اضطراب د چا په ظلم
هومره صبر و سکون راکړې زما ربه

نور مې وساتې زبان له پوچ گویی
په خپل وصف مې گویا کړې زما ربه

دم قدم زما سیده لرې په شرع
له لغزشه مې نجا کړې زما ربه

که رضا د ستا د سر او په مال مومم
ژر مې سازه دا سودا کړې زما ربه

چې حضرت راوړی دین دی زما دین دی
که مې مړ په دا وینا کړې زما ربه

هرچې ستا، ستا د رسول پکې مرضي وي
هغه کار شغل زما کړې زما ربه

د رسول په پاک وجود مې ستا قسم دی
چې قبوله دا دعا کړې زما ربه

که حمید خطا دعا کا په غفلت کې
دا خطا دعا رسا کړې زما ربه

د عبدالحمید مومند لنډه پېژندنه:

د پښتو ژبې پیاوړی او نومیالی شاعر عبدالحمید بابا په خټه مومند دی. د نوموړي د زېږېدو او مړینې جوتې نېټې نه دي معلومې، خو ژوند یې تر ۱۱٤۸ هـ ق کال پورې یقیني ثابت شوی دی. نوموړی د پېښور په ماشوکګر کې زېږېدلی دی.

عبدالحمید بابا د شعرونو یو دیوان لري چې په (دُرو مرجان) مشهور دی او تراوسه څو څو ځله چاپ او خپور شوی دی. د هغه په کلام کې رنګین خیالي او هنري ښکلا له ورایه برېښي، ځکه خو ورته د موشګاف لقب هم ورکړی شوی دی. د نوموړي نور آثار نیرنګ عشق، شاه و ګدا، شرعة الاسلام او نور دي.

د حمید بابا مزار د ماشوکګر په هغه لویه هدیره کې دی چې د کلي ترخنګ د خوړ پر غاړه جوړه شوې ده.

د متن لنډیز:

عبدالحمید مومند په خپل کلام کې خپل رب ته د دعا لاسونه پورته کوي او له هغه څخه غواړي چې د حرص اوهوا ماده یې له وجوده وباسي او د قناعت برخه وروبښي. عبدالحمید بابا له خدایه غواړي چې د ظلم په مقابل کې د صبر او سکون طاقت ورکړي او په سمه لار یې برابر کړي. حمید بابا خپل الله جَلَّ جَلَالُهُ ته دا وعده ورکوي چې زه به د حضرت محمد (ص) په دین ټینګ ولاړ او د هغه پر غوره لار به روان یم. په آخر کې وایي چې که حمید په دعا کې غلفت کړی وي، نو ته یې دا خطا رسا کړې او ویې ښښې. د حمید بابا د شعر دا بیتونه د هغه د ټول شعر لنډیز بللی شو.

نور مې وساتې زبان له پوچ ګویې
په خپل وصف مې ګویا کړې زما ربه
دم قدم زما سیده لري په شرع
له لغزشه مې نجاکړې زما ربه

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لوست له ښوونکي څخه وروسته په وار سره په لوړ غږ ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې په وار سره له متن څخه یو، یو شعر معنا کړي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په سمو جملوکې وکاروي.

۱- قناعت	۲- اضطراب
۳- وصف	٤- شغل
٥- ایل	٦- عطا

ـ زده کوونکي دې د شعر مفهوم په خو جملو کې ولیکي او د خپلو ټولګیوالو په مخکې دې ووایي.

٤ـ زده کوونکي دې په لوست کې نومځري په نښه او په کتابچو کې دې ولیکي.

٥ـ زده کوونکي دې دا بیت معنا کړي:

قناعت راته عطا کړې زما ربه
ورک زما حرص و هوا کړې زما ربه

٦ـ له متن څخه خاص نومونه په نښه کړئ او خپلو ملګرو ته یې وواياست.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې دغه شعر ته ورته بل شعر په کتابچو کې ولیکي او په بله ورځ دې شعر او د هغه مفهوم په ټولګي کې واوروي.

د سګرټو زيانونه

اپين، چرس، شراب، هېرويين، نسوار، سګرټ او ځينې نور نشه يي توکي (مخدره مواد) بلل کېږي. د نشه يي توکو توليدول او کارول د اسلام سپېڅلي دين منع کړي دي. مسلمانان بايد د اسلام په لارښوونو عمل وکړي، د هر ډول نشه يي توکو له توليد، کارولو او سوداګرۍ څخه ځان وساتي. سګرټ او نسوار دواړه نشه يي توکي دي، خو له بده مرغه زموږ په ټولنه کې يو شمېر وګړي په دې نشه روږدي دي. په دې لوست کې يې په زيانونو غږېږو.

- ولې د نشه يي توکو استعمالول حرام دي؟
- پوهېږئ چې سګرټ څکول بدن ته کوم زيانونه رسوي؟

سګرټ او نسوار دواړه له تنباکو څخه جوړېږي. تنباکو یو ډول مواد لري چې نېکوتین نومېږي. نېکوتین داسې شیز دی چې د انسان د روږدېدا لامل ګرځي. سګرټ او نسوار دواړه نشه یي توکي دي. له بده مرغه چې زموږ په هېوادکې ډېر وګړي په سګرټ څکولو او نسوارو کولو روږدي دي. سګرټ څکوونکي هم خپل ځان ته او هم خپلې کورنۍ او ټولنې ته روغتیايي او اقتصادي زیان رسوي. په موټرو، دوکانونو، هوټلونو، دفترونو، پارکونو او نورو عامو ځایونو کې سګرټ څکول ډېر ستر اخلاقي جرم او فساد دی. د سګرټ لوګی نورو وګړو ته هماغومره زیان رسوي، څومره چې یې څکوونکي ته رسوي.

د سګرټو څکول یا یې د لوګي تنفس کول لاندینۍ ستونزې زېږوي:

- خوله بدبویه کوي،
- غاښونه خرابوي او رنګ یې ژېړوي،
- سږي خرابوي، د لوګي ذرات په تنفسي نلونو کې راغونډېږي او انسان ته نفس تنګي یا ساه بندي پیدا کېږي،
- د سترګو د لیدو ځواک کموي،
- معده خرابوي او اشتها کموي،
- د وریو او شونډو طبیعي رنګ خرابوي او ورۍ شنې کوي،
- عمر راکموي،

وېښتان رژوي،

بدن سترې او سستوي.

سګرټ څکول پر دغو ستونزو سربېره د وریو، سږو، معدې، ستوني او نورو غړیو د

خطري او نه درملېدونکو سرطاني ناروغیو لامل هم ګرځي. همدارنګه د دماغي سکتې، د زړه حملې او نورې ناروغۍ هم رامنځته کوي.

پر سګرټو د روږدېدنې په اړه د ارواپوهانو او ډاکټرانو نظر دا دی چې سګرټیانو ته له اروايي پلوه دا کار په لومړي سر کې د ځان ښودنې او ویاړ عمل ښکاري او وروسته پرې روږدي شي.

نشه یي توکي او نشه زموږ ګډ دښمن دی. مخکې له مخکې باید د دې دښمن مخه ونیسو. دې دښمن ته باید دومره مهلت ورنه کړو چې موږ د ژوندانه له خواږه نعمت څخه بې برخې کړي.

د متن لنډيز:

اسلام ټول نشه یي توکي تولیدول او کارول حرام کړي دي. لامل يې دا دی چې هم روږدي او هم ټولنې ته مالي او ځاني زیان رسوي. د ټولنې هر وګړی باید د دې کرغېړن عمل مخنیوی وکړي. موږ باید هڅه وکړو چې خپله ټولنه له دې بدمرغۍ څخه خلاصه کړو. دا کار به ددې لامل شي چې موږ یو ځل بیا نړیوال اعتماد لاسته راوړو.

فعالیتونه

ـ زده کوونکي دې د متن یو، یو پاراګراف په وار سره ولولي.
ـ څو تنه زده کوونکي دې د سګرټو په زیانونو لنډې، لنډې خبرې وکړي.
لاندې جمله ولولئ او سم ځواب په نښه کړئ:
سګرټ څکول:
الف- انسان چاغوي
ب- اشتها زیاتوي
د- د ډول ډول ناروغیو لامل ګرځي
لاندیني لغتونه د کتاب د پای وییپانګې په مرسته معنا کړئ:

ویاړ	لامل	روږدی	
ستونی	روغتیا	کرغیړن	
بدمرغي	اوری	سږي	هڅه

ـ تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:
سګرټ څکول.............. دي او اسلام ترې مسلمانان............... کړي دي.
ـ په لاندیني متن کې کومې (ی) ګانې راغلې، نومونه یې وښایاست او هره یوه په یوه جمله کې وکاروئ:
سګرټ او نسوار دواړه له تنباکو څخه جوړېږي، تنباکو یو ډول مواد لري چې نیکوتین نومېږي.
نیکوتین داسې شیز دی چې د انسان د روږدېدا لامل ګرځي.

کورنۍ دنده

په لوست کې عام او خاص نومونه پیدا او په کتابچو کې یې په جملو کې استعمال کړئ او په بل پښتو درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

شپاړسم لوست

پښتو غزل

د هرې ژبې ادبيات خپل تاريخي بهير لري. ځينې ادبي ډولونه يې خپل وي او ځينې له نورو ژبو څخه اخلي. غزل هم يو شعري ډول دی چې له عربي څخه پښتو او دري ته راغلی دی. غزل په پښتو ادبياتو کې هم خپل پرمختيايي پړاوونه وهلي دي. له څو پيړيو راهيسې په پښتو شاعرۍ کې غزل شته او خورا ښه پرمختګ يې کړی دی.

- په پښتو کې تر لاسه شوی لومړنی غزل د چا دی؟
- په معاصره دوره کې د پښتو غزل د (بابا) لقب چا ګټلی دی؟

غزل هغه شعر ته وايي چې د لومړني بيت دواړه نيم بيتي يې سره هموزنه او هم قافيه وي. د نورو بيتونو د دويم نيم بيتي قافيه بايد له لومړني بيت سره برابره وي، خو د ټولو وزن بايد سره يو ډول وي.

غزل له پنځو بيتونو څخه تر پنځلسو بيتونو پورې وي. اوس زياتره شاعران هڅه کوي چې د غزل د بيتونو شمېر يې تر نهو زيات نشي. غزل پخوا غنايي او عشقي مضامين درلودل، خو اوس هر ډول مضامين رانغاړي. د پښتو ژبې په ادبي ډولونو کې غزل له لرغونې دورې څخه تر معاصرې دورې پورې يو مهم ډول دی. غزل په پښتو ادب تاريخ کې بېلابېل پړاوونه وهلي دي. په هر پړاو کې پکې ژبني، هنري او د مضامينو له پلوه تغييرات راغلي دي.

په پښتو ژبه کې لومړنی ترلاسه شوی غزل د اکبر زمينداوري دی. اکبر د زمينداور اوسېدونکی او د پښتو ادبياتو د لرغونې دورې يو نامتو شاعر دی. د اکبر زمينداوري د ژوندانه زمانه د ۷۵۰ هجري قمري کال شاوخوا اټکلولای شو. د غزل بېلګه يې دا ده:

د خپل ځان له حيرانيه څه ويل کړم
د عشق وير به تل پخپله پټول کړم

ما مدام لکه بورا په ګلو ګشت کړ
اوس به ځم په سرتور سر فراق د ګل کړم

د غماز لړمون به زه په لمبه کښېږدم
ځنې هېر به د يار بزم ګل او مل کړم

زما ديار د مينې اور په زړه کې بل دی
زه به سر و مال ښندم ديد به حاصل کړم

د بېلتون له اوره ژاړم اوښکې وينې
زه اکبر پخپل اشنا د سر ښندل کړم

په لرغونې دوره کې شیخ محمد صالح، زرغونې کاکړې، علي سرور لودي او ځینو نورو شاعرانو هم د غزل په چوکاټ کې شعرونه ویلي دي.

د پښتو ادبیاتو تاریخ له مخې په منځنۍ دوره کې غزل د پخوا په پرتله ښه پرمختګ کړی دی. په دې دوره کې یې د موضوع له پلوه بېلابېل مضامین راخیستي او هم یې ژبنی هنر لوړ پوړ ته رسېدلی دی. د خوشحال خان خټک، عبدالرحمان بابا، عبدالحمید مومند او نورو شاعرانو په شعرونو کې ښه ډېر او خورا ښه غزلونه شته دي.

د عبدالحمید مومند یو غزل دا دی:

هغـه مـخ کـرم مبتـلا پـه تأسـف | چـې یې لاس په تأسـف مرېي یوسـف
بې له دې چې یې له سره ځان قربان کړم | ګنې نه یې شـته هېڅوک د حسـن کف
چې مې یار له خوبه ویښ نه کړې نسیمه | ګـوره الوځـه پـه ورو پـه تلطـف
مـا دی سـر ومال وښـکلیو تـه نومړی | وبـه نـه کـرم لـه دې عهـده تخلـف
چـې پـه مـا د صبـر دم لولـې ناصحه | خپله خوله ستړې کوې په دا چف چف

که آشـنا د حمیـد مرګ وتـه زړه کړی
پـه ښـه کار کـې دی څه ډیـل و توقف

لکه څنګه چې وویل شول پښتو غزل په لرغونې دوره کې په اتمه هجري پېړۍ کې پیل شو او بیا په منځنیو دورو کې د کمال پوړیو ته ورسېد. د روښانیانو په پېر کې میرزا خان انصاري، دولت لوانی، واصل روښاني او کریمداد د غزل صنف ته پراختیا ورکړه چې زیاتره مضامین یې تصوفي وو. خوشحال خان خټک او د ده زامنو اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک د غزل صنف نور هم ښکلی کړ او دغه ادبي عنعنه یې ښه وپالله. په همدغه دور کې عبدالحمید

مومند او کاظم خان شیدا د غزل هنري ښکلا لوړو مدارجو ته ورسوله چې د دوی پیروانو هم دغه لاره په ښه توګه وپالله.

عبدالحمید مومند او کاظم خان شیدا د خپلې غزلیزې شاعرۍ له کبله د زیات شهرت خاوندان شول.

رحمان بابا هم د ښو غزل ویونکو شاعرانو له ډلې څخه دی چې غزلې یې زیاتې مشهورې دي.

د پښتو ادب په معاصره دوره کې پښتو غزل بیا ډېر لوړ پوړ ته رسېدلی دی. په دې دوره کې پښتو غزل له هره اړخه پرمختګ کړی دی. د غزل ژبنی اړخ ډېر هنري شوی او هم یې ډول ډول مضامین منعکس کړي دي. په دې دوره کې خو ځینې څېرې دومره راڅلېدلي دي چې د پښتو غزل په بابا یې شهرت موندلی دی، لکه حمزه شینواري ته همدغه لقب ورکړی شوی دی او غزل (بابا) یې بولي.

حمزه په خپله دغې موضوع ته په خپل یو شعر کې داسې اشاره کوي:

ستا پـه اننګـو کـې د حـــمـزه د ویـنـو ســره دي
تـه شـوې د پښتو غـزله څـوان زه دې بابا کړمه

دلوست لنډیز:

د نورو ژبو په څېر پښتو ادب هم لرغونی تاریخ لري. غزل په پښتو ادب کې د شعر یو ډول دی. غزل له څو سوه کلونو راهیسې په پښتو ادبیاتو کې خورا مهم ځای نیولی دی. په پښتو کې تر ټولو پخوانی تر لاسه شوی غزل په اتمه هجري قمري پېړۍ پورې اړه لري. دغه غزل د اکبر زمینداوري دی. غزل په پښتو ادب کې هم بېلابېل پړاوونه وهلي دي. پښتوغزل اوس مهال دګاونډیو ژبو له معاصر غزل سره د سیالۍ جوګه دی او تر نورو ژبو وروسته پاتې نه دی.

فعالیتونه

لاندېنیو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه ووایاست:

ـ غزل له څو نه تر څو پورې بیتونه لري؟

ـ پخوا د غزل موضوع څه وه؟

ـ اوس پښتو غزل کوم موضوعات رانغاړي؟

ـ د پښتو لومړنی تر لاسه شوی غزل د چا دی؟

ـ په معاصره دوره کې څوک د پښتو غزل په بابا مشهور دی؟

ـ که یو شعر شل بیتونه ولري او د لومړي بیت دوه نیم بیتي یې هم قافیه نه وي غزل ورته ویلای شو که نه؟

لاندېنی متن له ځان سره ولولئ، درې خاص نومونه پکې پیدا او په کتابچو کې یې په جملو کې استعمال کړئ:

د پښتو ادبياتو تاريخ په منځنۍ دوره کې غزل د پخوا په پرتله ښه پرمختګ کړی دی. په دې دوره کې يې د موضوع له پلوه بېلابېل مضامين راخيستي دي او هم يې ژبنی هنر لوړ پوړ ته رسېدلی دی. د خوشحال خان خټک، عبدالرحمان بابا، عبدالحميد مومند او نورو شاعرانو په شعرونو کې ښه ډېر او خورا ښه غزلونه شته.

لاندېنۍ جملې او صفتونه پکې پيدا کړئ او بيا يې په جملو کې وکاروئ.

- زمري د سپين کاغذ پر مخ په تور قلم يو ليک وکېښ.
- ورېمې له برې چينې څخه يخې اوبه راوړې.
- ګلالۍ په رڼه هنداره کې خپل مخ وليد.
- زده کوونکي دې په وار سره په متن کې راغلي غزلونه ولولي او هر بيت دې معنا کړي.
- په منځنۍ دوره کې مشهور غزل ويونکي شاعران کوم دي؟ د پنځه تنو نومونه يې وليکئ.

۱: .... ۲: ....

۳: .... ٤: ....

۵: ....

- تر اکبر زميندارو ورروسته پښتو غزل ته کومو شاعرانو وده ورکړه، نمونه يې واخلئ:

کورنۍ دنده

د حمزه بابا هغه غزل چې په دې کتاب کې راغلی دی، ټول په خپلو کتابچو کې وليکئ او بيا يې مفهوم په روان نثر وليکئ.

مېرمن عینو

افغانان که ننګیالي پلرونه لري، نو ننګیالۍ میندې هم لري. زموږ د هېواد ویاړمن تاریخ دننګیالیو مېړونو تر څنګه د ننګیالیو مېرمنو په کارنامو هم ډک دی. د دې مېړنیو او ننګیالیو مېرمنو کارنامې زموږ په سیاسي او ادبي تاریخونو کې تلپاتې او خوندي دي.مېرمن عینو هم له دغو مېرمنو څخه ده.

- د خپل هېواد د څو ننګیالیو مېرمنو نومونه واخلئ؟
- مېرمن عینو د کوم پاچا په وخت کې ژوند کاوه؟

د کندهار ښار ته نژدې يو کاريز دی چې د ((عينو کاريز)) يې بولي. عينو يوه ننګيالۍ پښتنه مېرمن وه چې د احمد شاه بابا د پاچاهۍ په وخت کې يې ژوند کاوه.

وايي يو وخت چې احمد شاه بابا د هندوستان په يوه سفر تللو، د دې مېرمنې مېړه هم په هغو عسکرو کې و چې له احمد شاه بابا سره تلل. احمد شاه بابا له سفره بېرته بريالی راوګرځېد. لښکر چې د کندهار ښار ته نژدې راورسېد، شپه شوه. هغه امر وکړ چې همدلته شپه تېره کړي او سبا د ورځې په ښه شان او شوکت ښار ته ننوځي. د مېرمن عينو مېړه د شپې لخوا له نورو لښکرو څخه پټ خپل کور ته لاړ، د کور دروازه يې وټکوله. مېرمن عينو دروازې ته ورغله، ويې پوښتل: څوك يې؟

سپاهي خپل ځان وروپېژاند، هغې مېرمنې بيا وپوښته: څنګه راغلې؟ احمد شاه بابا څه شو؟ لښکر مو بريالی شو؟

مېړه يې وويل: که مو لښکر بريالی شوی نه وای، نو زه به هم تا ته ژوندی نه وای راغلی، د پښتنو لويه سوبه په برخه شوې ده...

عينو بيا پوښتنه وکړه: نو ته ولې يوازې راغلې؟ نور لښکر څه شو؟

مېړه ورته وويل: د بابا په امر لښکر ښار ته نژدې پروت دی چې سبا د ورځې په رڼا کې ښار ته ننوځي. زه ستا مينې ناکرار کړم او تر هغو د مخه راغلم، اوس ژر دروازه راخلاصه کړه چې سره ووينو...

عينو ورته وويل: ته تر چا نازولی وې چې ملګري دې پرېښودل او د بابا د امر پر خلاف را دمخه شوې، ماته راغلې؟ آيا ستا نورو ملګرو ښځې نه درلودې؟ او که يې په سينو کې زړونه نه وو؟

دا ټول وو؛ خو هغو نه غوښتل چې د بابا د امر مخالفت وکړي...

که سبا نورې پښتنې مېرمنې خبرې شي، ماته به څه وايي!؟ دا ډېر لوی پېغور دی، هېڅکله تاته دروازه نه بېرته کوم، ځه ولاړ شه! تر هغو زما ليدل پر تا حرام دي چې بېرته لاړ نه شې او سبا د احمد شاه بابا تر بېرغ لاندې له خپلو نورو ملګرو سره يو ځای رانه شې.

د عينو مېړه د خپلې ننګيالۍ مېرمنې له پېغوره وشرمېد، بېرته ولاړ، خو خېمې ته نژدې څوکيدارانو ونيو او سبا ته يې د احمد شاه بابا مخې ته ورووست. څوکيدارانو عرض وکړ چې دا سپاهي له اجازې پرته د شپې کور ته تللی و.

احمد شاه بابا پوښتنه ځنې وکړه، عسکر چې څه لیدلي او اورېدلي وو ټول یې احمد شاه بابا ته وویل.

احمد شاه بابا د هغې پښتنې مېرمنې پر پښتنواله او افغاني احساس باندې شاباسی ووایه. د هغې په درناوي یې د دې عسکر گناه هم وبخښله. مېرمن عینو ته یې یو کارېز ور وباښه چې تراوسه د ((عینو کارېز)) په نامه مشهور دی. دا کارېز د کندهار ښار لمر خاته ته د یو پړاو په واټن لېرې پروت دی.

د متن لنډيز:

غیرت او همت په هر انسان (ښځه او نر دواړو) کې وي. په افغاني ټولنه کې په هر ډگر کې داسې مېرمنې تېرې شوې دي چې موږ یې اوس پر کارنامو وياړو. مېرمن عینو له دغو مېرمنو څخه یوه وه. مېرمن عینو دا نه خوښوله چې مېړه یې د خپل پاچا له امره سر وغړوي؛ نو ځکه مېرمن عینو هغه ته ور ببرته نه کړ. احمدشاه بابا چې په پېښه خبر شو، مېرمن عینو ته یې د هغې د لوړ احساس او هېواد دوستۍ په درناوي کې یو کارېز ورو باښه.

فعالیتونه

- د پورتنۍ کیسې لنډیز په خپلو الفاظو کې ووایاست.

لاندېنیو پوښتنو ته لنډ، لنډ ځوابونه ووایاست:

- مېرمن عینو خپل مېړه ته ور ببرته کړ که نه؟
- احمدشاه بابا عینو ته څه شی ور وباښه؟
- احمدشاه بابا د کوم ځای له سفره راستون شوی و؟

لاندې متن په غور سره واورئ او بیا پوښتنوته ځوابونه ووایاست:

وایي یو وخت چې احمد شاه بابا د هندوستان په یوه سفر تللو، د دې مېرمنې مېړه هم په هغو عسکرو کې و چې له احمد شاه بابا سره تلل. احمد شاه بابا له سفره

بېرته بريالی راوګرځېد. لښکر چې د کندهار ښار ته نژدې راورسېد، شپه شوه. هغه امر وکړ چې همدلته شپه تېره کړي او سبا د ورځې په ښه شان او شوکت ښار ته ننوځي. د مېرمن عينو مېړه له نورو لښکرو څخه پټ خپل کور ته لاړ، د کور دروازه يې وټکوله. مېرمن عينو دروازې ته ورغله، وېې پوښتل: څوک يې؟

- د احمدشاه بابا لښکر چې ښار ته نژدې راورسېد، احمد شاه بابا هلته ولې د شپې تېرولو امر وکړ؟
- مېرمن عينو خپل مېړه ته ور بېرته کړ؟ بشپړ ځواب ووایاست.
- احمد شاه بابا کوم لوري ته په سفر تللی و؟
- څوک په پټه کور ته لاړ؟

کورنۍ دنده

تاسو که د کومې تکړه ښځې يا نجلۍ په هکله کومه کيسه اورېدلې وي په خو کرښو کې يې وليکئ. يا له خپل مور و پلار څخه د خپل کلي يا شاوخوا کومې تکړه مېرمنې په اړه پوښتنه وکړئ او بيا يې وليکئ.

تېښته

وايي د سقراط په وختونو کې يو سړی د جنګ له ډګره وتښتېد، سقراط ورته وويل: دا ډېر شرم دی!

هغه سړي وويل: که دا شرم قبول نه کړم نو مرګ دی!

سقراط وويل: ژوند هغه وخت ښه وي چې ورروسته شرافت لري. که دا نه وي، نو تر بې شرافته ژوند مرګ ښه دی!

جرگه

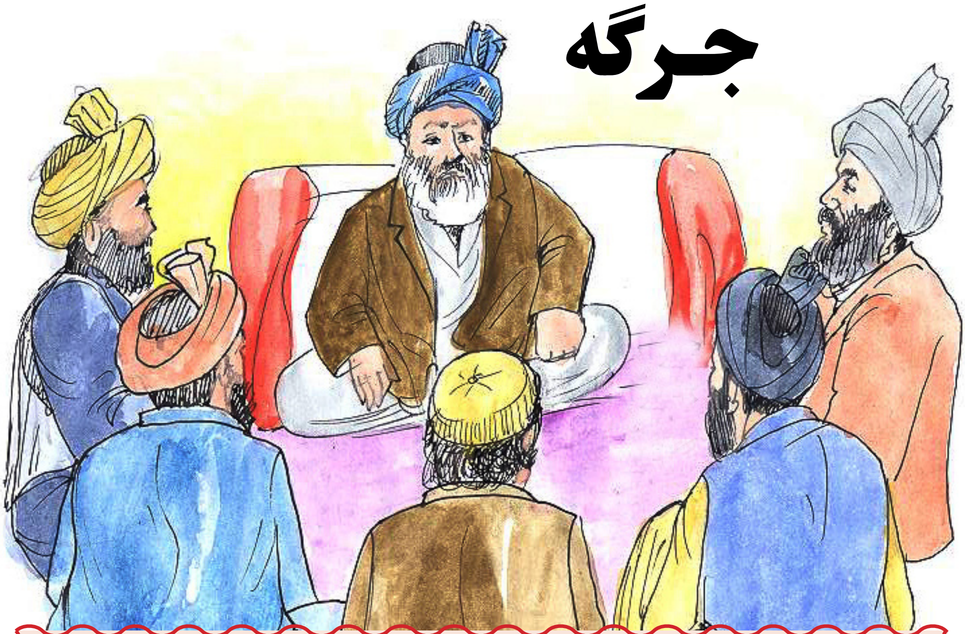

انسانان په خپل ژوند کې د یوه ځانګړي نظم او قانون تابع دي او که داسې نه وي؛ نو ګډوډي او پرېشاني رامنځ ته کېږي او خبره زور او تېري ته رسي چې په نتیجه کې ټولنیز ارزښتونه له منځه ځي او نابرابري رامنځته کېږي او یو د بل حقونه تر پښو لاندې کوي. د دې لپاره چې د ګډوډیو او نابرابریو مخه ونیول شي او په ټولنه کې نظم راشي؛ نو یو لړ خاص قوانین رامنځته شوي دي چې مدني او اساسي قوانین یې بولي. وګړي مکلف دي چې له هغو څخه پیروي وکړي. ددې تر څنګ د قبیلو، قومونو او خپلونو دودیز او عنعنوي تګلارې، ولسي نرخونه او قوانین هم شته چې د جرګې او مرکې په نامه یادېږي او په سختو شرایطو کې لویې ستونزې د همدغو جرګو او مرکو له لارې هوارېږي. دا دی په دې لوست کې تاسو ته د جرګې په اړه معلومات درکوو:

- تاسو جرګه پېژنئ؟ په اړه یې خپلو ملګرو ته خبرې وکړئ!
- ستاسو په کلي کې مشرانو کله جرګه جوړه کړې ده؟ که یې جوړه کړې وي، نو د څه په اړه وه او پرېکړې یې څه وې؟

جرګه په پښتو کې یو ډېر ستر او ارزښتمن دستور دی چې د پښتون ولس له ژوند سره تړلی دی. دوی ددغه منلي دود او عنعنې په برکت خپلمنځي ستونزې، لویې شخړې او جنګونه په روغه جوړه او امن بدلې کړې دي. له همدې کبله دغه دود ډېر لوی او ستر ارزښت لري او پښتانه ورته په درنه سترګه ګوري.

کله چې څو کسان په یوه پېښه باندې د بحث او پرېکړې لپاره سره راغونډ شي، دې ته پښتون ولس جرګه وايي او په محاوره کې یې جرګه کېدل بولي او یا وايي چې:

جرګه شول، په جرګه سره کېناستل یا جرګې ته سره کېناستل.

په بله ژبه او اصطلاح سره داسې هم وايي چې: (فلانی او فلانی سره جرګه شول). ځینې پښتانه د جرګې د کلمې سره دویمه کلمه (مرکه) هم استعمالوي، لکه چې وايي:

جرګه او مرکه یې جوړه کړه. مرکه په اصل کې هغه وړه غونډه ده چې د ځینو کوچنیو پېښو او ستونزو لپاره جوړېږي. (مرکچیان) دومره زیات نه وي، څو کسه وي، وړه شانې غونډه وي او په ځانګړې موضوع باندې خبرې کوي؛ حال دا چې جرګه لویه غونډه وي او د خلکو شمېر پکې زیات وي او پر مهمو پېښو باندې خبرې کوي.

په بل عبارت: جرګه د سلا مشورې یو ډول دی چې لویې پېښې فیصله کوي، خو مرکه د ځینو کوچنیو پېښو د پرېکړو غونډه وي.

هغه قومي غونډې چې د پرېکړې واک ولري او حکم یې د منلو وړ وي، جرګه ورته وايي. د جرګې او مرکې مفهوم یو دی؛ خو په ځانګړي ډول جرګه هغه لویه غونډه ده چې د خپلونو مشران پکې راټولېږي او د لویو قومي پېښو په اړه پرېکړې کوي.

جرګه په ښکاره جوړېږي او په جرګه والو سربېره عام خلک هم پکې ګډون کوي چې د جرګې خبرې واوري. په دغه وخت کې که څوک نظم خرابوي، نو د هغوی لپاره له قبیلوي قوانینو سره سم ټاکلې جزاګانې شته. جرګه په هر مهم او ضروري وخت کې جوړېږي او فیصله یې ټولو ته د منلو وړ وي.

زموږ په هېواد کې دوې لویې جرګې تاریخي اهمیت او شهرت لري. لومړۍ جرګه د میرویس نیکه په وخت کې د (مانجې) جرګه وه چې په ۱۱۱۹ هـ ق (۱۷۰۹ز) کال کې جوړه شوې وه، یو لوی شمېر افغان خپلونو مشرانو پکې ګډون کړی و او میرویس نیکه ته یې د (ګرګین) پر خلاف د ستر قیام او مقابلې اجازه ورکړې وه.

دویمه جرگه د کندهار په (شېر سرخ) کې جوړه شوې وه چې زیات شمېر افغانانو ګډون پکې کړی و چې په پایله کې یې احمد شاه بابا د هېواد د پاچا په توګه وټاکه.

په جرګه کې هر غړی د سپین ږیري په نامه يادېږي او مشر هم ورته وايي. جرګه کوم خاص مشر نه لري، بلکې غړي يې په مساوي شرايطو سره کښېني، په جرګه کې غړي په دايروي شکل کښېني چې د پورته او ښکته امتياز او غوره والی پکې نه وي.

ددې لپاره چې په جرګه کې دواړه خواوې سرغړونه ونه کړي، يو څه نقدې پيسې، ټوپک او نور شيان ورځخه د (مچلګې يا مچلغې) په نامه اخلي چې د تضمين بڼه لري. په پښتو ادب کې شاعرانو هم د جرګې په اړه شعرونه ويلي او د جرګې درنښت او اهميت يې بيان کړی دی. جرګې په هغو وروسته پاتې ټولنو کې چې دولتونه او حکومتونه پکې پوره واکمن نه دي، د ولسي نرخونو د پلي کولو لپاره مهمه ونډه لري؛ خو په لويو ملي مسايلو او په سترو ملي پرېکړو کې د لويو او ملي جرګو ونډه ډېره مهمه ده. لويه جرګه د افغانستان د تاريخ يوه نه هېرېدونکې برخه ده. د افغانستان په اساسي قوانينو کې هم لويه جرګه د يوې دايمي موسسې په عنوان ثبت شوې ده چې د سترو ملي پرېکړو لپاره غونډې جوړوي.

لويه جرګه د افغانستان د لويو ستونزو د هوارولو او سترو ملي پرېکړو تر ټولو لوړه موسسه ده.

د متن لنډيز:

جرګه په پښتني دود کې د ستونزو او شخړو د هوارولو يوازينۍ او مؤثره لاره ده. جرګه د ډېرو پخوا زمانو راهيسې د پښتنو د ژوند له پيل څخه ورسره ملګرې ده او د زمانې په تېرېدو سره يې بيا هم خپل اهميت له لاسه نه دی ورکړی. کله چې په پښتنو کې يوه پېښه سخته شي او د حل لاره يې ګرانه برېښي، نو جرګه يې پرېکړه کوي. جرګه په ټولو قومونو او خپلونو کې شته او د ضرورت په وخت کې جرګه جوړوي. د جرګې غړي عموماً مشران، سپين ږيري او مخور خلک وي. د جرګې پرېکړه قطعي او اخري فيصله ده او سرغړاوی ترې نه منل کېږي. زموږ په تاريخ کې دوې لويې جرګې تېرې شوې دي چې يوه يې د ميرويس نيکه په وخت کې د (ګرګين) سره د مقابلې لپاره جوړه شوې وه او په بله کې احمد شاه بابا د پاچا په توګه وټاکل شو.

فعالیتونه

۱. زده کوونکي دې لوست له ښوونکي وروسته په چوپه خوله له ځانه سره ولولي؛ مشکل ځایونه دې په پنسل په نښه کړي او بیا دې په حلولو کې له ښوونکي نه مرسته وغواړي.

۲. زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

کمزوری مکلف صلاحیت دود تضمین هواروي

۳. د میرویس نیکه په وخت کې جرګه د څه لپاره او چېرته جوړه شوې وه؟ خبرې پرې وکړئ!

٤. ښوونکی دې د متن یوه لنډه برخه وټاکي او د املاء په توګه دې پر زده کوونکو کار وکړي.

۵. د احمد شاه بابا په وخت کې جرګې څه وکړل؟ خبرې پرې وکړئ!

٦. مرکچیان په جرګه کې څه رول لري؟

۷. په متن کې شپږ نومخرې پیدا کړئ او جملې ترې جوړې کړئ؟

۸. لاندې تش ځایونه ډک کړئ:

- لومړۍ لویه جرګه د .... په وخت کې په .... جوړه شوې وه.
- دویمه لویه جرګه د .... په وخت کې په .... جوړه شوې وه.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د جرګې او مرکې په اړه لنډه لیکنه وکړي او سبا ته دې په ټولګي کې خپلو ملګرو ته واوروي.

نولسم لوست

چاپېریال پاک ساتل

انسان له پخوا څخه د خپل ژوندانه د هوساینې لپاره هلې ځلې پیل کړې دي. دغه هلې ځلې تراوسه را روانې دي او تر هغه به روانې وي، ترڅو چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند کوي. د انساني ژوند په هوساینه کې چاپېریال ستر ارزښت لري. موږ باید د چاپېریال په اهمیت پوه شو او نور هم پرې پوه کړو.

- پاك او سمسور چاپېریال په انساني ژوند کې څه ارزښت لري؟
- که چاپېریال ککړ وي، زموږ ژوندانه ته څه گواښونه پېښولای شي؟

د انساني ژوند په هوساینه او اوږدېدا کې پاک اوسمسور چاپېریال ډېر ارزښت لري. هوا، اوبه، خواړه، ونې، بوټي، ځنګلونه، کروندې، چمنونه، ورشوګانې، غرونه، دښتې، ژوي، مرغان او نور د چاپېریال په نامه یادېږي. الله ﷻ د چاپېریال هرڅه د انسانانو د هوساینې او ګټې اخیستنې لپاره پیدا کړي دي.

افغانستان ډېر ګڼ ځنګلونه، ښېرازه څړځایونه، ځپاند سیندونه او خورا ښکلې سمسورې درې لري. دکونړ، نورستان او پکتیا طبیعي ځنګلونه یې ځانګړې شهرت لري. دغه ځنګلونه ډول ډول ونې لري. زموږ دهېواد غرونه، دښتې اوځنګلونه ډول ډول بوټي او واښه هم لري. ونې او بوټي د سیمو د ښکلا او ښېرازۍ سبب ګرځي. په ونو او بوټو کې ډول ډول مرغان هم ژوند کوي. موږ د ځینو دغو مرغانو له غوښو څخه ګټه اخلو.

له چاپېریال څخه ټول انسانان ګټه اخلي. ساتنه یې په ټولو وګړو پورې اړه لري؛ نو ټول وګړي یې باید په ساتنه او ژغورنه کې ونډه واخلي. د چاپېریال ځینې ځیزونه لکه: کور، کرونده، بڼ، صنعت او نور په وګړو پورې اړه لري. دغه ځیزونه څه ناڅه له نورې ټولنې سره هم اړیکه پیدا کوي. د دغو ځیزونو ګټه یا زیان انساني ټولنې ته رسېدلای شي.

د ټولنې د یوه غړي په توګه هر انسان اړ دی چې د چاپېریال په پاک ساتنه، ژغورنه او ښېرازۍ کې د مسوولیت له مخې هڅې وکړي. انسان باید د چاپېریال هغه توازن وساتي چې الله ﷻ یې هم دساتنې ټینګار کړی دی. داسې عمل ونه کړي او داسې ځیزونه تولید نه کړي چې چاپېریال ته زیان ورسوي.

که له چاپېریال څخه په سمه توګه ګټه واخیستل شي، روغتیایي اسانتیاوې ډېرېږي او انساني ژوند هوسا کېږي. پر عکس یې که له چاپېریال څخه په ناسمه توګه ګټه واخیستل شي، روغتیایي ستونزې رامنځ ته کېږي او انسان لا څه چې د ټولو ژویو ژوند هم ناآرامېږي.

ونې، بوټي، ځنګلونه او ورشوګانې د هوا په پاکوالي او ښکلا کې ډېر ارزښت لري. هغه دوړې، لوګي او نور ضررناک غازونه چې هوا ککړوي، د ونو او بوټو په واسطه جذبېږي. له ونو او بوټو څخه د انساني او حیواني خوړو په توګه ګټه اخیستل کېږي. د ودانیو او سون د لرګیو لپاره ترې کار اخیستل کېږي. د اوبو په زېرمه کولو او ساتلو کې ډېر رول لري. د ژويو او مرغانو استوګنځایونه برابروي. له سیوري یې انسانان او ژوي ګټه اخلي.

د دې لپاره چې زموږ او زموږ د راتلونکي نسل ژوند هوسا او نېکمرغه وي، باید د خپل چاپېریال په ژغورنه او پاک ساتنه کې له نورو هېوادوالو سره څنګ په څنګ په اخلاص کارنده ونډه واخلو.

د متن لنډیز:

زموږ شاوخوا ټول شیزونه، لکه: هوا، اوبه، ځنګلونه، کروندې، دښتې، غرونه، ژوي، مرغان او نور... د چاپېریال په نامه یادېږي. چاپېریال په ټولو وګړو پورې اړه لري ځکه انسان پکې ژوند کوي او ګټه ترې اخلي. موږ ته لازمه ده چې چاپېریال پاک وساتو او سمه ګټه ورڅخه واخلو. هر چېرته چې چاپېریال سمسور اوپاک وي، هلته ناروغی لږې وي. سمسور چاپېریال وګړو ته بوختیاوې پیدا کوي. سمسور چاپېریال ته د تفریح او ساعت تېرۍ لپاره ډېر وګړي او سیلانیان ورځي. له دې لارې د سیمې وګړو ته کار او بوختیاوې پیدا کوي.

فعالیتونه

۱ـ تر ښوونکي وروسته دې زده کوونکي متن په پټه خوله ولولي، بیا دې څو کسه زده کوونکي وار په وار متن ټولګیوالو ته ولولي.

۲ ـ هر زده کوونکی دې په خپل وار په متن کې یو نوی لغت ومومي او بیا دې یې په جمله کې وکاروي.

۳- لاندې لغاتونه او معناوې یې لیکل شوي دي، لومړی یې په کتابچو کې ولیکئ او بیا هر لغت له اړوندې معنا سره د کرښې په وسیله ونښلوئ:

۱. هوساینه	ښکلې، ښېرازه
۲. سمسور	مشهورتیا
۳. ژوي	ارامي
٤. شهرت	ژوندي، ساکښ
۵. ژغورنه	صداقت
٦. ونډه	رابطه
۷. اړیکه	ساتنه
۸. اخلاص	برخه

٤- زده کوونکي دې د لاندې لغتونو متضاد لغتونه پیدا او ولیکي.

سمسور	ککړ	اوبه
هوسا	پاک	روغتیا

٤ـ په متن کې ورته او متضاد لغتونه پیدا کړئ او په شفاهي توګه یې خپلو ملګرو ته ووایئ!

کورنۍ دنده

د خپل چاپېریال د لسو ژویو، پنځو ونو او درې ښځینه مرغانو نومونه ولیکئ.

شلم لوست

اخيستونکی او پلورونکی

(محاوره)

غږېدل او خبرې په ژبه کېږي او ژبه هغه وخت زده کېږي چې خبرې پرې وشي. هغه مفاهيم او کلمې چې په ژبه ويل کېږي، که بيا بيا تکرار شي، نو ذهن ته په آسانه سپارل کېږي، ځکه چې خبرې اترې د ژبې د زده کولو يوه ښه او اسانه لار ده.

د دې ترڅنگ د غوږ نيولو او بيا بيا ليکلو له لارې هم ژبه په اسانی زده کېږي.

خومره چې يوه موضوع يا لوست په غور ولولو، په غور ورته غوږ ونيسو او په غور يې بيا بيا وليکو، په همغه اندازه يې ژر زده کوو.

- يوه ژبه څنگه زده کېږي؟
- د ژبو زده کول څه گټه لري؟

اخیستونکی: السلام علیکم!

- خرڅوونکی: وعلیکم السلام. ستړی مه شې!

- خدای دې خېر درکړي. یو څه شیان مې پکار دي.

ـ څه شی دې پکار دي؟

ـ ښې وریجې لرې؟

ـ ښې وریجې هم شته او ارزانه هم لرم.

ـ ښې وریجې یو من په څو افغانۍ دي؟

ـ ستا لپاره په درې سوه پنځوس افغانۍ.

ـ ښه نو له دغو ښو وریجو پنځه منه وتله!

ـ نور څه پکار دي؟

ـ اوبلن غوړي لرې؟

ـ ولې نه! اوبلن غوړي هم لرم.

ـ د کوم ځای غوړي دي؟

ـ زموږ د خپل هېواد غوړي دي چې کولسترول نه لري او روغتیا ته هم زیان نه رسوي.

ـ وزن یې څومره دی؟

ـ مختلف وزنونه لري. له یوه لیتر څخه نیولې بیا تر لسو لیترو پورې لرم.

ـ د لسو لیترو بیه څو افغانۍ ده؟

ـ شپږ سوه پنځه اتیا افغانۍ.

ـ ښه نو یو لس لیتره ډبې یې راواخله!

ـ نور وایه، بل کوم څیز راواخلم؟

ـ اوړه لرې؟

ـ هو ډېر ښه اوړه لرم.

ـ یوه بوجۍ اوړه هم راکړه!

ـ څو منۍ بوجۍ غواړې؟

ـ ته څو منۍ بوجۍ لرې؟

ـ زما سره لویې څوارلس منۍ بوجۍ هم شته او اووه منۍ بوجۍ هم لرم. کومه یوه یې غواړې؟

د څوارلس منۍ بوجۍ بیه څو ده؟

ـ په دوه زره او پنځه سوه افغانۍ.

ـ دوه بوجۍ راواخله.

ـ سمه ده، نور څه شی غواړې؟

ـ هو، نخود مې هم پکار دي؛ خو من یې په څو دي؟

ـ په درې سوه افغانۍ

ـ څومره وتلم؟

ـ پنځه منه نخود هم وتله.

ـ پام کوه گوره چې په نرخ کې زیاتی راسره ونه کړې او شیان راباندې گران ونه پلورې!

ـ بې غمه اوسه، سودا یوسه بیا یې په بل ځای کې هم بیه کړه.

ـ ټوکه مې وکړه چې خپه نشې!

ـ نه! ولې به خپه کېږم. زه هم پوه شوم چې ټوکه دې وکړه.

- روپۍ یې جمع کړه!

- سمه ده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په پورته مرکه کې ضمیرونه په نښه کړي او ودې وایي چې کوم ضمیرونه دي.

۲ـ یو زده کوونکی دې دوکاندار او بل دې اخیستونکی شي او متن دې د کتاب له مخې د خبرو اترو په بڼه ولولي.

۳_ زده کوونکي دې په متن کې نومونه پیدا کړي او ودې وایي چې کوم نومونه دي.

٤_ دوه زده کوونکي دې د دوکاندار او اخیستونکي په توګه خبرې وکړي او د اړتیا وړ شیان دې واخلي.

۵_ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱_ مایع	۲_ خیز
۳_ نرخ	٤_ ګران
۵- مفاهیم	٦- یومن
۷- کولسترول	۸- زیان

٦_ زده کوونکي دې لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړي.

- ژبه څنګه په اسانۍ سره (   ) کولای شو؟

- که ژبه مو نه وي زده، نو څه ډول (   ) به ولرو؟

۷_ زده کوونکي دې د لاندې کلمو مترادفې کلمې پیدا کړي او په کتابچو کې دې ولیکي.

۱_ بې غمه   ۲_ بیه   ۳_ تیار ٤_ ویشل

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د لوست د متن په څېر په لسو کرښو کې د کتاب اخیستونکي او پلورونکي ترمنځ خبرې اترې (محاوره) ولیکي.

يوويشتم لوست

ټوکې ټکالې

ځينې خلك خپلې خبرې پر داسې وينا پيلوي چې د اورېدونكو پام ځانته راوګرځوي او د ده خبرو ته په غور غوږ کېښودل شي. دا ډول خلك زيار باسي چې د مشرانو له ويناوو، متلونو او ټوکو ټکالو څخه کار واخلي، ځکه چې د ولسي ادبياتو په دغو ډولونو کې لطافت، ظرافت او زړه راښکون وي. په دې لوست کې د ټوکو ټکالو په برخه کې معلومات لولو.

- په تاسو کې کوم يو ټوکې ويلای شي؟ خپلو ملګرو ته يوه ټوکه واوروئ!
- ټوکې يوازې په نثر وي که په نظم هم وي؟

ټوکې ټکالی زموږ د ولسي ادب یوه برخه ده. ټوکې ټکالې هم زموږ په ولسي ادب کې ارزښتناک ځای لري. د لنډیو په څېر ځانګړې ویونکي او لیکوال نه لري؛ نو ځکه خو د ټول ولس شریک مال ګڼل کېږي.

ټوکې ټکالې کلیوال، سیمه ییز او په ملي کچه ویونکي لري چې ځینې خلک یې د خوشحالیو په لویو او وړو غونډو کې رابولي او د دغه هنر په څرګندولو د غونډې خلک خندوي او خوشحال یې ساتي. ټوکې یوازې د خندا لپاره نه وي، بلکې د خندا تر څنګه یو عبرت هم لري چې انسان ترې د ژوندانه د چارو په سمون کې ګټه اخیستلای شي.

که څه هم زموږ په ټولنه کې د اکثرو خلکو ټوکې زده وي، خو ځینې سیمې خاص ټوکې ویونکي لري چې په ودونو او نو رو ښادیو کې یې خلک راغواړي او خپلې ښادۍ ته پرې لازیاته خوشحالي وربښي.

هغه څوک چې ټوکې یې زده وي او دغه فن پرمخ بیایي (ټوکمار) ورته وایي. ټوکمار په خلکو کې زیات مشهور وي.

کله، کله داسې هم کېږي چې د یوې سیمې ټوکمار د بلې سیمې له ټوکمار سره په سیالۍ ټوکې وایي او په ځانګړې ډول هم د دوو کسو ترمنځ ټوکې ویل کېږي.

په دغسې سیالیو او مسابقو کې چې په ښادیو کې ترسره کېږي، ګټونکي ته نقدې پیسې، لونګۍ، جامې او نور ارزښتناک شیان د جایزې په توګه ورکول کېږي چې د ټوکمار په تشویق، شهرت او محبوبیت کې اغېزه لري.

په ورځني ژوند کې د ستړیا د لېرې کولو او له خواشینۍ څخه د پام اړولو لپاره هم خلک ټوکې وایي دلته څو ټوکې د بېلګې په توګه راوړو:

بوډۍ

یوه بوډۍ ښځه موټر ته وختله، لږه شېبه وروسته یې له یوې سورلۍ څنې پوښتنه وکړه چې زویه! دا موټر خو به ټکر نه کوي؟

سورلۍ په ډېره حیرانتیا وپوښتل چې ولې؟

بوډۍ ورته وویل: زما سره څو دانې هګۍ دي چې ماتې نشي.

هوټل

د یوه هوټل په دروازه یې لیکلي وو چې (ډوډۍ ته وخوره پیسې به دې لمسي ورکوي) یوه سړي ډوډۍ وخوړه او روان شو. د هوټل شاګرد را ونیو چې پیسې راکړه!

سړي ورته په غوسه ووېل: ټګانو او درواغجنو! خلك دوكه كوئ او په چل ترې پيسې لوټئ.
شاګرد ورته ووېل: څنګه؟
سړي ورته ووېل: په دروازه مو څه ليكلي؟
شاګرد ورته ووېل: موږ دوكه نه كوو، ستا نيكه دلته ډوډۍ خوړلې وه، پيسې به يې اوس ته وركوې.

كب پلورونكی

يو سړی د كب پلورونكي دوكان ته ورغی، يوه كب ته يې خوله ورنژدې كړه. دوكاندار په ملنډو پوښتنه څنې وكړه چې څه دې ترې وپوښتل؟
سړي ورته ووېل: زوی مې سيند وړی دی د هغه پوښتنه مې څنې وكړه چې ليدلی، خو به يې نه وي.
دوكاندار ورته ووېل، نو څه يې درته ووېل؟
هغه ځواب وركړ: راته ويې ويل چې ماته پته نشته، ځكه چې ستا د زوی يوه اونۍ كېږي چې سيند وړی او زما دا يوه مياشت كېږي چې له سيند نه يې را ايستلی يم.

درويزګر

يوه درويزګر يوه دروازه وټكوله او آواز يې وكړ چې خير راوړئ خدای مو وبخښه!
د كور نه ورته غږ وشو چې څه غواړې؟ درويزګر ووېل زړې جامې. كور والا ورته ووېل نشته.درويزګر په دويم ځل اوړه وغوښتل. ورته ووېل شول چې نشته. په درېيم ځل يې نغدې پيسې وغوښتې. دا ځل هم ورته د كور نه غږ شو چې نشته. درويزګر په غوسه شو او كور والا ته يې ووېل: نو ته دلته څه ګورې! راځه چې دواړه خير ټول كړو.

د متن لنډيز:
ټوكې ټكالې د ولسي ادب په زړه پورې، تفريحي برخه ده. ټوكې ټكالې د ويونكي د وينا د لطافت او ظرافت ښكارندويي كوي. د دې ترڅنګ پښتو ټوكې ټكالې د پښتو ژبې د فولكلوري ادب يوه خورا مهمه او لرغونې برخه ده.
د پښتو ادب دا برخه هم ډېره شتمنه او بډايه ده، خو زياته برخه يې لاتر اوسه هم په ناليكلې بڼه پاتې ده. لازمه ده چې ټوكې ټكالې له ولس نه راټولې او ليك ته وسپارل شي چې دغه مهمه برخه خوندي شي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لوست په چوپه خوله ولولي او مطلب دې په وار سره ټولګیوالو ته ووایي.

۲ــ زده کوونکي دې په خپل، خپل وار لوست په لوړ آواز ولولي او نور دې غوږ ورته ونیسي او د لوست په اړه دې یو له بل نه پوښتنې وکړي.

۳ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او د سیالۍ په شکل دې یو بل ته ټوکې سره ووایي.

٤ــ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ.

۱ــ ټګان ۲ــ پته ۳ــ پلوروونکی ٤ــ دوکه ٥- ظرافت ٦- لطافت

٥ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

ــ ټوکه د څه لپاره ویل کېږي؟

ــ ټوکه د ادب په کومه برخه کې راځي؟

ــ ټوکه یوازې د خندا لپاره وي او که کومه بله ګټه هم لري؟

٦ــ هر زده کوونکی دې د لوست له متن څخه څلور، څلور صفتونه پیدا کړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه یوه، یوه ټوکه زده کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته واوروي.

د ماشومانو حقونه

ماشومان د هرې ټولنې اساس دی، د هرې ټولنې ښکلا ده. د هر انسان د ژوندانه پیلامه ماشومتوب او پای یې بوډاتوب دی. انسان په دغو دوارو پړاوونو کې ځانګړې پاملرنې او پالنې ته اړتیا لري او حقونو ته یې باید درناوی وشي.

- ماشوم چا ته ویل کېږي؟
- د ماشومانو لپاره د ملګرو ملتونو اداره په څه نامه یادېږي؟

ماشومان د هرې ټولنې تر نیمايي زیاته برخه جوړوي. ټولنیز عدالت هم د دې غوښتنه کوي چې د ماشومانو ټول حقونه په پام کې ونیول شي، ځکه چې دوی د راتلونکي واکمنان دي. د اسلام سپېڅلي دین څه د پاسه څوارلس سوه کاله پخوا د ماشومانو حقونو ته پاملرنه کړې ده، مور وپلار او نور پالونکي يې د هغوی په سالمه روزنه او پالنه مکلف کړي دي. په اسلام کې که مور او پلار او نور پالونکي په ماشومانو حقونه لري؛ نو ماشومان هم پر هغوی حقونه لري. د اسلام له نظره د ماشومانوځینې حقونه دا دي:

ـ پر ماشوم د ښه او سم نوم ایښودل،

ـ ماشوم ته خوراک، څښاک او پوښاک برابرول،

ـ ماشوم ته روغتیايي اسانتیاوې برابرول،

ـ ماشوم ته د زده کړو اسانتیاوې برابرول،

ـ د ماشوم سمه او سالمه روزنه کول،

- له ماشومانو سره په ډېره نرمۍ چلند کول او نور...

د ماشوم د لومړني خوراک په اړه قرآن کریم وايي چې تاسو ماشوم ته پوره دوه کاله دمور شیدې ورکړئ. رسول الله ﷺ به له ماشومانو سره ډېره مینه کوله، په نرمۍ به يې ورسره خبرې کولې. ډوډۍ به يې ورسره شریکه خوړله. رسول الله ﷺ ویلي دي:

چا چې د مشرانو درناوی ونه کړ او پر ماشومانو يې رحم ونه کړ، هغه له موږ څخه نه دی.

اوس د نړۍ ټولې بشري ټولنې دماشومانو د حقونو په اړه ځینې اعلامیې او تړونونه لري. په ۱۹۵۹ میلادي کال کې د ماشومانو د حقونو نړیواله اعلامیه د ملګرو ملتونو له خوا تصویب شوه. په دغې اعلامیې کې لاندېنیو ټکو ته پاملرنه شوې ده:

ـ له توپیر پرته د ماشوم ازادي،

- له ماشومانوڅخه د دولتونو ځانګړې ملاتړ،
- د قوم او ملي پېژندګلوۍ درلودل،
- د ماشومانو امنیت او سالمه روزنه،
- له معیوبو ماشومانو سره مرسته،
- له ماشومانو سره مینه او په تفاهم د هغو څارنه او ساتنه.
- ماشوم ته د وړیا زده کړو د اسانتیاوو برابرول او نور.

په ۱۹۸۹ مېلادي کال کې د ملګرو ملتونو د ټولنې له خوا د ماشومانو نړیوال تړون تصویب شو او په هغه کې د ماشوم حقونه خوندي او په مراعات کولو یې دولتونه او ولسونه مکلف وګڼل شول.

ماشوم ته باید په نرمۍ سره لارښوونه وشي. د ماشوم وهل ټکول او رټل د ماشوم پر ذهني پرمختګ بده اغېزه کوي. جرائت یې کمېږي، حافظه یې کمزورې کېږي او ټولنیزې اړیکې یې سستېږي او په پای کې د یوه نیمګړي انسان په توګه د ټولنې پر اوږو بارېږي.

لویان باید بېځایه له پېرې، بلا، شیشکې، دېو او نورو څخه خپل ماشومان ونه ویروي. هغوی ته باید د دغو څیزونو نومونه وانه خیستل شي. په دې پوه او ډاډه کړای شي چې دغه څیزونه دوی ته هیڅ زیان نه شي رسولای.

مور و پلار او یا نور مشران باید د ماشوم نظریات واوري، سلا مشوره ورسره وکړي، پوښتنو ته یې غوږ ونیسي او ځواب ورکړي. ماشوم باید له پوښتنو او غږېدا څخه منع نه شي. ماشومانو ته باید د کسب،کار او مسلک ټاکلو حق ورکړای شي. باید د ماشومانو د کوژدو او ودونو مخنیوی وشي. په کوچنیتوب کې کوژدې او ودونه ډول ډول ستونزې رامنځته کوي او هم یې د زده کړو مخنیوی کوي.

پر مور او پلار او پالونکو سربېره ماشومان پر خپلو حکومتونو هم حقونه لري. حکومتونه او دولتونه مکلف دي چې د راتلونکې دغه واکمنان ښه وپالي، ښه یې

وروزي او پر هغوی د هر ډول تېري مخه ونيسي.

بېوزلي، وزګارتيا او شخړې د ماشومانو د حقونو د تر پښو لاندې کولو بنسټيز لاملونه دي. که د بېوزلۍ او وزګارتيا مخه ونيول شي او سوله رامنځته شي؛ نو د ماشومانو حقونه به هم په ښه توګه په ټولنه کې په پام کې ونيول شي.

د متن لنډيز:

ماشومان چې د هرې ټولنې نيمايي برخه جوړوي، د مينې او عاطفې استازي دي. ماشومان د راتلونکې واکمنان دي. هر انسان هرو مرو د ماشومتوب پړاو وهي. د ژوندانه پيل ماشومتوب او پای يې بوډاتوب دی. هر انسان له دغه پړاوه راتېرېږي؛ نو بايد د ماشومانو حقونه په هر ه ټولنه کې په پام کې ونيول شي.

فعالیتونه

لاندېنیو پوښتنو ته لنډ لنډ ځوابونه ووایاست:

- اسلام پر مور و پلار او نورو مربیانو د ماشومانو کوم حقونه ایښي دي؟درې یې ووایاست.
- ماشومان پر دولت څه حقونه لري؟

په نړیوال تړون کې چې د ملګرو ملتونو له خوا تصویب شو د ماشومانو په اړه څه راغلي دي؟

- څو زده کوونکي دې په افغانستان کې د ماشوم د حقونو په اړه وغږېږي.
- لاندېنۍ کلمې ولولئ، ووایاست چې له ګرامري اړخه څه نومېږي؟

هغه، چا، څوك، ته.

په خپله کتابچه کې هره پورتنۍ کلمه په یوه جمله کې استعمال کړئ.

- لاندې جملې په غور سره واورئ او بیا پوښتنوته ځوابونه ووایاست:

مور و پلار او یا نور مشران باید د ماشوم نظریات واوري، سلا مشوره ورسره وکړي، پوښتنو ته یې غوږ ونیسي او ځواب ورکړي.ماشوم باید له پوښتنو او غږېدا څخه منع نه شي. ماشومانو ته باید د کسب، کار او مسلك ټاکلو حق ورکړل شي. د ماشومانو د کوژدو او ودونو مخنیوی باید وشي. په کوچنیتوب کې کوژدې او ودونه ډول ډول ستونزې رامنځته کوي او هم یې د زده کړو مخنیوی کوي.

ـ مور و پلار او نور مشران باید له ماشومانو سره څه ډول چلند وکړي؟

ـ په کوچنیتوب کې کوژده کول څه ستونزې لري؟

ـ په پورتني متن کې څو اوږدې (ی) ګانې شته؟ کلمې يې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

لاندېني لغتونه معنا شوي دي، تاسو په مخامخ کتار کې د هر لغت معنا پیدا او په جملو کې يې استعمال کړئ:

روزنه	نظارت
درناوی	معاهده
تړون	احترام
څارنه	تاثیر
اغېز	تربیه

ـ د اسلام له نظره د ماشومانو ځینې حقونه په لاندې ډول دي. زده کوونکي دې په وار سره په یوه، یوه حق باندې خبرې وکړي او پراختیا دې ورکړي:

ـ پر ماشوم د ښه او سم نوم ایښودل

ـ ماشوم ته خوراک، څښاک او پوښاک برابرول

ـ ماشوم ته روغتیايي اسانتیاوې برابرول

ـ ماشوم ته د زده کړو اسانتیاوې برابرول

ـ د ماشوم سمه او سالمه روزنه کول

- له ماشومانو سره په ډېره نرمۍ چلند کول او نور...

کورنۍ دنده

د ماشومانو د حقونو په اړه اته کرښې مطلب ولیکئ.

سیمه ییزې لوبې

زموږ د هېواد په ټولو ولایتونو او بېلابېلو سیمو کې کوچنیان او زلمیان ډول، ډول لوبې کوي. دغه لوبې د کال په بېلابېلو موسمونو کې تر سره کېږي او پر ساعت تېرۍ سربېره بدني روزنه هم ده.

دا لوبې دوه کسیزې، څلورکسیزې، شپږکسیزې اته کسیزې او تر دې د زیاتو کسانو یعنې ډله ییزې هم وي. ډله ییزې لوبې د دوو ډلو ترمنځ د سیالیو په ډول ترسره کېږي.

- تاسو په کومو سیمه ییزو لوبو پوهېږئ؟
- لویان هم سیمه ییزې لوبې لري که نه ؟

زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې بېلابېلې لوبې دود دي. ځينې لوبې نړيوالې نه وي، يوازې د يوه هېواد په ځينوسيمو کې دود وي. هغه لوبې چې په سيمو کې دود وي سيمه ييزې لوبې ورته وايي.

واليبال، فوټبال، کرکټ، هاکي، ټينس، پهلواني، ځغاسته، لامبو، سوک وهنه، بايسکل ځغلونه او نورې نړيوالې لوبې دي. دغه لوبې لږ او ډېرې په ټولو هېوادو کې دود دي او ډېر مينه وال لري.

خوسى، توپ ډنډه، ډی، قوتی، چيندرى، ميرګاټ ، کرښې، پټپټانى، وزلوبه، پړی کشول او نورې سيمه ييزې لوبې دي. دا لوبې زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو او بېلابېلو ولسونو کې دود دي.

دا لوبې زياتره د کوچنيانو او زلميانو دي؛ خو ځينې يې د لويانو هم دي. وزلوبه، پړی کښول، تيږه اچول او ځينې نورې يې د لويانو لوبې دي.

په سيمه ييزو لوبو کې ځينې ډله ييزې لوبې وي. ډله ييزې لوبې د دوو ډلو ترمنځ د سيالۍ په بڼه تر سره کېږي. ځينې ډله ييزې لوبې دا دي: خوسى، توپ ډنډه، تيږه اچول، پړی کشول او نور.

خوسى:

د خوسي لوبه د دوو ډلو ترمنځ تر سره کېږي. دا دکوچنيانو او زلميانو لوبه ده؛ خو لويان يې هم کوي. لوبغاړي په دوو ډلو وېشل کېږي او هره ډله ځانته يو مير ټاکي، کله چې ډلې جوړې شي بيا د يوې ډلې د خوسۍ او د بلې ډلې د ډوبۍ ساتلو نوبت وي. خوسی په ډله کې يوازې يو کس وي.

لوبه داسې پيل کېږي چې ټول لوبغاړي په يوه لاس د خپلې پښې ګوتې نيسي. ګوتې داسې نيسي چې د لاس ګوتې د پښو په ګوتو کې ورننباسي او پښه راقاتوي. د خوسۍ واله ډله د خوسۍ مخې ته يوې خواته ولاړه وي. د ډوبۍ واله د ډوبۍ مخې ته ولاړه وي. د ډوبۍ واله ډله هڅه کوي چې خوسۍ ته ځان ورورسوي او د هغې لاس له پښې خوشې کړي او يا يې

راوغورځوي. که خوسی را وغورځي او يا يې لاس له پښې خوشې شي، نو نوبت بايلي. که خوسی ډوپی ته ورسېدله او هغه يې په پښه ووهله، نو دخوسی ډله بريالی کېږي.

توپ ډنډه:

توپ ډنډه هم ډله ييزه لوبه ده. دا لوبه زياتره زلميان کوي. د دې لوبې وسايل له ټوکرڅخه جوړشوی توپ، د لرگي پلنه دره او هوار پراخ ډگر وي. دغه دره (ډنډه) تقريباً نيم متر اوږده وي. ترتيب يې داسې دی چې لوبغاړي دوې ډلې شي. يوه ډله په وچه او لمده سره نوبت واخلي او توپ وهي. هر يو کس درې ځله د توپ وهلو حق لري. بله ډله ورته توپ پورته هوا ته غورځوي او تر وهلو وروسته يې نيسي. د توپ وهونکي ملگری تر ټاکلي ځای پورې منډه وهي. که توپ ليرې تللی وي او منډه وهونکی ځان بېرته خپل پخواني ځای ته رارسولای شي؛ نو بېرته هم رامنډه کوي. بله ډله چې توپ يې پورته اچولی، هڅه کوي چې هغه په هوا کې ونيسي او منډه وهونکی پرې وولي. که منډه وهونکی يې د ټاکلو ځايونو ترمنځه وويشت، نو د هغه نوبت وسوځېد. وروسته د بل هلک نوبت وي، تر هغو چې ټول وسوځي او يا لوبه وگټي.
دا لوبه کرکټ ته ورته لوبه ده؛ خو د يوې بلې لوبې (بيس بال) سره ډېر ورته والی لري. دا لوبه له ډېر پخوا راهيسې په افغاني ټولنه کې دود ده.

چيندری:

چيندری (دمبی) د نجونو لوبه ده؛ خو هلکان يې هم کوي. په ټولو ولايتونو کې په لږ و ډېر توپير سره رواج لري.
د دې لوبې لپاره هواره ځمکه او يوه کوچنی گرده ښويه ډبره چې موڅی يا چکله بلل کېږي په کار ده.

لوبه داسې ترسره کېږي چې د ځمکې پر مخ د اتو خانو يو مستطيل رسمېږي، خانې يې په ترتيب سره په دې نومونو يادېږي: لومړۍ، دويمه او درېمه خانه، خور او ورور، دم قدم، صحرا اسمان.

په ځينو سيمو کې دا خانې د کوټه، منډو، دوزخ، دمۍ، آګره او سرېټ په نومونو يادېږي. لوبغاړې موڅۍ (ټيکګ) په ورو ښکلوي او د مستطيل لومړنۍ خانې ته يې اچوي، بيا په يوه پښه لومړنۍ خانې ته ټوپ وهي، چکله په پښه وهي او له مستطيل نه يې دباندې راباسي. په همدې ترتيب سره په ټولو خانو کې چکله غورځول کېږي او په يوه پښه ترې په تګ راتګ سره راويستل کېږي. کله چې ټولې خانې خلاصې شي، نو بيا يې له لومړۍ خانې نه شروع کوي او په ترتيب سره يې له اولې خانې نه په پښه په زوره وهي او بهر يې ترې راباسي. په همدې ترتيب تر اخرې خانې پورې دوام ورکوي. که چېرې له اخرې خانې نه يې هم په يوه تيندک سره تر اولې خانې پورې چکله (موڅۍ) مستقيماً راوويسته، نو دغه لوبغاړې بريالۍ بلل کېږي او که چېرې لوبغاړې چکله تر نظر لاندې خانې ته وا نه چوله يا يې پر خط باندې پښه کېښوده او يا يې چکله د پښې په وهلو د مستطيل له ښي يا چپ لور خط نه د باندې وويسته، نوبت يې سوځي.

د متن لنډيز:

د افغانستان په بېلابېلو ولايتونو کې بېلابېلې لوبې دود دي. دغه لوبې که له يوې خوا ساعت تېرې ده، نو له بلې خوا بدني روزنه يا ورزش هم دی. لوبې يا بدني روزنه د انسان بدن پياوړی کوي، زغم او حوصله يې زياتوي او حافظه يې قوي کوي. انسان ټولنيز مخلوق دی او لوبې په انساني ټولنه کې د خپلمنځو اړيکو د پياوړي کېدو لامل کېږي؛ نو لوبې هم له اخلاقي او هم له روغتيايي اړخه د انسان د ژوندانه اړتيا ده.

فعالیتونه

دغو پوښتنو ته دې ښلابښل زده کوونکي ځواب ووايي:

تاسو له کومو لوبو سره بلد یاست؟

تاسو په پسرلي کې کومې لوبې کوئ؟

د درې سیمه ییزو لوبو نومونه ووایاست!

هر یو د یوې ډله ییزې لوبې نوم ووایاست!

د خوسي په لوبه کې د هرې ډلې مشر څه نومېږي؟

د پورتني لوست لنډ مفهوم په خپلو الفاظو کې بیان کړئ.

د لاندېنیو لغتونو معناوې په بل کتار کې پیدا او د پنسل د کرښې په وسیله یې له اړوند لغت سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ:

نړیوالې	رواج
سیمه ییزې	د ډلې مشر
میر	گټه، کمر
ډوبی	جهاني
تیره	محلي
دود	د خاورو کوچنی ډېری

- پورتنی لوست ولولئ، بیا پکې (ی) گانې په نښه کړئ او نومونه یې ورته ولیکئ!

- ښوونکی دې لاندېنی متن په لوړ غږ په دمه، دمه ولولي او زده کوونکي دې د املا په ډول په خپلو کتابچو کې ولیکي:

زموږ د هېواد په بېلابېلو سیمو کې بېلابېلې لوبې دود دي. ځینې لوبې نړیوالې نه وي، یوازې

د یوه هېواد په ځینوسیمو کې دود وي، هغه لوبې چې په سیمو کې دود وي، سیمه ییزې لوبې ورته وایي.

والیبال، فوټبال، کرکټ، هاکي، ټینس، پهلواني، ځغاسته، لامبو، سوک وهنه، بایسکل ځغلونه او نورې نړیوالې لوبې دي. دغه لوبې څه ناڅه په ټولو هېوادو کې دود دي او ډېر مینه وال لري.

ـ زده کوونکي دې په وار سره د خپل کلي لوبې معرفي کړي.

ـ زده کوونکي دې په وار سره پر دې خبرې وکړي چې لوبې موږ ته څه گټې لري.

ـ زده کوونکي دې د سیمه ییزو او نړیوالو لوبو نومونه په یوه پاڼه کې جلا جلا ولیکي او بیا دې د ټولگي په وړاندې ولولي.

ـ څو زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د لوبو په سیالۍ او د لوبو په آدابو خبرې وکړي، نور زده کوونکي دې خپلې پوښتنې طرح کړي.

کورنۍ دنده

د خپلې سیمې د یوې لوبې د تر سره کېدو د ډول په اړه خپل معلومات ولیکئ او بله ورځ یې په ټولگي کې واوروئ.

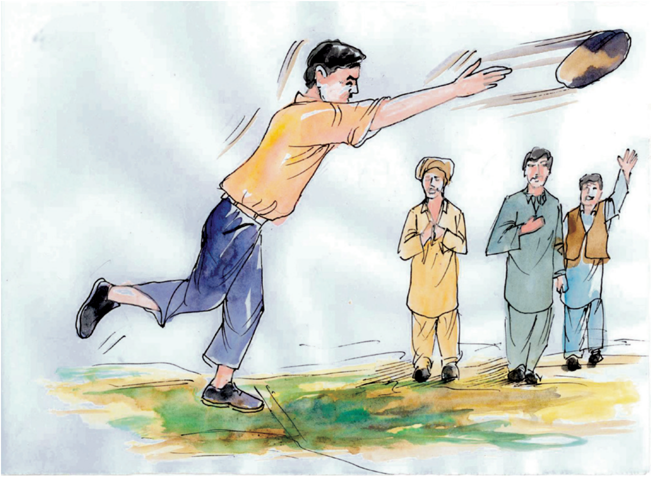

لاسي صنايع

زموږ د ورځنیو اړتیاوو ډېر شیزونه اوس مهال په فابریکو کې په ماشینونو جوړېږي. پخوا چې ماشینونه اختراع شوي نه وو، ډېر اړین توکي به په ساده وسایلو په لاسو جوړېدل. تر اوسه لا زموږ په هېواد کې ماشیني صنعت دومره پرمختګ نه دی کړی؛ نو ډېر شیزونه لا اوس هم په هماغه ساده ډول په لاسونو جوړېږي. هغو شیزونو ته چې په لاسو جوړېږي، لاسي صنایع وايي.

- تاسو په خپله سیمه کې کوم لاسي صنایع پېژنئ؟
- غالۍ، لمڅي او ختین لوښي لاسي صنایع دي که نه؟

تر ماشيني صنايعو د لاسي صنايعو مخينه (سابقه) ډېره وړاندې ده. انسانانو لسګونه پېړۍ وړاندې د ورځني ژوندانه د اړتيا وړ زياتره توکي په لاسو جوړول. د دغو توکو په جوړولو کې به له ډېر هنر څخه کار اخيستل کېده. د نړۍ ډېر موزيمونه په دغو لرغونو لاسي صنايعو ډک دي. د اوسنۍ پرمختللې نړۍ انسان د دغو څيزونو د جوړوونکو هنر ته هک پک پاتې دی.

د انسان له پيدايښت سره سم لاسي صنعت رواج شوی او ورو ورو يې پرمختګ کړی دی. لومړنيو انسانانو هم د ډېرو اومو توکو بڼه اړولې او د خپلې اړتيا وړ توکي يې ترې جوړ کړي دي. لاسي صنايع زموږ په هېواد کې هم خورا اوږد تاريخ لري.

د افغانستان په کليو، بانډو او ښارونو کې يو شمېر ښځې او سړي، هلکان او نجونې له اومو توکو څخه پخپلو لاسو ځينې توکې جوړوي، لکه: غالۍ، ټغرې، لمڅې، شړۍ، خامتا، بنيانونه، جرابې، لاسپېلې(لاس کښې)، کړکۍ، کټونه، دروازې، مېزونه، ختين لوښي، څپلۍ، ښانکونه، څمڅۍ، ډونګرۍ، ټوکرۍ، ببوزي، راشپېلونه، ښاخۍ، يېوه، جغ او نور.

د افغانستان په لوېديځو، شمالي او مرکزي سيمو کې مېږې او پسونه زيات روزل کېږي. له دغو څارويو ډېرې وړۍ ترلاسه کېږي؛ نو په همدغو سيمو کې غالۍ اوبدنه، ټغر، لمڅۍ او شړۍ جوړونه ډېره رواج ده. د افغانستان د ځينو شمالي سيمو غالۍ نړيوال شهرت او د خرخلاو تود بازار لري.

په پکتيا، پکتيکا او خوست کې مزرۍ ډېر پيدا کېږي چې شکرۍ، ټوکرۍ، خولۍ، ببوزي او بوڼ ترې جوړېږي.

په کندهار او هرات کې له وريښمو څخه خورا ښکلي سکوی (خامک)، دسمالونه، لونګۍ او غاړې جوړوي. د کندهار، هلمند، زابل او غزني ځانګړې خولۍ په سيمه ييزه کچه زيات شهرت لري.

په کونړ او نورستان کې له لرګيو څخه ښکلې کړکۍ، دروازې، مېزونه، څوکۍ، کوچونه، الماری، کټونه او نور شيان جوړېږي. په کونړ او نورستان کې له وړيو څخه ګنډۍ، ګډېن، ډيګره، شړۍ او پايتاوې هم جوړوي.

د پروان د استالف ختين لوښي په ټول افغانستان کې ډېر مشهور دي.

په ننګرهار کې د چرمو صنعت ډېر پرمختګ کړی دی. دغه د چرمو جامې د افغانستان په نورو سيمو کې ډېر مينه وال او پېرودونکي لري.

لاسي صنايع د يوه ولس او هېواد په اقتصاد کې ستر ارزښت او مهمه ونډه لري. زموږ ډېر هېوادوال خپل لاسي صنايع د خرڅلاو لپاره بازار ته وړاندې کوي. په پيسو يې د خپلې اړتيا وړ توکي پېري.

څرګندونه:

ډونګرې: لويه او اوږده خمخمی چې له لرګي څخه جوړه شوې وي.

ګنډۍ: له وړيو څخه جوړه شوې بې جېبونو کورتۍ.

ډيګره: کورتۍ چې لستوڼي او ګريوان يې رنګه او ګلدار او تر ګنډۍ يو څه لنډه وي.

پايتياوې: وړينه پلنه پټۍ چې له پښو تاوېږي.

د متن لنډيز:

لاسي صنايع زموږ په هېواد کې خورا اوږده تاريخچه لري. لاسي صنايعو ته بايد وده ورکړو، ځکه لاسي صنايع زموږ د هېواد په اقتصادي وده کې ډېر ارزښت لري. لاسي صنايع پر اقتصادي ارزښت سربېره کلتوري ارزښت هم لري. لاسي صنايعو زموږ ډېرو هېوادوالو ته کار او بوختيا پيدا کړې ده. که لاسي صنايعو ته وده ورکړل شي؛ نو زموږ ډېرو هېوادوالو ته به بوختيا پيدا شي او له وزګارتيا څخه به خلاص شي.

فعاليتونه

- د خپلې سيمې په لاسي صنايعو لنډې لنډې خبرې وکړئ.
- لاسي صنايع څه ارزښت لري؟
- زموږ د هېواد په کومه برخه کې غالۍ اوبدنه ډېر رواج لري؟

ـ د کومو ولایتونو د وړېښمو لاسي صنایع شهرت لري؟
ـ په افغانستان کې د کوم ځای د مزري لاسي صنایع مشهور دي؟ سم ځواب په نښه کړئ:

الف: کندهار

ب: بلخ

ج: پکتیا او پکتیکا

د: کابل

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ:

د .... د استالف .... لوښي په افغانستان کې ډېر شهرت لري.

ـ په لوست کې پنځه ښځینه نومونه پیدا کړئ او په جملو کې یې وکاروئ.

ـ ښکلې کړکۍ، الماری، مېزونه، دروازې او لرګیني څوکۍ چېرته جوړېږي؟ یوازې دوه نومونه چې سم دي په نښه کړئ:

الف- بغلان

ب- کونړ

ج- لوګر

د- نورستان

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ:

ګنډې، ګڼېن، دېګره، شړۍ او پایتاوې په .... او .... کې جوړېږي.

کورنۍ دنده

د خپلې سیمې د لاسي صنایعو په اړه لس کرښې مطلب ولیکئ.

پنځه ويشتم لوست

ځلوريزې

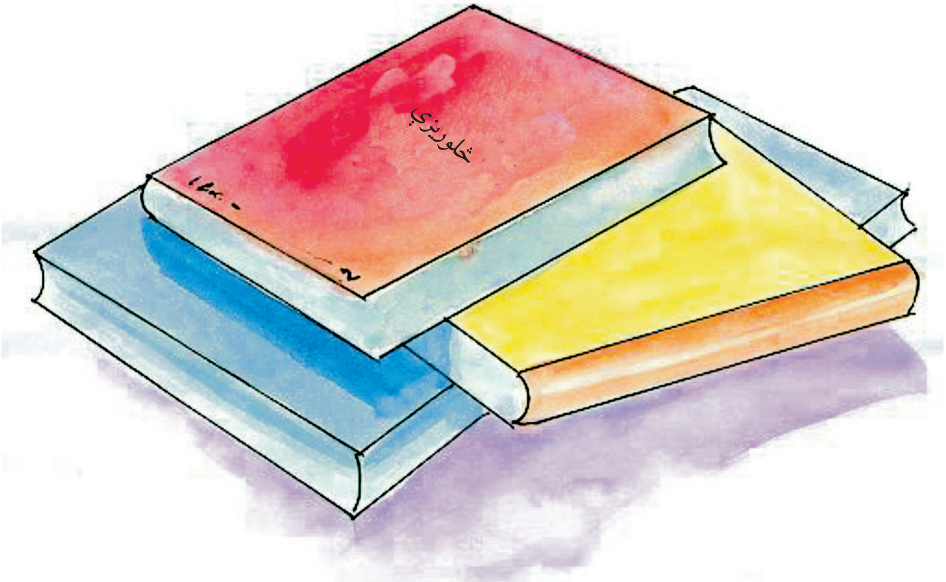

هر قوم او ولس خپله ادبي پانګه لري چې د نظمونو او نثرونو په بڼه موجود وي. ادبي پانګه د همغه ولس د ملي هويت ښكارندويي او استازيتوب كوي. په پښتو ژبه كې هم دغه پانګه په نظم او نثر دواړو كې ډېره موندل كېږي.

په پښتو ادب كې له دغو ادبي ډولونو څخه يو هم ځلوريزې دي چې د شعر په بڼه ويل شوي او ډېر لرغونى تاريخ لري. ځلوريزې چې رباعي هم ورته وايي، د ژوند د مختلفو اړخونو په اړه ويل شوي دي،په دې لوست كې به ځلوريزې وپېژنو.

- تاسو ځلوريزه پېژنئ چې څه ډول شعر دى؟
- تاسو د كوم شاعر ځلوريزه لوستې او يا مو په ياد ده؟

ځلوريزه يا رباعي هغه شعر ته وايي چې دوه بيتونه او څلور مسرې ولري. په رباعي کې د شعر لومړۍ ـ دويمه او څلورمه مسره په قافيه کې يو ډول وي. په دريمه مسره کې قافيه شرط نه ده، خو څلور واړه مسرې يې بايد په وزن کې سره برابرې وي.

ځلوريزه د شعر يو داسې ډول دی چې د هر راز مضمون لپاره مساعد او برابر دی. څنګه چې په ځلوريزه کې يوه ډېره پراخه موضوع په لنډ ډول ځايېږي او مطلب پکې بشپړېږي، نو ځکه خو ډېره ځيرتيا او استاذي غواړي.

د مضمون او موضوع له پلوه په ځلوريزو کې ټولنيزې موضوعګانې، د مينې مضمون، د پند او نصيحت اړخونه او نورې بېلا بېلې موضوعګانې راځي. دلته څو ځلوريزې د بېلګې په توګه راوړو:

فروتني کړئ سربلندانو | بهره يو نه وړه خود پسندانو
تل خميده وي بارداره څانګې | تواضع خوی کړئ بهره مندانو

کاظم خان شيدا

تاکه ډېر دولت ټول کړی د جهان دی | عاقبت دې نتيجه واړه ارمان دی
بې کفنه به نور هېڅ ځنې يو نه سي | هغه هم بېشکه نه، لا په ګومان دی

اشرف خان هجري

چې له حرامه سرې نفرت کا | خدای به يې ارت حلال نعمت کا
هومره به لويې مرتبې مومي | چې د نېکانو سره صحبت کا

خوشحال خان خټک

یو چې ډېر خوري سوګندونه
بل چې ډېر کاندي پورونه
اشنايي ورسره مه کړه
دا بې پته وي خويونه

خوشحال خان بابا

که سپين او سره يې په کورکې تل وي
چې نه يې علم نه يې عمل وي
ښادي يې نشته اخر به خوار شي
بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر خټک

ځوانمرد هغه دی چې لکه شمع
د ځان په سولو مجلس کا جمع
د بل لپاره که په خندا وي
په مخ يې درومي باران د دمع

پير محمد کاکړ

د متن لنډيز:

څلوريزې د پښتو ادب د شعر هغه برخه ده چې دوه بيتونه لري. د څلوريزې لومړۍ، دويمه او څلورمه مسره په وزن او قافيه کې سره يو شان وي او دريمه مسره زياتره د قافيې تابع نه وي، خو داسې هم کېدای شي چې د څلوريزې څلور واړه مسرې هم قافيه وي او په وزن کې خو به خامخا سره برابرې وي. څلوريزه لوی او پراخ مفهوم په څلورو کرښو کې ځايوي. څلوريزې په عارفانه، عاشقانه، فلسفي، پند و نصيحت او نورو برخو کې ويل شوي دي او د نړۍ په ډېرو ژبو کې هم شته.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لوست د کتاب له مخې له ښوونکي وروسته په وار سره په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې درې ډلې شي. یوه ډله دې په متن کې نومونه، بله ډله دې فعلونه او دریمه ډله دې صفتونه راټول او خپلو ټولګیوالو ته یې دې څرګند کړي.

۳ــ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ــ سوګند ۲ــ مل ۳ــ منقار ٤ــ بې پته ٥- تواضع ٦- بهره ٧- فروتني ٨- خمیره ٩- عاقبت

٤ــ زده کوونکي دې په وار سره یوه، یوه څلوریزه ووایي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

٥ــ زده کوونکي دې په وار سره د څلوریزې په جوړښت او موضوع خبرې وکړي.

٦ــ زده کوونکي دې په وار سره په لاندې څلوریځې خبرې وکړي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

یو چې ډېر خوري سوګندونه — بل چې ډېر کاندي پوروونه
اشنایي ورسره مه کړه — دا بې پته وي خویونه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کتاب څلوریزو ته ورته نورې څلوریزې په کور کې له کوم کتاب نه ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې واوروي.

شپږویشتم لوست

گل پاچا الفت

په هره ټولنه کې ډول، ډول وګړي ژوند کوي. ځینې وګړي یوازې د ځان فکر کوي؛ خو یو شمېر داسې هم وي چې فکر او ژوند یې یوازې د ځان لپاره نه، بلکې د ټولنې او بشریت لپاره وي. دغه ډول وګړي تل د ټولنې پرمختګ، هوساینه او د بشریت ریښتینې کامیابي غواړي. الفت هم د ټولنې او بشریت دغسې یو خواخوږی دی.

■ د الفت په اړه مو په تېرو ټولګیو کې څه لوستي دي؟ خپل معلومات ووایاست.

■ د الفت کتابونه مو که لیدلي وي، د څو کتابونو نومونه یې واخلئ.

گل پاچا الفت د میر سید پاچا زوی او د سید فقیر پاچا لمسی دی. الفت په (۱۲۸۸ل کال) کې د لغمان د عزیز خان کڅ په منصور کلي کې زېږېدلی دی.

گل پاچا الفت ښوونځی او پوهنځی نه دی لوستی؛ خو دیني زده کړې یې د سیمې له جیدو علماوو څخه کړې دي. صرف، نحو، منطق، تفسیر، معاني، بیان او احادیث یې لوستي دي. پر پښتو او دري سربېره یې په عربي هم لیکنې کولای شوې. الفت ژورې او پرله پسې مطالعې تر دې بریده رسولی و چې د ادبیاتو او حقوقو په پوهنځیو کې یې د استاد په توگه دنده درلوده. د نوموړي لوړ استعداد او سپېڅلي شخصیت هغه د پښتو ادب د پنځو ستورو په کتار کې ودراوه.

گل پاچا الفت ډېر متدین، پرهېزگار، د نېکو اخلاقو څښتن، زړه سواند، پر هېواد او هېواد والو مین انسان و. د څه کولو سپارښتنه به یې چې نورو ته کوله، هغه به یې په خپله هم کول. له څه چې به یې نور منع کول، هغه یې په خپله هم نه کول.

ډېر لوړ لیکوال، شاعر او نقاد و. شعر او نثر دواړه یې د ټولنې د اصلاح او سمون لپاره دي. لیکنې یې ډېرې جامع او عالمانه دي. د الفت ځپاند استعداد هغه ډېر ژر په افغاني ټولنه کې راوځلاوه. هغه بېلا بېلې دولتي دندې په صداقت او په ډېره ښه توگه ترسره کړې. د ښه کار او صداقت له امله په بېلابېلو وختونو کې په ځینو مهمو مډالونو او جایزو هم نازول شوی دی.

لومړۍ دولتي دنده یې په ۱۳۱٤لمریز کال کې په انیس اخبار کې پیل کړه. په دغه اخبار کې کاتب و. بیا د کابل د ادبي انجمن غړی او وروسته د پښتو ټولنې غړی شو. د پښتو ټولنې ریاست، په ننگرهار کې د قبایلو عمومي مدیریت، د ولسي جرگې غړیتوب، د پوهنتون استاذي او نورې بېلابېلې دندې یې اجرا کړې دي.

الفت ډېرو هېوادونو ته علمي او سیاسي سفرونه کړي دي. په ډېرو کورنیو او بهرنیو سمینارونو او کنفرانسونو کې یې کارنده ونډه اخیستې ده. الفت په لسگونو آثار لیکلي او ژباړلي دي، ځینې منظوم اثار یې دا دي:

د پسرلي نغمه،عالي افکار،د آزادی پیغام،غوره اشعار،د زړه وینا،ښه لمسون او نور.

د الفت په هر شعر کې د ټولنې هر وګړی د خپل زړه آواز او خپل ذوق مومي.

الفت د مور په اړه داسې وايي:

موري چې خدای له تا پیدا کړمه
ګران یې له هر چا نه په تا کړمه

له خپله ځانه لاخبرنه ومه
چې تاله ځان سره اشنا کړمه

په مینه، مینه به دې ماته کتل
د مینې کیف ته دې بینا کړمه

په ژبه پوه نه وم په مینه پوه شوم
پوه دې بې لفظه په معنا کړمه

ورو ورو دې راوستم خبرو باندې
راغلی ګونګ وم تا ګویا کړمه

پاك به دې کړمه چې خیرن به شوم
لکه شیشه به دې صفا کړمه

خوب به دې نه و تر سحره پورې
چې لږ څه درد به په ژړا کړمه

که وطن چاڼ کړمه په مینې پسې
که لټ په لټ دغه دنیا کړمه

بې ریا خاصه پاکه مینه به ستا
کله په بل زړه کې پیدا کړمه

د محبت غېږ کې دې وروزلم
په عواطفو دې دانا کړمه

اشنا دې کړمه خوشحالیو سره
تا په موسکا تا په خندا کړمه

که وایم ستا غېږ کې جنت و زما
پوه شوی نه یم اشتباه کړمه

جنت خو ټیټ ستا له قدم لاندې دی
په اعلی حکم د ادنی کړمه

رب مې دی خدای او مربي مې ته یې
پیدا کم خدای تا توانا کړمه

و درولم تا پخپلو پښو
بیا دې بلد په ګرځېدا کړمه

څومره وړوکی ومه لوی دې کړمه
یوه قطره وم تا دریا کړمه

د ورورولی په رابطه باندې تا
د چا (روکی) د چا (لالا) کړمه

درس ته لیږلم تا په څه زاریو
په څه خواریو دې ملا کړمه

چې زلمی شومه هم دې پرېښودم
د بل دپاره دې (دادا) کړمه

تا سړی کړې یمه ګرانې موري
د کار سړی که کړمه تا کړمه

ستا احسانونه بې حسابه دي
ستا کوم یو حق به زه ادا کړمه

نورو ته لوی تاته وړوکی شه یم
ځان به وړوکی درته بیا کړمه

د الفت ځینې منثور آثار دادي:
بله ډیوه (هنري نثر)، نوی سبک او نوی ادب، غوره نثرونه، ژبنۍ څېړنې، لغوي څېړنه، څه لیک یا لیکپوهه، لیکوالي املا او انشاء، ادبي بحثونه، پښتو سندرې، ملي قهرمان، منطق او نور. د الفت هر نثر د لوړ پیغام درلودونکی، خوږ، خوږ، روان او د هر لوستي د پوهېدو وړ دي. هغه ډېر ځله په ډېر کوچني نثر کې ډېر لوی پیغام وړاندې کوي. دا د هغه د نثر یوه بېلګه ده:

د مزار لوحه

((کور په کور او کلي په کلي به ګرځېدمه او دخدای په نامه به مې څه غوښتل، چا به یو موټی ناپاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله. ډېرو کورونو به ځواب راکاوه او ځینو به په دروازه کې هم نه پرېښودم. څو ورځې د یوه او بل له درګاه نه بېنوا راغلم.
هېڅا هیڅ رانه کړل، له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو، دنیا ته مې په کرکه وکتل، خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ کې پرېوتم. هغه چې زه به يې په دروازه کې چا نه پرېښودم، اوس لاس په نامه ما ته ولاړ وي، له ما نه څه غواړي. زما په نامه زما کوټنۍ ته هر څه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غریبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي.))
د هېواد او ولس دغه رښتیني خدمتګار د ۱۳۵۶ لمریز کال د لیندۍ پر ۲۸مه له دې نړۍ سترګې پټې کړې او د لغمان په عزیز خان کڅ کې په خپله پلرنۍ هدیره کې د کابل ـ جلال آباد د لویې لارې تر څنګ خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډیز:

ګل پاچا الفت د میر سید پاچا زوی او د سید فقیر پاچا لمسی دی. نوموړی په ۱۲۸۸ل. کال د لغمان ولایت په عزیز خان کڅ کې زېږېدلی. هغه ښوونځی او پوهنځی نه و لوستی، خو دیني زده کړې يې له جيدو ديني عالمانو څخه کړې وې.
الفت صرف، نحو، منطق، تفسیر، معاني، بیان او احادیث لوستي وو او په عربي ژبه هم ښه پوهېده.
ګل پاچا الفت یو متدین، پرهېزګار او د ښو اخلاقو خاوند و. الفت ژورې او پرله

پسې مطالعې تر دې بریده رسولی و چې د ادبیاتو او حقوقو په پوهنځیو کې یې د استاد په توګه دندې ترسره کړې وې. الفت د پښتو ژبې پوخ شاعر او ادیب و، د لوړ استعداد له مخې یې د پنځو ستورو په کتار کې ځای وموند. د هغه شاعري او لیکنې بې پرې او عالمانه وې، د هر چا خوښېدې. الفت په ورځپاڼو، مجلو او دفترونو کې دنده ترسره کړې ده او په پښتو ادب کې یې مداوالونه ترلاسه کړي دي. هغه ډېرو بهرنیو هېوادونو ته سفرونه هم کړي دي. نوموړي په لسګونو آثار لیکلي او ژباړلي دي له هغه څخه زیات شمېر شعري او نثري اثار راپاتې دي. د هېواد دغه رښتیني خدمتګار د ۱۳۵٦ ل. کال د لیندۍ په ۲۸مه نېټه له دې نړۍ سترګې پټې کړې او د لغمان ولایت اړوند په عزیز خان کڅ کې خاورو ته وسپارل شو.

فعالیتونه

- زده کوونکي دې شعر په وار سره ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې څرګند کړي.
- لاندېنیو پوښتنو ته ځوابونه ووایاست:

_ الفت چېرته زېږېدلی دی؟

_ الفت لومړی ځل په کومه دولتي دنده وټاکل شو؟

_ الفت یوازې لیکوال و او که شاعر هم و؟

_ د الفت مزار چېرته دی؟

- لاندېني لغتونه په ځیر سره ولولئ، په دویم کتار کې یې معناوې درکړل شوې دي، تاسو هر لغت او د هغه معنا په خپلو کتابچو کې د کرښې په وسیله ونښلوئ.

ځلېدل	وړه کوټه
ونډه	پرکېدل

بلهای	دوړدې
بله	شتمن
ډيوه	برخه
کوټنۍ	څراغ
مړۍ	روښانه

- زده کوونکي دې لاندې مفردې کلمې په جمع واړوي:

غړی، کرکه، ونډه، غريب، خوږ، موټی، هديره، استاد، پښتو ټولنه، رښتينی، پرهيزګار.

- زده کوونکي دې د الفت د نثر نمونه په وار سره ولولي او بيا دې مقصد بيان کړي.
- ښاغلی ښوونکی دې د پورتني لوست يو پراګراف په لوړ غږ ولولي او زده کوونکي دې يې په کتابچوکې د املاء په توګه وليکي.

ـ زده کوونکي دې د ګل پاچا الفت لاندې کتابونه د نظم او نثر له مخې سره بېل کړي.

ـ د سپرلي نغمه	ـ ادبي بحثونه
ـ د زړه وينا	ـ بله ډيوه
نوی سبک او نوی ادب	ـ د ازادۍ پيغام

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د مزار لوحه په غور ولولي او په دې اړه دې لس کرښې وليکي، په بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

احمد شاه بابا

په ډېرو خلکو خپل کورونه جوړېږي؛ خو په یو شمېر کسانو خپل هېوادونه جوړېږي. ډېر شمېر ځان او کورنۍ ته خدمت کوي؛ خو لږ شمېر یې پرځان او کورنۍ سربېره د ټولنې او هېواد خدمت ته هم ملا تړي. همدغه مېړني وي چې بیا د بابا په لقبونو لمانځل کېږي.

- پوهېږئ چې د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی څوک دی؟
- تر میرویس خان نیکه وروسته کوم افغان د هغه د ارمانونو د ترسره کېدو لپاره کار وکړ؟
- احمد شاه بابا کله د افغانستان د مشر (پاچا) په توګه وټاکل شو؟

احمدشاه بابا د محمد زمان خان زوی او د دولت خان سدوزي لمسی دی. په ۱۱۳۵هجري قمري کال په هرات کې زېږېدلی دی. پلار يې د هرات د افغاني قبيلو مشر و چې د احمدشاه بابا له زوکړې څو مياشتې وروسته مړ شو. د احمدشاه بابا پالنه د هغه مور (زرغونې انا) او د هغه ورور (ذوالفقارخان) وکړه. هغه په کوچنيوالي کې مروجه علوم زده کړل.

د کورنيو شخړو، بهرنيو لاسوهنو او يرغلونو له امله هغه مرکزي دولت له منځه لاړ چې ميرويس نيکه يې بنسټ ايښی و. په دې ډول د افغانستان څه برخې يو ځل بيا د پرديو لاس ته ورغلې. د همدې شخړو له امله د احمدشاه باباکورنۍ لومړی فراه او بيا کندهار ته کډه وکړه.

له هراته تر کندهار پورې سيمې نادر افشار نيولې وې. احمد شاه بابا په زلميتوب کې د نادر افشار په پوځ کې شامل شو. احمدشاه بابا د خپلې ځيرکۍ له امله ډېر ژر د افشار په لښکر کې دافغانانومشر وټاکل شو. نوموړی په ډېرو سفرونو کې له نادر افشار سره ملګری و.

کله چې د يوه داخلي ارې و دورې په ترڅ کې نادر افشار ووژل شو؛ نو احمدشاه بابا د افغاني دود او غيرت له مخې د هغه کورنۍ د بلواګرو له ضرره وژغورله. د نادر افشار مېرمنې د دې خدمت په بدل کې احمد شاه بابا ته د (کوه نور) الماس وروباښه.

د نادر افشار تر مړينې وروسته دې ته لاره هواره شوه چې د ميرويس نيکه ارمانونه دې پوره او افغانان دې د خپلواک هېواد څښتنان شي. دې موخې ته د رسېدو لپاره افغانان د شېر سرخ په زيارت کې سره راټول شول. څو کسه د پاچاهي څوکۍ ته نومول شوي وو، احمد شاه بابا د پاچاهۍ څوکۍ ته نوماند (کانديد) هم نه و. د جرګه والو ترمنځ د پاچاهۍ په سر يو څه اختلافات وو. جرګې د پرېکړې لپاره يو روحاني شخص د منځګړي په توګه و ټاکه. له څو جرګو وروسته په پای

کې صابر شاه ملنګ د احمدشاه بابا د پاچا کېدو وړاندیز وکړ. په پای کې جرګې په اتفاق سره احمد خان د افغانستان د پاچا په توګه وټاکه.

احمدشاه بابا زړه سواند، مدبر او هوښیار انسان و. په سیاسي او پوځي چارو کې یې خورا ښه تجربه درلوده. هغه یو فرهنګپال او د افغان ولس په خویونو او دودونو پوه امپراتور و. له ادب سره یې ډېره مینه درلوده. په خپله هم شاعر و، د پښتو شعرونو دېوان یې راپاتې دی. دغه دېوان څو ځله چاپ شوی دی. د احمد شاه بابا ځایناستی د هغه زوی (تېمور شاه) هم د پښتو او دري ژبې شاعر و.

د احمدشاه بابا په دربار کې ډېر شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. د هغه د وخت ځینې شاعران دا دي: وکیل الدوله عبدالله خان پوپلزی، پیرمحمد کاکړ، حافظ ګل محمد مرغزی، محمدرفیق خان علیزی، میاشرف الکوزی، برهان او نور.

احمدشاه بابا په یوه غزل کې خپله هېوادنۍ مینه داسې انځوروي:

ستا د عشق له وینو ډك شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه

تا ته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه ماړونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نه شي دا ستا ښکلي باغونه

د ډهلي تخت هېرومه چې رایاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا دغرو سرونه

که تمامه دنیا یو خوا ته بل خوا یې
زما خوښ دي دغه ستا تش ډګرونه

احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

احمد شاه بابا په خپل ژوند کې ډېرې لوړې ژورې ولیدې، خو د یوه باتدبیره او ځیرک مشر په توګه یې د خپل هېواد جغرافیایي، سیاسي او ملي هویت ژوندی وساته.
نوموړی د هغې ناروغی له کبله چې وریښنه شوه په (۱۱۶۸) هـ ق کال په کندهار کې وفات شو او په ډېر درناوي خاورو ته وسپارل شو.

احمد شاه بابا په خپل دربار کې عالمان او شاعران په ډېر عزت سره پالل. د پښتو ژبې نومیالی شاعر پیر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلیمان استاد و چې په دربار کې یې ډېر درناوی کېده.

پیر محمد کاکړ د معرفت الافغاني په نامه د پښتو ژبې یو ګرامر تألیف کړ چې دا د پښتو ژبې د ګرامر لومړنی کتاب دی. د دې ترڅنګه د پیر محمد کاکړ د شعرونو دېوان هم شته چې څو ځلې چاپ شوی دی.

د متن لنډیز:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان مدبر امپراتور و. که څه هم هغه یو تجربه کار پوځي و. خو د دې تر څنګ هغه یو فرهنګپال شخص هم و. د هغه په وخت کې افغانستان ډېر پراخ و؛ خو وروسته کورنیو شخړو او بهرنیو لاسوهنو ډېرې سیمې له دې هېواده بېلې کړې. موږ باید احمدشاه بابا د یوه فرهنګپال امپراتور په توګه وپېژنو. موږ باید د هغه درناوی وکړو او د ژوندانه د بېلابېلو اړخونو او کارنامو په اړه یې معلومات تر لاسه کړو.

فعالیتونه

ـ احمد شاه بابا کله او چېرته زېږېدلی دی؟
ـ د احمد شاه بابا د دربار مشهور شاعران څوک وو؟
ـ کوم روحاني شخص د احمد خان د پاچا کېدو وړاندیز وکړ؟
ـ د نادر افشار مېرمن احمد خان ته د څه په بدل کې د کوه نور الماس ورکړ؟
ـ د احمد شاه بابا د امپراتورۍ پلازمېنه کوم ښار و؟

په لاندېنیو کلمو کې عام او خاص نومونه سره جلا کړئ، بیا هر یو نوم په جمله کې وکاروئ:
سدوزی، مشر، احمدشاه بابا، دولت، لښکر، میرویس خان، مېرمن، کوه نور الماس، شاعر، نازو انا.

- زده کوونکي دې په وار سره د احمد شاه بابا شعر په لوړ غږ ولولي او بیا دې معنا کړي.
- لاندې لغتونه او معناوې یې درکړل شوې دي، هره معنا د کرښې په وسیله له اړوند لغت سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ:

ډګر	جنګ
راغ	مصمم
هوډمن	درېمګرې
منځګړې	فيصله
پرېکړه	ميدان
شخړه	د غره لمن

ـ د احمد شاه بابا د وخت او دربار د شاعرانو نومونه واخلئ.

املاء:

ښوونکی دې لاندينی متن په لوړ غږ ولولي او زده کوونکي دې په کتابچو کې وليکي:

احمدشاه بابا زړه سواند، مدبر او هوډمن انسان و. هغه په سياسي او پوځي چارو کې خورا ښه تجربه درلوده. هغه يو فرهنګپال او د افغان ولس په خويونو او دودونو پوه امپراتور و. له ادب سره يې ډېره مينه درلوده. په خپله شاعر و، د پښتو شعرونو ديوان يې راپاتې دی. دغه ديوان څو ځله چاپ شوی دی. د احمد شاه بابا ځايناستي د هغه زوی (تېمور شاه) هم د پښتو او دري ژبو شاعر و.

کورنۍ دنده

د احمد شاه بابا په اړه خپل معلومات په کتابچو کې وليکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې يې ټولګيوالو ته واوروئ.

اته ویشتم لوست

خبرې اترې (محاوره)

سابه او ترکاري د خوراکي توکو له ډلې څخه دي چې روغتیا ته زیاته ګټهٔ رسوي. ډېر کورونه سابه او ترکاري په خپلو خوړوکې استعمالوي. ځینې اومې او ځینې یې پخې هم خوړل کیږي اومې یې تر خوړلو دمخه باید پاکې پرېمنځل شي.

د سبزیو (سبو) او ترکاریو ډولونه په هره سیمه کې په بېلا بېلو موسمونو کې موندل کیږي او د کال په فصلونو پورې هم اړه لري. په ګرم موسم کې یې پیداوار زیات او په ساړه موسم کې یې پیداوار کم وي. دا دی دلته په دغه اړه یوه مرکه لولو.

- ستاسو په سیمه کې کوم ډول سابه او ترکاري پیداکیږي؟
- سبزي او ترکاري وجود ته څه ګټه لري؟

لومړۍ مرکه:

سرور: السلام علیکم کاکا!

دوکاندار: وعلیکم السلام، په خیر راغلې ستړی مه شې.

سرور: خدای دې وبښه خیر یوسې.

دوکاندار: څه دې پکار دي؟

— یو څه سبزي مې پکار ده

— وایه څه شی درکړم!

— کچالو من په څو دي؟

— په یو سلو لس افغانۍ

— دوه منه کچالو راکړه، د پیازو نرخ څنګه دی؟

— من په یو سلو شل افغانۍ.

— درې منه پیاز به هم وتلې!

— نور څه غواړې؟

— درې ګلپیان هم درسره را واخله!

— واړه که غټ؟

— واړه په څو دي او غټ یې په څو دي؟

— واړه په شل او غټ یې په دیرش دي.

— غټ یې را واخله!

— ټپیر من په څو دي؟

— په پنځوس افغانۍ

— یو من ټپیر هم وتله!

— نور څه درکړم؟

— اوس همدومره بس دي، پیسې یې وشمیره!

دویمه مرکه:

ګلالۍ: السلام علیکم کاکا جانه!

دوکاندار: وعلیکم السلام لورې ستړې مه شې.

ګلالۍ: خدای دې وبښه.

دوکاندار: څه دې پکار دي لورې؟

— یوڅه ترکاري مې پکار ده.

— څه شی غواړې؟

— دوه ګېډۍ شنه دنیا راکړه!

— نورڅه؟

- دوه ګېډۍ شنه (تازه) پیاز هم راکړه!
یوه ګېډۍ ګندنه (ګندنا) او یوڅه هوږه هم راکړه!
- نور وایه!
- یوه ګېډۍ پودینه هم را واخله، خو پام کوه چې شنه مرچ دې هېر نه شي!
- نور څه شی دې هم پکار دي؟
- تراتیزک شته؟
- هو!
- شپږ ګېډۍ تراتیزک هم راکړه!
- دادی تراتیزک مې هم را واخیستل نورڅه درکړم؟
- اوس همدومره بس دي.
دریمه مرکه:
اکبر: السلام علیکم!
میرویس: وعلیکم السلام، په خیر راغلې!
اکبر: خیر یوسې
- ماشاء الله، تاخو دکان له میوو ډک کړی دی.
- هو وروره! هغه څه چې په مارکیټ کې پیدا کیدل هغه مې راوړي دي.
- ښه نو زما هم یوڅه پکار دي.
- وایه څه شی درکړم؟
- مڼې او مالټې په څو دي؟
- مڼې چارک په پنځوس او مالټې چارک په څلوېښت افغانۍ دي.
- ښه نو، نیم من مڼې او یو چارک مالټې وتله!
- سمه ده نور څه غواړې؟
- انګور چارک په څو دي؟
- په شپېته افغانۍ.
- درې چارکه انګور هم درسره وتله!
- دادی انګور مې هم وتلل، نورڅه پکار دي؟
- شفتالو چارک په څو دي؟
- په پنځه پنځوس افغانۍ دي.
- ښه نو یو نیم چارک شفتالو هم وتله!
- نورڅه غواړې؟
- همدومره بس دی.
- پیسې یې جمع کړه چې څو روپۍ شوې؟

ــ ستا د سودا ټولې څلور سوه دوه نیمې افغانۍ شوې
ــ هه! دا د پنځه سوه روپیو نوټ واخله، خپلې ترې وګرځوه، نورې راکړه!
ــ دا دي ستا اووه نوي نیمې روپۍ پاتې شوې، دا واخله.
ــ کوردې ودان، زه درنه ځم، د خدای په امان.
ــ په مخه دې ښه.

د متن لنډیز:
ددې لپاره چې زده کوونکي په پښتو ژبه وغږیږي او په اسانۍ یې زده کړې، نو لازمه ده چې زده کوونکي په خپلو منځو کې خبرې اترې وکړي. خبرې اترې د یوې ژبې په زده کړه کې پوره اغېز لري. دا هم مهمه ده چې د خبرو اترو په وخت کې د یو بل غلطۍ سمې شي او که په کومه کلمه نه پوهېږئ له ښوونکي څخه یې وپوښتئ.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لوست یوځل په چوپه خوله له ښوونکي وروسته ولولي او بیادې په وار سره په لوړ اواز د نورو ملګرو په مخکې ولولي.
۲ــ زده کوونکي دې په دریو دوه کسیزو ډلو ووېشل شي او یوه یوه مرکه دې ولولي.
۳ــ زده کوونکي دې په لوست کې پنځه، پنځه نومځرې پیدا کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.
٤ــ لاندې تش ځایونه ډک کړئ!
- ګازرې ـ الوګان ـ ګلپیان او پیاز د ....له ډلې څخه دي.
- منې ، مالتې او شفتالو په .... کې شمېرل کیږي.
- مرچک (مرچ)، دنیا، ګندنا (ګندنه) د .... له ډلې څخه دي.

٥ــ لاندې لغتونه معنا او په جملو کې یې وکاروئ!
۱ــ سیمه ۲ــ موندل ۳ــ توکي ٤ــ موسم ٥ــ مارکېټ ٦ــ پودینه ۷ــ نرخ

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د وچو مېوو په اړه یوه مرکه ولیکي چې لس کرښې وي بیا دې سبا ته خپلو ملګرو ته واوروي.

وییپانگه

((الف))

اتڼچیان: اتڼ واله، اتڼ کوونکي
امسا: لکړه، کونتۍ، بینت، د لاس لرګی، عصا
امېل: هار، اوږده غاړکۍ، غاړکی
اندېښنه: غم، نول، وېره، خطره، سوچ، چرت، تشویش
اوربښت: وربدنه ، شیګره، وریا، باران یا واوره اورېدل
اوبږی: د سپینو زروګانه چې غاړې ته اچول کېږي او ځانګړې جوړښت لري
اړ: کریاب، محتاج، احتیاجمند، ضرورتمند
اړتیا: کریابي، محتاجي، احتیاجي، ضرورتمندي
اړخ: څنګ، ډډه، پلو، لوری، خوا
اړین: د اړتیا وړ، ضروري، حتمي

((ب))

بایلل: بایلودل، له لاسه ورکول
بشپړ: پوره، کامل، تمام، ټول
بلواکي: ناخپلواک، غلامي، د بل تر واک لاندې، پردی واکمني،
بلوسګر: تېری کوونکی، تجاوز کوونکی
بوختیا: مصروفیت، ناوزګارتیا
بوډا: زوړ، سپین ږیری،عمر خوړلی

((پ))

پالنه: ساتنه، روزنه، پالل، تربیه کول، لویونه
پرمختګ: پرمختیا، ترقي، وړاندې تګ
پرمختللی: مترقي، وړاندې تللی، رسېدلی
پرېټ: تمرین، رسم ګذشت، عسکري تعلیم قدم
پلازمېنه: مرکز، پایتخت
پلټنه: لټونه، راسپړنه، تفتیش
پوړ: منزل، طبقه
پیاوړی: ځواکمن، غښتلی، قوي
پړاو: منزل، رباط
پړه: ملامتیا، ګرمتیا
پېرل: اخیستل، رانیول
پېغله: بالغه نجلۍ، ناواده ځوانه نجلۍ

پېغور: طعنه

((ت))

تپوس: پوښتنه، حال احوال پوښتل، گروېږنه

تخلف: تېری، سرغړونه، تجاوز، ناقانونه کړنه

تل: ببخ، ژوروالی، لاندې

تل: همېشه، مدام، هروخت

توغ: رېی، بېرغ، جنډه

توکي: عناصر، مواد

توښه: خوری، زېرمه، سفر خرڅ، جېب خرڅ

((ټ))

ټغر: گیلم

ټینگار: تاکید، اصرار، ټینگېدل

((ج))

جوگه: وړ، لایق، مستحق

جید: تکړه، لایق، نومیالی

((چ))

چاپېریال: شاوخوا، محیط

((ح))

حسرت: افسوس، ارمان

((خ))

خشخاش: کوکنار، د کوکنارو تخم

خلف: ځای ناستی، اولاد، وروسته پاتې شونی

خوشامنگر: چاپړوس، چاپلوس، غوړه مال

خوځښت: حرکت، نهضت، غورځنگ

خړوب: پېول، اوبونه، اوبه کول

((د))

ځانښت: تکنی غرمه، کچه غرمه

څپاند: څپې وهونکی، موج وهونکی،

مست

څرول: پوول، ورشو ته بیول.

څنګ: اړخ، پلو، لوری

څښاك: مشروبات، د څښلو څیزونه

څښتن: خاوند، صاحب

څېر: ورته، غوندې، ډول

څېرمه: څنګ ته، خواته، اړخ ته، نژدې

ځاله: جاله، آشیانه

ځپل: زهیرول، ټکول، وهل

ځواك: قدرت، قوت، انرژي

ځیرك: هوښیار، ذهین، تیزفکره.

ځیګر: ینه، جګر

دلربایي: زړه وړل، عاشقي، مینه

ډیل: ځنډ، ټال، درنګ

روزل: تربیه کول،پالل

روږدی: معتاد، اموخته

رټل: ترټل،ګواښل، خپه کول،غندل

رېږدېدل: لړزېدل،لرزېدل، رېبدل، ړچېدل

زمولتیا: مړاویتوب، زمولتوب، زمولوالی

زهیرتیا: زهیروالی، کمزورتیا، زهیرتوب، بېځواکي

زهېر: کمزوری، ناتوانه، ضعیف

زوال: ځوړتیا، انحطاط

زیار: کوښښ، زحمت، هڅه

زړتیا: زوړوالی، سپین ږیرتوب، بوډاتوب

زړه سواند: زړه سواندی، لوراند، نرم زړه واله، رحم واله

زېږول: زوکړه، تولدول، پیدا کول

ژباړل: ترجمه کول، بلې ژبې ته اړول

ژغورنه: ساتنه، خلاصونه، نجات

ژوی: ساکښ، حیوان

سپما: زېرمه، بچت، ذخیره

سلسله: لړۍ

ستاینه: صفت،ښېګڼې بیانول

ستره: لوبه، غته

ستمی: تیګه، ساه نښتنه، د ستړیا له امله ساه لنډه لنډه کېدنه

ستونزه: ربړه، مشکل

سکوی: چکن دوزي، خامك،ګل کاري.

سمسور: ښیراز، زرغون، شین

سمڅ: لوی غار، غار

سوبه: بری، فتح، کامیابي

سوداګریز: تجارتي، د سوداګرۍ، د تجارت

سون: سونګ، سوځېدنه،احتراق

سوړه: کوچنی غار

سیالي: لوبه، مسابقه

سیلاني: ګرځندوی،سیاح، سیل کوونکی
سږی: شش، پپوس، پړ پوس
شاباسی: افرین، د ستاینې او هڅونې کلمه
شپه روڼول: ، خوب نه کول، شپه په ویښه سبا کول
شتمنه: غني، د شتوواله، پانګه واله.
شخړې: ربړې، لانجې، جګړې.
ښارګوټی: کوچنی ښار
ښکېل: اخته، نښتی، راګیر
ښېرازه: سمسوره، زرغونه، شنه
غالی: قالین، قالینه
غچ: انتقام،کسات، بدل
غلی: چوپ، خاموش، آرام، کرار
غنايي: د غنا، د ښه اواز، د ښې غاړې، دارایي، غني توب، شتمني، ثروت
غوره: بهتر، ښه
غړی: عضو
کارنده: فعاله
کرغېړن: بدمرغه، بدبخت، ناولی
کرکه: نفرت، بدراتلل،بد ایسېدل
ککړ: لړلی، لت پت، ناولی، چټل
کمکی: کوچنی، وړوکی، ورکوټی
کنګل: یخ، یخک
کنډو: کوتل، غاښی
کوژده: په نامه کېدل، دسمال اخیستل، کوژدن
کوهی: څاه، چاه
کوټنی: کوچنی کوټه، کوټه ګی
کیڼ: چپ
کښل: لیکل، کاږل، ایستل
ګانده: راتلونکې، مستقبل
ګواښ: تهدید، تر فشار لاندې کول.
ګڼ: ډېر، زیات
لبیک: چمتوالی، تیاری، اماده ګي، هرکلی
لمسون:پارونه،لمسه، تحریکول
لړمون: د سنې، په قفس کې دننه غړي
لکه: زړه، ینه، تورې او نور.
ماڼۍ: قصر، بنګله
مرییتوب: غلامي، بنده ګي
معمار: ختګر - جوړوونکی
مکان: ځای، کور
مل: ملګری، انډیوال
مننه: شکریه، تشکر
منځګړی: درېمګړی، منصف، ثالث
منځنی: متوسط، وسطي، د منځ
مهال: وخت

مهلت: وخت،موقع، فرصت

موندل: پیداکول، ترلاسه کول.

مېرل: مرورل، مېښل، سولول

ناځاپه: نابېره، ناگهانه، سمدلاسه، یو دم

نس: گېډه، خېټه، معده

نگوښېدل: په یوه پښه گوډېدل،بېکاره کېدل

لمانځنه: تجلیل، درناوی کول.

نندارچیان: تماشه چیان، کتونکي، لېدونکي

نهیلي: نااميدي، تمه پرېکول، ناهیلي.

نومړی: مشهور، نامتو، نومیالی

نړیوال: جهاني

واکمني: پاچاهي، حاکمي، امارت

وزگارتیا: بې کاري، وزگار توب، مصروفیت نه درلودل.

ویجاړ: وران،گډوډ، خراب شوی.

هرومرو: خامخا، حتمي

هک پک: حیران، وارخطا

هوساینه: ارامتیا، کراري، اسوده گي

هوډمن: هوډیالی، مصمم، د کلکې ارادې خښتن

اخځلیکونه:

١.په افغانستان کې صنایع او په ملي اقتصاد کې د هغو ونډه، پوهنوال محمد بشیر دودیال، د اریک ګرځنده کتابتونو اداره، ١٣٨٢هـ ش کال.

٢.اوسني لیکوال دریم ټوکه، عبدالرؤف بېنوا، دولتي مطبعه کابل ١٣٤٠هـ ش، ١٣٤١ هـ ش، ١٣٤٦ هـ ش کلونه.

٣.یاد فریاد (پښتو ــ دري اشعار)، سید شمس الدین مجروح، د افغانستان د مجاهدو لیکوالو ټولنه ــ پېښور ١٩٨٥ کال.

٤.ګنج پښتو، مولوي احمد د تنګي.

٥.د پښتو ادبیاتو تاریخ اوسنۍ دوره، پوهاند ډاکټر زیورالدین زیور، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز ــ پېښور ١٣٨٥ هـ ش کال.

٦.د رحمان بابا کلیات، حنیف خلیل، دانش خپرندویه ټولنه، ١٣٨٤ هـ ش کال.

٧.د الفت مرغلرې، د شهرت ننګیال په زیار، دانش کتابخانه، پېښور دریم چاپ، ١٣٧٥ هـ ش کال.

٨.لیکوالي (املاء او انشاء)، ګل پاچا الفت، پښتو ټولنه، ١٣٣٩ هـ ش کال.

٩.زاهد پښتو ــ پښتو سیند، عبدالقیوم زاهد مشواڼی، دانش خپرندویه ټولنه.

١٠.پټه خزانه، محمد هوتک بن داود، د پوهنې وزارت دوهم چاپ ١٣٣٩ هـ ش کال.

١١.د پښتو ادبیاتو تاریخ، لرغوني او منځنۍ دوره، زلمی هېواد مل دانش خپرندویه ټولنه، لومړی ټوک، ١٣٧٩ هـ ش کال.

١٢.پښتو غږ پوهنه او ویي پوهنه، پوهنوال محمد صابر خېشکی، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه جرمني، ١٣٨٠ هـ ش کال.

١٣.څه لیکل یا لیکپوهه، ګل پاچا الفت، د اتحاد مشرقي مطبعه، جلال اباد ١٣٢٨ هـ ش کال.

۱٤.اوبه او چاپېريال، پوهاند حسن يار.
۱٥.د بدېع فن او پښتو شاعري، پوهنيار محمد ابراهيم همکار، رڼا مرکز، ۱۳۸٦ هـ ش کال.
۱٦.د ماشومانو ولسي لوبې، غلام جېلاني شبل، د اريک دگرځنده کتابتونو اداره، ۱۳۷۹ هـ ش کال.
۱۷.د حمزه کليات، د محمداصف صميم په اهتمام، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۷۸ هـ.ش. کال.